

S/R

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

X AASTAKAIK

Nr. 12

DETSEMBER

1952

Uuel aastal uutele edusammudele!

1952. aasta läheneb lõpule. See oli nõukogude rahvale rahuliku loova töö aastaks, uute suurte võitude aastaks kommunismi ülesehitamise rindel. Need võidud, mis on saavutatud nõukogude inimeste visa tööga meie kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse targal juhtimisel, põhjustavad suurt heameelt ja õigustatud uhkustunnet kõigis nõukogude inimestes, tekitades neis uut energiat ja innustades neid uutele töökangelastegudele viienda stalinliku viisaastaku ajalooliste ülesannete täitmise nimel, kommunismi täieliku võidu nimel.

1952. aasta oli uute suurte võitude aastaks ka Euroopa ja Aasia rahvademokraatia maade rahvastele, kes tihedas koostöös ja sõpruses Nõukogudemaaaga rajavad uue elu aluseid, arendades edukalt tööstust ja põllumajandust, teadust ja kultuuri mitte isandate rikastamiseks, vaid rahvahulkade üha kasvavate materiaalsete ja kultuuriliste tarvete maksimaalseks rahuldamiseks.

Hoopis vastupidiseid tulemusi tõi 1952. aasta imperialismileeri maadele. Selle aasta jooksul kasvasid ja süvenesid selle leeri lepitamatud sisemised vastuolud, mis on paratamatud kapitalistlikule eraomandusele rajatud ühiskonnas. Ameerika Ühendriikide mõjuvõimsatel tööstus- ja pangandusringkondadel tekkis ikka suuremaid raskusi oma nõrgemate partnerite paljakskoorimisel, sest viimased hakkasid ikka kuuldavamalt nurinat tõstma.

Ameerika imperialistid ja nende käsilased jätkasid ka sel aastal agressiivset poliitikat, kõigi maailma rahvaste rahu ja julgeoleku ohustamise poliitikat, uue maailmasõja vallapästmise poliitikat, sest kaasaja rahvusvahelises olukorras, kus nende positsioonid on ennenägemata ulatuses nõrgenenud, nende mõjusfäär võrratult kokku kuivanud, ei leia nad muud abinõu oma hingevaakuva ühiskonnakorra eluea pikendamiseks. Kuid see hullumeelne poliitika, mida ajavad praegu imperialistid, on vastuolus rahvaste huvidega, kes moodustavad elanikkonna rõhuva enamuse. Seepärast astuvad rahvad, hoolimata maailma-vaatelistest, rahvuslikest ja rassilistest erinevustest, ikka otsustavamalt oma maade imperialistide hukatusliku sõjapoliitika vastu. Sellest kõneleb see visa võitlus, mida iga rahvas peab omal maal. Sellest kõneleb rahuarmastavate rahvaste rahvusvaheline koostöö ülemaailmse rahupooldajate liikumise näol.

Kolmanda ülemaailmse rahupooldajate kongressi töö tõendab veeldkordselt, et rahvad ei nõrgenda, vaid tugevdavad pingutusi, mis on suunatud imperialistide sepitsuste nurjaajamisele ja rahu kindlustamisele rahvaste vahel.

Kes ei mäletaks 1952. a. 27. juulit, rõõmsat ja ühtlasi erutavat päeva, millal avati V. I. Lenini nimeline Volga-Doni laevakanal, esimene gigant stalinlike kommunismi suurehituste reas, mis ühendab Nõukogudema Euroopa-osa siseveed ühtseks veemagistraaliks, muutes meie suure kodumaa pealinna Moskva viie mere sadamaks. Kas on vaja veenvamat kinnitust meie kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse rahuarmastavast poliitikast! Kas on vaja veenvamat tõendit nõukogude inimeste loovast tööst ja saavutustest! Esinedes Moskva Nõukogu pidulikul koosolekul Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 35. aastapäeva puhul, tõi sm. M. Pervuhhin nõukogude inimeste käesoleva aasta tööst ja saavutustest palju rõõmustavaid andmeid. Märgive allpool ära mõned kõige silmapaistvamad faktid, kõige iseloomulikumad arvud.

Teadupärast on rahvamajanduse kõigi harude arenemise aluseks rasketööstus. Partei XIX kongressi direktiivides nähti ette tootmisvahendite tootmise juurdekasvu keskmise tempona aastas 13 protsenti, kuid tegelikult oli see tänavu, nagu mullugi, 15 protsenti. „Meie suurtööstus toodab praegu iga üheksa päevaga nii palju toodangut, kui toodeti Venemaal Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eel terve aasta jooksul,“ teatas sm. M. Pervuhhin.

Rasketööstuse üksikute harude arengut käsitledes tõi sm. M. Pervuhhin väga iseloomuliku võrdluse meie söekaevandamise määratu tõusu kohta. Ta ütles: „Kui 1913. aastal söe kaevandamine Venemaal moodustas ühe kümnendiku söe kaevandamisest Inglismaal, siis 1951. aastal kaevandati NSV Liidus sütt 25% rohkem kui Inglismaal.“

Kommunismi materiaalse ja tehnilise baasi loomisel kuulub otsustav koht elektrile. Seda tõde väljendab väga selgesti ka Lenini poolt antud kommunistliku ühiskonna klassikaline definitsioon: „Kommunism — see on nõukogude võim pluss kogu maa elektrifitseerimine.“ See-pärast on pühendanud ja pühendavad meie partei ja valitsus erakordset tähelepanu elektrienergia tootmise laiendamisele ja elektri kasutamisele rahvamajanduse kõigis harudes, sealhulgas ka põllumajanduses. Tänavu suureneb elektrienergia tootmine 1950. a. võrreldes 29 protsenti, kusjuures meie maa elektrijaamad toodavad nüüd üheainsa kuu jooksul nii palju elektrienergiat, kui tootsid kõik revolutsioonieelse Venemaa elektrijaamad viie aasta jooksul kokku.

Edukas on olnud nõukogude rahva töö ka põllumajanduses. Nii moodustas tänavu teraviljade kogusaak 8 miljardit puuda, kusjuures nisu, kõige väärtuslikuma teraviljakultuuri saak oli tänavu koguni 48 prots. kõrgem võrreldes 1940. aastaga. Loomakasvatuses ületas niihästi kogu- kui ka kaubatoodang sõjaeelse taseme.

Need väljapaistvad saavutused tööstuse ja põllumajanduse alal avaldasid väga soodsat mõju ka nõukogude rahva materiaalse ja kultuurilise taseme tõusule, sest, nagu õpetab seltsimees Stalin, sotsialismi põhiline majandusseadus seisneb selles, et kindlustada kogu ühiskonna kultuuriliste ja materiaalsete tarvete maksimaalset rahuldamist. Nii saab meie maa elanikkond tänavu tööstus- ja toidukaupu tunduvalt rohkem kui 1950. aastal.

Nõukogude rahva kultuuritaseme edasise tõusu iseloomustamiseks märkigem, et kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse võeti tänavu vastu palju rohkem noori kui eelmistel aastatel. „NSV Liidu kõrgemate õppeasutuste üliõpilaste arv on rohkem kui poolteist korda suurem kui üliõpilaste arv kõigis Euroopa kapitalistlikes maades kokku,“ teatas sm. M. Pervuhhin Oktoobrirevolutsiooni 35. aastapäeva puhul peetud kõnes.

Ülitähtsaks sündmuseks nõukogude rahva elus oli tänavu meie partei XIX kongress, mis peeti oktoobrikuu esimesel pooltel meie suure kodumaa pealinnas Moskvas. Kongress tegi kokkuvõtte nõukogude rahva ajaloolistest võitudest ja saavutustest viimase 13 aasta jooksul, s. t. meie partei XVIII kongressist saadik, andis sügava analüüsi kaasaaja rahvusvahelisest olukorrast ja seadis kogu nõukogude rahva ette kommunismi ülesehitamise järjekordsed ülesanded.

Nende uute ülesannete hulgas kuulub eriline koht meie maa tootlike jõudude seninägemata edasiarendamisele, nii et 1955. aastal, viienda viisaastaku lõpul, on tööstusliku tootmise tase umbes 70 prots. kõrgem 1950. a. tasemest, kusjuures paljude tähtsamate tööstustoodangu liikide alal on juurdekasv veelgi suurem, nagu näit. malmi puhul 76 protsenti, nafta puhul 85 protsenti, elektrienergia puhul 80 protsenti, hüdroturbiinide puhul koguni 7,8 korda jne.

Seninägemata kiirusega kasvavad tootlikud jõud uuel viisaastakul ka põllumajanduses. Nii suureneb teraviljade kogusaak 40—50 protsenti, toorpuuvilla kogusaak 55—65 protsenti, suhkrupeedi kogusaak 65—70 protsenti, kartuli kogusaak 40—45 protsenti jne.

Uheaegselt ulatuslike sammudega rahva materiaalse elujärje parandamiseks on partei XIX kongressi direktiivides ette nähtud terve rida tõsiseid abinõusid meie rahva kultuuritaseme suurelatuslikuks tõstmiseks, sest, nagu näitas seltsimees Stalin oma uues töös „Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus“, kommunismile üleminek eeldab kogu ühiskonna kultuuritaseme seesugust tõstmist, mis kindlustab ühiskonna kõigile liikmeile nende füüsiliste ja vaimsete võimete igakülgse arenemise, nii et iga ühiskonnaliige võiks saada ühiskonna arendamise aktiivseks tegelaseks.

Pole kahtlust, et kõigi nende abinõude hulgas, mis partei XIX kongress selle suure eesmärgi taotlemiseks kätte juhatas, kuulub eriline koht täieliku keskkhariduse ja üldharidusliku kooli polütehniliseerimise küsimusele.

Missugused edasilükkamatud ülesanded järgnevad sellest meie vabariigi haridusorganitele?

Haridusorganite otseseks kohustuseks on kindlustada, et vabariigi koolide üha kasvavad vajadused nõutava ettevalmistusega pedagoogilise kaadri suhtes leiaksid täit rahuldamist. Sel alal pole meie vabariigis olukord kaugeltki rahuldav, sest suur osa õppejõududest ei oma vastavat pedagoogilist haridust, nagu konstateeriti põhjendatult Eesti-maa Kommunistliku Partei VI kongressil mullu ja VII kongressil tänavu septembris. Kummagi kongressi aruandes juhiti meie vabariigi haridusorganite tähelepanu sellele tõsisele puudusele ja osutati vajadusele laiendada mittestatsionaarset õppimist ning korraldada vastavaid suvekursusi. Peab ütleva, et haridusorganid tegelevad ikka veel pealiskaudselt õpetajate mittestatsionaarse edasiõppimise küsimusega, sest sageli piirdub haridusorganite osa vaid andmete kogumisega, kes

õppejõududest on õppima asunud; harva täheldame seda, et vastavaid õppejõude ka tööpoolest õppima suunatakse, et haridusorganid ka selle vastu huvi tunnevad, kuidas ühel või teisel õppejõul edasiõppimine edeneb ja mis raskusi tal on selles töös.

Suvekursusi korraldades on meil viimaseil aastail peetud silmas eeskätt kutsega õpetajaid, sest on eeldatud, et kutseta õpetajate kohus on asuda edasi õppima mittestatsionaarselt. Tegelikkus on need eeldused ümber lükanud. Siit järgneb, et eeloleval suvevaheajal on vaja korraldada vastavaid kursusi ka neile õpetajaile, kes ei oma pedagoogilist haridust, kuid pole asunud edasi õppima ka mittestatsionaarselt.

Üleminek täielikule keskharidusele eeldab paljude uute, nõuete-kohaste koolimajade ehitamist. Meie vabariigis edeneb aga uute koolimajade ehitamine väga visalt ja seda Haridusministeeriumi, kohalike täitevkomiteede ja ehitusorganisatsioonide süü tõttu, nagu märgiti õigustatult Eestimaa Kommunistliku Partei VI ja VII kongressil.

Hiljuti arutas Haridusministeeriumi kolleegium ehitustööde käiku Kaagvere Lastekodu, Kose-Lükati Sanatoorse Metsakooli ja Tallinna linna Mererajooni ehitusobjektide juures. Arutlus näitas veenvalt, et ehitustööde organiseerimises on tõsisid puudusi kõigi kolme objekti juures, mistõttu ka ehitustööde plaani täidetakse halvasti. Arutlusest selgus ka seda, et Mererajooni täitevkomitee ei tegele hoopiski uue koolimaja ehitustööde küsimusega.

Ülaltoodust järgneb, et niihästi Haridusministeerium, kohalikud täitevkomiteed kui ka ehitusorganisatsioonid peavad suhtuma sootu tõsisemalt sellesse riikliku tähtsusega asjasse ja töötama käsikäes: üksnes siis võib loota, et uute koolimajade ehitamine omandab vajaliku hoo ja ulatuse.

Kõrvuti keskhariduse suure laiendamisega tuleb juba sel viisaastakul asuda teostama polütehnilist õpetust keskkoolis ja valmistada ette tingimused üleminekuks üldisele polütehnilisele õpetusele. Praegu, millal juhtivad haridusorganid pole suutnud veel õppeprogramme ümber töötada, seisneb arusaadavalt peamine ülesanne selles, et kasutada maksimaalselt ära kõik need võimalused, mida pakuvad praegused õppeprogrammid, õpikud ja õppevahendid meie noorsoo polütehnilise ettevalmistuse tõhustamiseks.

Pärast Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XIX kongressi võimegi sel alal õppejõudude suurt aktiivsust tähele panna. Koolide õppenõukogude koosolekuil ja tootmisnõupidamistel, pedagoogiliste kabinettide aineseksioonide koosolekuil ja meetodiliste ringide kokkutulekuil — kõikjal arutatakse polütehnilise hariduse teooria ja praktika küsimusi. Novembrikuu viimastel päevadel tõi ajakirjandus teate meie suure kodumaa pealinna Moskva õppejõudude koosolekust, kus arutati läbi partei XIX kongressi haridusalased direktiivid. Umbes samal ajal toimus polütehnilise hariduse küsimuste selgitamisele pühendatud koosolek ka meie vabariigi pealinna Tallinna õpetajaile.

Kahtlemata on niisuguseist koosolekuist suur kasu, sest neil koosolekuil arutatakse niihästi polütehnilise hariduse põhimõttelisi küsimusi kui ka osutatakse praktilistele teedele ja võimalustele, mille kaudu on võimalik juba käesoleval kooliaastal õpilaste polütehnilist silmaringi laiendada.

Kui jälgida tööd, mis senini sel alal meie vabariigis on tehtud, siis peab jõudma järeldusele, et haridusorganite juhtivat ja abistavat kätt

on siin vähe tunda. Seepärast näemegi kohtadel väga kirjut pilti: sel ajal kui ühtedes koolides on polütehnilise hariduse küsimusi tõsiselt ja üksikasjaliselt arutletud, kusjuures selle arutlemise tulemusel on niihästi kooli üldist tööplaani kui ka aineõpetajate tööplaanid vastavalt täiendatud, siis teistes koolides on piiratud üldsõnalise ettekandega, mille alusel on mõistagi raske teha praktilisi järeldusi oma kooli õppekasvatustöö kohta või kavandada mõnesuguseid praktilisi abinõusid uute ülesannete elluviimiseks. Arusaadavalt on viimast laadi arutlemisest vähe kasu.

Ometi on võimalik juba nüüd väga palju korda saata, et õpilaste polütehnilist ettevalmistust tunduvalt parandada. Selles võib veenduda igaüks, kes jälgib tähelepanelikumalt meie vabariigi aktiivsemate koolide esimesi samme sel alal.

Et polütehnilise hariduse elemente suurendada kõigi koolide töös, on eelkõige vaja tõsta vaatluste, katsete, laboratoorsete tööde ja tootmisalaste ekskursioonide osatähtsust. Siit tuleneb vähemasti kaks ülesannet: 1) õppejõududel endil on vaja põhjalikumalt tundma õppida eriti laboratoorsete tööde ja tootmisalaste ekskursioonide korraldamise meetodika küsimusi, mida on kohane teha õppenõukogude koosolekuil, koolide ainekomisjonides, pedagoogiliste kabinetide ainesektsioonides ja meetodilistes ringides; 2) on vaja astuda praktilisi samme puuduvate õppevahendite soetamiseks ja üldse õppevahendite kogude tunduvalt täiendamiseks, sest laboratoorsete tööde puhul ei saa läbi ajada ühe või paari komplekti riistadega. Senini on meie vabariigis paraku lugu nii, et õppevahendeid saab osta vaid Tallinnast. Haridusministeeriumil on aeg astuda samme, et koolidele vajalikke katseriistu saaks osta igast oblastikeskusest. Õppevahendite suhtes pakuvad meie koolid praegu väga kirjut pilti: ühtedes on neid juba tunduvalt määratud olemas, teistes seevastu aga liiga vähe; pealegi on paljud õppevahendid vananenud ega vasta seepärast kaasaja teaduse ja tootmistehnika tasemele. Neist faktidest järgneb iseendast, et meie haridusorganid pole juhtinud õppevahendite juurdesoetamise asja, vaid see on kulgenud omapead. Selle olukorraga ei tohi enam leppida. Meie Haridusministeerium on tänini viivitanud kohustuslike õppevahendite tüüp-nimestiku laialisaatmisega koolidele, mis oleks viimastele juhtnööriks uute riistade muretsemisel.

Ka tootmisalaste ekskursioonide küsimust ei saa lükata ainuüksi koolide ja õppejõudude õlule. Küsimuse otsustamine, kuhu on eeskätt vajalik ekskursioon korraldada, polegi nii lihtne, nagu esialgu näib. Igatahes on juba üksikuid tähelepanekuid, et mõnes koolis ei kaaluta just terase pilguga, kas iga tootmisalane ekskursioon on tingimata vajalik, vaid kiputakse arvama, et üks iga tootmisalane ekskursioon teeni võrdsel määral polütehnilise hariduse eesmärki ja ülesandeid. Sel puhul on kohane meenutada Lenini tarka nõuannet, et polütehnilise põhimõtte ei nõua kõige õpetamist, vaid nõuab kaasaja tööstuse üldiste põhiliste õpetamist.

Senisest sootu suuremat tähelepanu tuleb nüüd pöörata õppefilmide ja diapositiivide kasutamisele koolitöös, sest arvukail juhtumel on viimased asendamatuks vahendiks õpilaste polütehnilise silmaringi laiendamisel. Siinkohal peab märkima, et kui näiteks kitsasfilmi-aparaate on meie koolides juba arvukalt, siis on täiesti korraldamata

filmide laenutamise asi. Haridusministeerium ei tohi enam viivitada sammude astumisega, et filmoteegid organiseeritaks vähemasti igas oblastikeskuses.

Pole vaja pikemalt põhjendada, et polütehnilise hariduse andmise seisukohalt on hindamatu väärtus kooli õppe-katseaial. Nüüdsest peale ei saa leppida sellega, et meie vabariigis leidub ikka veel koole, kus pole nõuetekohast õppe-katseaeda, kuigi selle küsimuse korraldamiseks on olemas Eesti NSV Ministrite Nõukogu vastav määrus. Et hõlbustada ja kiirendada koolide õppe-katseaedade rajamise ja väljaehitamise lõpuleviimist, tuleks meie Haridusministeeriumil välja töötada üldharidusliku kooli õppe-katseaia tüüpplaan.

Polütehnilise hariduse sisust järgneb, et üldhariduslik kool peab õpetama meie noori käsitsema kõige elementaarsemaid, kõige üldtuntumaid ja üldkasutatavamaid töö- ning mõõteriistu. Nõuetekohases ulatuses ja soovitud tulemustega saab seda ülesannet täita üksnes siis, kui igal koolil on hästi sisustatud õppetöökoda. Praegu niisuguseid õppetöökodasid üldhariduslikel koolidel muidugi pole, kuid need tuleb tingimata organiseerida. Meie vabariigi haridusorganid ei tohi viivitada selle tõsise küsimuse lahendamisele asumisega.

Mõndagi saab sel alal ära teha ka täna-homme, sest kuigi õppetöökodasid üldhariduslikel koolidel praegu ei ole, on neid ometi tehnikumidel ja vabriku- ning tehasekoolidel, kõnelemata asutustest ja ettevõtetest, kel on oma töökojad.

Haridusorganite kohus on kaasa aidata, et üldhariduslikud koolid saaksid neid töökodasid ajutiselt kasutada.

Esimene õppepoolaasta jõuab lõpule. Sel õppepoolaastal hakkasid Nõukogudemaa koolid ja haridusorganid juhinduma oma töös meie kommunistliku partei XIX kongressi ajaloolistest otsustest, astudes esimesi samme nende otsuste elluviimise teel. Meie vabariigi koolides on need sammud veel väga tagasihoidlikud. Uuel aastal tuleb niihästi koolidel kui ka haridusorganeil asuda nende ülesannete täitmisele hoopis julgemalt, hoopis hoogsamalt ja organiseeritumalt.

Ees seisavad õppejõudude näärivaheaja nõupidamised. Need nõupidamised on autoriteetseks tribüüniks esimese õppepoolaasta tööst kokkuvõtete tegemisel, tulemusrikast tööd takistavate puuduste väljaselgitamisel ja järjekordsete ülesannete kavandamisel. Kuulugu nende nõupidamiste töös väljapaistev koht kõigile nendele küsimustele, mis on seotud partei XIX kongressi otsuste eduka elluviimisega.

Tänavu saavutas nõukogude rahvas uusi suuri edusamme kommunistliku ülesehitustöö kõigil rinnetel. Ta astub uude aastasse, viienda stalinliku viisaastaku kolmandasse aastasse, täis vankumatut usku oma kasvanud jõududesse ja oma ajaloolise ürituse edukasse teostamisse.

Toetudes käesoleva aasta edusammudele ja töötades meie kommunistliku partei kogenud juhtimisel, saavutab nõukogude rahvas, sealhulgas ka pedagoogilise rinde töötajad, uuel aastal veel tõhusamaid tulemusi rahulikus loovas töös viienda stalinliku viisaastaku ajalooliste ülesannete täitmisel.

Religioosete igandite reaktsioonilisus ja teed nende võitmiseks.

S. HUDJAKOV.

Nõukogude ühiskonnas, kus sotsialistlik kord on võitnud, pole religioonil sotsiaalset kandepinda, sest NSV Liidus on likvideeritud inimese ekspluateerimine inimese poolt, viletsus ja tööpuudus — kõik need tegurid, mis klassiühiskonnas sünnitavad religiooset eelarvamusi rahvahulkades. Seepärast esineb religioon meie maal, kus on hävitatud kapitalistlik baas, mineviku ühiskonna igandina kõrvuti muude kapitalistlike iganditega inimeste teadvuses.

„Viimase 30 aasta jooksul,“ ütleb seltsimees Stalin, „likvideeriti Venemaal vana, kapitalistlik baas ja ehitati uus, sotsialistlik baas. Vastavalt sellele likvideeriti kapitalistliku baasi pealisehitus ja loodi uus pealisehitus, mis vastab sotsialistlikule baasile.“¹

Nõukogude inimeste juures avalduvad religioossed igandid eelkõige usukommetest kinnipidamises. Rõhuval enamikul juhtumel täidetakse neid kombeid traditsiooni järgi, sest „nii tehti ka enne“, või seepärast, et „nii teevad ka teised“. Niisiis täidetakse sageli religiooset kombeid mitte veendumusest, mitte seepärast, et inimesed usuksid jumala olemasolu, vaid harjumusest või praktilistest kaalutlustest lähtudes: „Võib olla on jumal tõepoolest olemas.“

Esineb juhtumeid, kus mõned noored inimesed, kes on õppinud nõukogude koolis ja seisavad väga kaugel religioonist, oma vanemate eeskujul, ent mitte religioosete veendumuste mõjul, lasevad endid kirikus laulatada. Oma vanemate eeskujul või vanaemade pealekäimisel lasevad mõned nooremad vanemad oma lapsi ristida. Harjumuse tõttu pühitsevad ka mõned meie kodanikud kirikupühasid. Leidub ka veel inimesi, kes usuvad „pühitsetud vee“ ravivasse toimesse, nõidumistesse ja pöörduvad posijate ning muude taoliste soolapuhujate poole „nõusaamiseks“.

Mõnikord küsivad usklikud inimesed: „Milles seisneb siis religiooni kahjulikkus, kui ta on — igapäevase elu eraasi?“

Nõukogude ühiskonna arengut edasiviivaiks jõududeks on meie ühiskonna moraalne ja poliitiline ühtsus, rahvaste sõprus ja elustav nõukogude patriotism. Need jõud tekkisid ja tugevnesid sotsialismi võidu alusel meie maal. Nõukogude rahva moraalne ja poliitiline ühtsus väljendab seda fakti, et töölised, kolhoosnikud ja intelligents elavad ühtse sõbraliku perena, et neil on ühised huvid, ühine eesmärk — üles ehitada kommunistlik ühiskond.

¹ J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused, Tallinn, 1952, lk. 4.

Kui nõukogude ühiskonna moraalne ja poliitiline ühtsus, rahvaste sõprus ja nõukogude patriotism liidavad ühte nõukogude inimesi võitluses suure eesmärgi — kommunismi ülesehitamise eest, siis religioon lahutab inimesi üksteisest, külvab nende vahele vaenu ja umbusk, kiskudes neid kõrvale aktiivsest võitlusest õnneliku elu ülesehitamiseks maa peal.

Rahvaste sõprus väljendab meie määratu kodumaa kõigi töötajate reaalsust. NSV Liidu rahvaste sõprus ja vennalik koostöö on ülisuureks jõuks meie ühiskonna arengus. See sõprus viis kõik NSV Liidu rahvad majanduslikule, poliitilisele ja kultuurilisele õitsengule.

Religioon kasvatab aga oma poolehoidjaid leppimatuses ja vaenus teiseusulistega. Iga usklik loeb üksnes oma usku „õigeks“, ent kõiki muid uske „ebaõigeiks“ ja vaenulikeks.

Meie ühiskonnas etendab väljapaistvat osa nõukogude patriotism, kõigi nõukogude inimeste palav armastus oma sotsialistliku kodumaa vastu, tema ühiskondliku ja riikliku korra vastu, Lenini-Stalini partei vastu. Nõukogude patriotism — see on nõukogude inimeste hool oma kodumaa edaspidise õitsengu, suuruse ja kuulsuse eest, see on nende valmisolek kaitsta relvaga käes oma kodumaad imperialistlike kiskjate kallaletungide eest. Nõukogude patriotism sünnitab massilist kangelaslikkust, miljoniliste hulkade võimsat loovat energiat, mis kiirendavad meie edasiliikumist kommunismile.

Usukultuste jutlustajad aga õhustavad nõukogude patriotismi. Nad kõnelevad, et „teises maailmas“ on olemas teine „kodumaa“ ja selle eest on vaja eelkõige hoolt kanda. Maisele elule, väidavad preestrid ja jutlustajad, „tuleb kiiresti lõpp“, aga „taevariik“ on „igavene“, „sel pole lõppu“.

Religioon õpetab hoolitsema üksnes isikliku õnne, isikliku heaolu eest. „Igaüks iseenda eest, ainult jumal kõigi eest“ — niisugune on religiooni moraal. See on eraomandusele, vaenule ja konkurentidele rajaneva ühiskonna moraal, kus on au sees põhimõte: „kas sina röövid või sind röövitakse“, kus põhiliseks moraalireegliks on: „inimene on inimesele hunt“. Religioon annab oma õnnistuse kaasa sellele kapitalistlikule hundiseadusele ja kasvatab töötajaid individualismi vaimus.

„Me töötame,“ kirjutab V. I. Lenin, „et hävitada neetud põhimõte: „igaüks iseenda eest, ainult jumal kõigi eest“, et välja juurida harjumus pidada tööd ainult koormaks... Me töötame, et sisendada hulkade teadvusse, harjumustesse ja igapäevasesse suhtlemisse põhimõte: „kõik ühe eest ja üks kõigi eest“.“²

Religioon õpetab inimest passiivsusele ja tegevusetusele, sest religioosse õpetuse järgi on inimese saatus „jumala“ kätes, mispärast sellest, mis tuleb, pole pääsu. See tähendab, et inimene ei pea võitlema oma elu parandamiseks, vaid tema ülesandeks on oodata ja paluda jumala almust. Kuid rahvatarkus õpetab sootu vastupidist: seisev kivi hakkab sammalduma, seisev vesi — roiskuma. Järelikult selleks, et hästi elada, on vaja töötada, loodust ümber kujundada, loodust kogu ühiskonna huvides ära kasutada.

Kui nõukogude inimesed ei peaks võitlust põuaga ja muude stiihliste loodusnähtustega, siis oleksid meil madalad viljasaagid ja meie

² В. И. Ленин, Соч., т. 31, изд. 4, стр. 103.

rahva aineeline heaolu ei tõuseks, vaid langeks, millega pidurduks ka kommunistliku ühiskonna ülesehitamine.

1946. a. suvel oli põud. Selle asemel et võidelda põuaga, kiskuda tema käest ära üks põlluhektaar teise järele agronoomiateaduse saavutuste rakendamise teel, nagu seda tegid eesrindlikud kolhoosnikud, korraldasid mõnedes külades mahajäänud kolhoosnikud koos oma vaimulikega palvetamisi, et „taevaisa“ vihma alla saadaks.

Need näited tõendavad ilmekalt religiooni kahjulikkust, sest religioon kutsus usklike üles tegevusetusele ja külvab inimestesse eba-kindlust oma jõudude suhtes. Religioon õpetab inimest mitte uskuma oma jõudu, praktikat, oma mõistust, vaid kõiges toetuma imele ja jumala abile.

Usklikud inimesed ei mõista, et praktiline elu, nende praktilised kogemused lükkavad religiooni ümber, on sellega vastuolus. Kui inimesed tõepoolest arvaksid, et kõik sõltub jumalast, siis peaksid nad hülgama ka igasuguse praktilise tegevuse, võitluse sotsiaalseks ja majanduslikuks vabanemiseks, oma elu parandamiseks, võitluse kommunismi ülesehitamiseks, loobuma teadusest ja tehnikast ning toetuma kõiges jumalale. Kuid nõukogude rahvas teab väga hästi, et sotsialism on meie maal üles ehitatud inimeste aktiivse teadliku tegevusega tänu eesrindliku nõukogude teaduse ja tehnika kasutamisele, tänu kommunistliku partei ja tema juhi seltsimees Stalini targale juhtimisele.

Aga kas vähe kahju on toonud ja toovad usupühad? Usupühade aegu tugevdavad jutlustajad religioosset propagandat selle kohta, et kõik maine on „kaduv“, et maine elu on „üürikene“, et inimesed sõltuvad jumalast, tuupides usklike pähe jutte igasugustest „imedest“, mis pühad mehed olevat sooritanud jne. Kõike seda tehakse selleks, et kunstlikult üles soojendada religioosseid tundeid ja tumestada inimeste teadvust.

Aga kui palju kahju toob igasugune religioosne ebausik: usk posijaisse ja „ettekuulutajaisse“, „pühitsetud vee“ ravivasse toimesse jne. Selle asemel et kasutada arstiteadust, pöörduvad mõned ebausklikud inimesed „nõu saamiseks“, „ravi saamiseks“ mitmesuguste soolapuhujate poole, kes posimisega või pühitsetud veega „ravivad“ haigusi, „ajavad välja vanakurja“, „ennustavad“ inimeste saatust jne. Kasutades omakasupüüdlikult usklike religioosseid tundeid, teenivad niisugused soolapuhujad head raha.

Millega seletada seda, et religioossed igandid on nii visad kaduma?

Eelkõige sellega, et inimeste teadvus jääb oma arengus maha inimeste ühiskondlike suhete muutumisest.

Teadvuse mahajäämine väljendub selles, et vanad, oma aja ära elanud ideed, vaated ja harjumused püsivad edasi ka siis, kui neid sünnitanud tingimused on muutunud. Olles tekkinud, omandab teadvus suhtelise iseseisvuse. „Inimeste teadvus jääb oma arenemises maha inimeste majanduslikust seisundist. Kodanlike vaadete igandid säilivad sellepärast nüüd ja tulevikuski inimeste teadvuses, kuigi majanduses on kapitalism juba likvideeritud.“³

Küllaltki tähtsaks faktoriks, mis elustas religioosseid igandeid, olid sõja poolt esilekutsutud raskused. Sõda oli nõukogude rahva füü-

³ UK(b)P ajalugu. Lühikursus, Tallinn, 1951, lk. 291.

siliste ja vaimsete jõudude suurimaks katsumuseks. Need katsumused ei suutnud nõukogude rahvast murda, vaid karastasid teda veelgi enam, tegid teda veelgi kindlamaks. Kuid inimesed pole kõik ühesugused. Need, kes olid nõrgemad moraalselt jõult, kui nad pörkasid kokku sõja poolt esilekutsutud raskuste ja puudustega ning ei suutnud neist võitu saada, hakkasidki otsima väljapääsu religioonist. Ja teadupärast saabki religioon toitu inimeste näivast abitusest, nende murest ja kannatustest.

Meie maal tuleb otsida religioosete eelarvamuste visaduse põhjust ka sellest, et me pole täielikult vabanenud stiihiliste loodusnähtuste mõjust (põud, üleujutused, rahe jne.). Sotsialistliku korra tingimustes ei saa muidugi need stiihilised loodusnähtused viia inimesi laostumisele, näljale ja viletsusele, nagu seda näeme kapitalistlikus ühiskonnas, kuid stiihilised loodusnähtused toetavad siiski religioosseid igandeid üksikute inimeste teadvuses.

Religioosend igandid püsivad veel ka seetõttu, et mõnedes kohtades tehakse elanikkonna hulgas veel ebaküllaldaselt teaduslikku ja usuvastast propagandat. Kuid teadusliku propaganda nõrgenemine viib paratamatult kodanlike igandite elavnemisele. „Seepärast tähendab igasugune sotsialistliku ideoloogia tähtsuse vähendamine, igasugune kõrvalekalldumine temast ühtlasi kodanliku ideoloogia tugevdamist.“⁴

Kommunistlik partei ja Nõukogude riik kasvatavad töötajaid kommunismi vaimus, leppimatus vaimus religioosse ideoloogiaga, mis takistab üksikuil nõukogude inimestel olemast aktiivsed kommunistliku ühiskonna ülesehitajad. Partei kasvatustööl on erakordne tähtsus meie ühiskonna edasiarenemise kohta, sest kommunistlikust teadlikkusest sõltub nõukogude inimeste loova aktiivsuse kasv. Meie edasiliikumine kommunismile sõltub otseselt rahvahulkade teadlikust aktiivsusest ja seega kommunistliku partei suurest kasvatustööst.

Vanad traditsioonid ja harjumused, religioosend eelarvamused ja ebausk olid suureks takistuseks sotsialismi ülesehitamisel. „Võitlus nende traditsioonide ja harjumuste vastu, tingimatu vabanemine neist kõigil meie töö aladel ja lõpuks uute põlvkondade kasvatamine proletarise sotsialismi vaimus on sellepärast nendeks meie partei järjekordseteks ülesanneteks, millede täitmiseta on võimatu sotsialismi võit.“⁵

Sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisel tegi kommunistlik partei ära suure töö töötajate kommunistliku kasvatusel alal. Meie partei teadis ja teab, et kapitalismi igandid inimeste teadvuses on väga visa hingega, et neid toetab ja elustab kapitalistlik ümbrus kõigi oma reaktiivsete jõududega, mispärast need igandid ei saa stiihiliselt kaduda. Üksnes suure kasvatustöö tagajärjel, ainult sotsialistliku teadvuse sisendamiselega rahvahulkadesse tõrjutakse välja kodanlik teadvus, sealhulgas ka religioosend kombed, ja sotsialistlik teadvus võidab lõplikult. „Ja mida rohkem levitatakse haridust rahva hulgas, mida rohkem sotsialistlik teadvus välja tõrjub religioosend eelarvamused, seda lähemal on proletariaadi võidupäev...“⁶

⁴ V. I. Lenin, Teosed, 5. kd., Tallinn, 1951, lk. 344.

⁵ J. V. Stalin, Teosed, 6. kd., Tallinn, 1948, lk. 244.

⁶ V. I. Lenin, Teosed, 5. kd., Tallinn, 1951, lk. 302.

Tänapäeval, millal sotsialism on juba üles ehitatud ja Nõukogude-maa teostab järkjärgulist üleminekut sotsialismilt kommunismile, omandab tööraha kommunistlik kasvatus otsustava tähtsuse. „On saabunud aeg,“ ütles sm. Molotov UK(b)P XVIII kongressil, „kui esile tõusevad kasvatusliku iseloomuga ülesanded, töötajate kommunistliku kasvatusel ülesanded.“⁷

Oma olemasolu algusest peale on meie partei pidanud leppimatut ideelist võitlust religiooniga ja religioosete organisatsioonide tegevusega.

„Me partei,“ kirjutas V. I. Lenin, „on teadlike, eesrindlike võitlejate liit töölisklassi vabastamiseks. Niisugune liit ei või ja ei tohi suhtuda ükskõikselt ebateadlikkusse, pimedusse või obskurantismisse religioosete uskumuste näol.“⁸

Juba enne Oktoobrirevolutsiooni võitles kommunistlik partei selle eest, et religioon kuulutataks eraasjaks riigi suhtes ja et kirik lahutataks riigist.

„Kiriku täielik lahutamine riigist,“ osutas Lenin 1905. a., „on see nõudmine, mille esitab sotsialistlik proletariaat kaasaja riigile ja kaasaja kirikule.“

Vene revolutsioon peab selle nõudmise kui poliitilise vabaduse vajaliku koostisosa ellu viima.“⁹

Kui riigi suhtes religioon on eraasjaks, siis proletariaadi partei suhtes ta ei saa olla eraasjaks. „Sotsialistliku proletariaadi partei suhtes,“ kirjutas V. I. Lenin „religioon ei ole eraasi... Me nõuame kiriku täieliku lahutamist riigist, et võidelda religioosse pimedusega puht ideelise ja ainult ideelise relvaga, meie ajakirjandusega, meie sõnaga. Kuid me asutasime oma liidu, VSDTP, muide just niisuguseks võitluseks tööliste igasuguse religioosse rumalakstegemise vastu. Meile ei ole siiski ideeline võitlus eraasi, vaid üldparteiline, üldproletaarne asi.“¹⁰

Bolševike partei taotleski seda, et usuühingud poleks seotud riigiga, et riik ei soosiks ühtki usuühingut ega organiseeriks ühegi usuühingu tagakiusamist. Iga kodanik peab olema vaba uskuma mistahes religiooni või mitte uskuma ühtki neist.

„Sotsiaaldemokraatia,“ kirjutas seltsimees Stalin, „protesteerib alati katolitsismi ja protestantismi tagakiusamise vastu, ta kaitseb alati rahvaste õigust tunnistada mistahes usku, kuid samal ajal agiteerib ta, proletariaadi õigesti mõistetud huvidest lähtudes nii katolitsismi kui protestantismi ja õigeusu vastu selleks, et saavutada sotsialistliku maailmavaate võitu.“¹¹

V. I. Lenin ja J. V. Stalin on osutanud, et võitlus religiooni vastu ei pea olema abstraktne, vaid konkreetne, mis on allutatud proletariaadi ülesannetele. Kuid ekspluataatorliku ühiskonna tingimustes ei ole võimalik hajutada religioosseid eelarvamusi ainult selgitustööga.

Üksnes revolutsiooniline võitlus kapitalismi vastu ja proletaarse revolutsiooni võit suudavad proletariaati tõepoolest valgustada ja teda religioossetest eelarvamustest vabastada. Pärast Suure Oktoobrirevolu-

⁷ XVIII съезд ВКП(б), Стенографический отчет, стр. 315.

⁸ В. И. Ленин, Соч., т. 10, изд. 4, стр. 67.

⁹ Sealsamas.

¹⁰ Sealsamas, lk. 67—68.

¹¹ И. В. Сталин, Соч., т. 2; стр. 355.

siooni võitu teostasid bolševike partei ja Nõukogude valitsus täielikult juba varem püstitatud nõuded religiooni suhtes. 1918. a. veebruaris avaldas Nõukogude vabariigi valitsus dekreedid kiriku riigist ja kooli kirikust lahutamise kohta. Dekreedis öeldakse:

„1. Kirik lahutatakse riigist.

2. Vabariigi piirides keelatakse välja anda mistahes kohalikke seadusi või määrusi, mis kitsendaksid või piiraksid südametunnistuse vabadust või kehtestaksid mistahes eelised või privileegid kodanike usutunnistusliku kuuluvuse alusel.

3. Iga kodanik võib tunnistada mistahes religiooni või tunnistada mitte mingisugust. Igasugused õiguse kitsendused, mis on seotud mistahes usu tunnistamisega või mitte mingisuguse usu tunnistamisega, tühistatakse...

9. Kool lahutatakse kirikust.

Usuõpetuse õpetamine kõigis riiklikes ja ühiskondlikes, ent samuti eraõppeasutustes, kus õpetatakse üldhariduslikke aineid, ei ole lubatav.“¹²

Nõukogude riik teostab kindlalt põhimõtteid, mis on esitatud dekreedis kiriku riigist lahutamise kohta. Tal pole mingeid muid huvisid peale rahva huvide.

NSV Liidu Konstitutsioon, mis võeti vastu 1936. a. detsembris, tagab Nõukogude Liidu kodanikele südametunnistuse vabaduse, usutalituste sooritamise vabaduse ja usuvastase propaganda vabaduse.

Põhimõte, et religioon on eraasjaks riigi suhtes, ei tähenda, et Nõukogude riik ei peaks tegema usuvastast propagandat. Vastupidi. Nagu osutas Lenin, on meil „riiklikud asutused, kes seda tööd teevad“. Meie koolid, tehnikumid ja ülikoolid kasvatavad nõukogude lapsi ja noori teadusliku maailmavaate vaimus, leppimatuses religiooni suhtes; klubid, kultuurimajad, lugemistoad ja muud poliithariduslikud asutused teevad teaduslikku ja usuvastast propagandat elanikkonna hulgas.

Kindlustades igaühele südametunnistuse vabaduse peavad partei ja Nõukogude valitsus sotsialistliku revolutsiooni esimestest päevadest saadik väsimatut võitlust religioosse ideoloogiaga, paljastavad selle reaktsioonilist ja ebateaduslikku iseloomu, kasvatades nõukogude inimesi usuvastases vaimus.

ÜK(b)P kongresside otsustes rõhutatakse korduvalt vajadust võidelda religioosse ideoloogia vastu ja osutatakse usuvastase propaganda sisule, vormile ning meetodeile.

VK(b)P XII kongressi resolutsioonis „Usuvastase agitatsiooni ja propaganda korraldamisest“ öeldakse: „Meie partei põhilisi ja elulisi ülesandeid usuvastase propaganda ja agitatsiooni alal on vastava kirjanuduse, niihästi populaarteadusliku kui ka eriti ilukirjanduse väljaandmine, mis valgustab tõeliselt religiooni ajalugu ja tekkimist... On vaja pöörata erilist tähelepanu ja anda eriline koht massilisele usuvastasele propagandale elavate ja arusaadavate loengute kujul, valides hoolikalt lektoreid ja tõmmates kaasa nende loengute pidamisele eriteadlasi, loodusteadlasi ja materialiste.“¹³ Partei XVI

¹² В. И. Ленин и И. В. Сталин, О Советской Конституции, Партиздат, 1936, стр. 282—283.

¹³ ВКП(б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, ч. I стр. 515.

kongressi otsuses, mis võeti vastu seltsimees Stalini aruande alusel, on kirjutatud: „Partei peab kindlustama ja arendama tunduvaid edusamme, mis on saavutatud rahvahulkade vabastamisel religiooni reaktsioonilisest mõjust.“¹⁴ Partei XVIII kongressi otsustes rõhutatakse, et sotsialistliku ühiskonna ülesehitustöö lõpuleviimise ja sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku suure ajaloolise ülesande teostamine sõltub olulisel määral töötajate kommunistlikust kasvatuses, rahvahulkade kommunistliku teadlikkuse edasisest tõusust, kapitalismi igandite võitmisest inimeste teadvuses.

Sotsialistliku ülesehitustöö kõigil etappidel pidas kommunistlik partei võitlust igasuguste iganditega, mis takistavad usklike olemast teadlikud ja järjekindlad võitluses kommunistliku ühiskonna ülesehitamiseks.

Suure Isamaasõja perioodil 1944. a. võttis ÜK(b)P Keskkomitee vastu spetsiaalse otsuse teadusliku propaganda organiseerimise kohta. Selles otsuses öeldakse, et „...loodusteaduslike teadmiste propageerimine omandab nüüdsetes tingimustes eriti suure tähtsuse töötajate laiade kihtide kultuurilise taseme edasisel tõstmisel ja ebakultuuruse, ebaisu ning eelarvamuste igandite võitmisel“.¹⁵ Partei Keskkomitee kohustas parteiorganisatsioone arendama ulatuslikku propagandat. ÜK(b)P Keskkomitee otsused ideoloogilistes küsimustes, mis on vastu võetud sõjajärgsel perioodil, on samuti suunatud võitluse tugevdamisele kodanliku ideoloogia jäänuete, ideetuse, apoliitilisuse ja meie partei poliitikasse ükskõikse suhtumise vastu.

Lenini-Stalini partei nõuab kommunistidelt, et igaüks neist oleks kommunistlike ideede aktiivseks propageerijaks ja tegeleks usuvastase propagandaga. „Esineb juhtumeid,“ ütles seltsimees Stalin, „et mõni partei liige takistab teinekord usuvastase propaganda igakülgset arendamist. Kui säärased partei liikmed välja heidetakse, siis on see väga hea, sest säärased „kommunistid“ ei kõlba meie partei ridadesse.“¹⁶

Meie partei õpetab, et võitlust religioosete eelarvamuste vastu tuleb pidada üksnes ideeliste vahenditega, kannatliku ja visa selgitustööga religioosse ideoloogia reaktsioonilise iseloomu kohta, lubamata mingil juhul usklike tunnete solvamist.

„Religioosete eelarvamustega,“ osutas V. I. Lenin, „on vaja võidelda erakordselt ettevaatlikult; palju kahju toovad need, kes kannavad sellesse võitlusesse religioosete tunnete solvamist. Võidelda tuleb propagandaga, selgitustööga.“¹⁷ Need Lenini juhtnõõrid religiooni vastu peetava võitluse meetodite kohta kajastuvad ka meie partei programmis, kus öeldakse „... On vaja hoolikalt vältida usklike tunnete igasugust solvamist, mis viib vaid religioosse fanatismi kindlustumisele“.

Võitlust religioosete eelarvamustega tuleb pidada nii, et see ei tõukaks usklike eemale sotsialistlikust ideoloogiast, vaid lähendaks neid sellele, et see kindlustaks nõukogude rahva moraalsel ja poliitilisel ühtsust ning liidaks teda võitluseks kommunismi eest.

¹⁴ Sealsamas, 2. osa, lk. 400.

¹⁵ Пропагандист № 8, 1944, стр. 6.

¹⁶ J. V. Stalin, Teosed, 10. kd., Tallinn, 1950, lk. 130.

¹⁷ В. И. Ленин, Соч., т. 28, изд. 4, стр. 161.

See tähendab, et usuvastases võitluses ei tule kasutada administratiivseid abinõusid, usutalituste täitmise keelamist või usklike tunnete solvamist, vaid visa selgitustööd, veenmist ja propagandat. Igasugused administratiivsed abinõud ei kergenda, vaid raskendavad töötajate vabanemist religiooni reaktsioonilisest mõjust.

Mitte juhuslikult ei nõudnud seepärast VK(b)P XIII kongress kommunistidelt ja kõigilt ühiskondlikelt organisatsioonidelt, et nad likvideeriks otsustavalt igasugused katsed pidada usuvastast võitlust administratiivsete vahenditega, nagu näiteks kirikute, sünagoogide ja palvemajade sulgemine jne. „Eriti tähelepanelikult on vaja jälgida seda,“ osutatakse kongressi otsustes, „et mitte solvata uskliku religioosset tunnet, mille üle on võimalik võitu saavutada ainult väga pika, aastaid ja kümneid aastaid kestva selgitustööga.“¹⁸

Stalinliku Konstitutsiooni üldrahaliku arutamise aegu esitasid mõned seltsimehed ettepaneku keelata ära usutalituste täitmine. Esinedes Erakorralisel VIII Nõukogude Kongressil ettekandega Konstitutsiooni projekti kohta, ütles seltsimees Stalin: „Edasi tuleb parandus Konstitutsiooni projekti 124. paragrahvile, mis nõuab selle muutmist selles suunas, et usutalituste täitmine ära keelata. Ma arvan, et see parandus tuleb tagasi lükata kui meie Konstitutsiooni mõttele mitte vastav.“¹⁹

Tehes usuvastast propagandat ei unusta meie partei minutikski seda, et religioossete eelarvamuste kandjaiks on meie maa töötajad, kommunistliku ühiskonna ülesehitajad. Nende aktiivset osavõttu kommunismi ülesehitamisest takistab religioossete eelarvamuste koorem, mille meile pärandas kapitalism.

Seepärast on usklike aktiivne osavõtt ühiskondlikust ja poliitilisest elust üheks meetodiks võitluses religioossete iganditega inimeste teadvuses. Töötamine kollektiivis ja osavõtt ühiskondlikust elust aitavad usklikku veenduda marksismi-leninismi ideede jõus ja elulisuses.

Teaduslik ja ateistlik propaganda on töötajate kommunistliku kasvatuskoostisosaks. Selle propaganda tuum ei seisne paljasõnalistes väidetes, et religioosne ideoloogia on reaktsiooniline ja ebateaduslik. Niisuguse propaganda veenmisjõud on väike.

Religioossete uskumuste paljastamine on seda edukam, mida rohkem pakutakse teaduslike teadmisi. Teisiti öeldes, usku jumalasse on vaja paljastada teaduslike teadmistega mitmesugustelt teadusaladelt, mis tõendavad ilmekalt ja veenvalt religioossete muinasjuttude absurdust ja teaduse tõepärasust.

UK(b)P Keskkomitee otsuses teadusliku propaganda organiseerimise kohta öeldakse, et elanikkonna hulgas, eriti maal, tuleb laialdaselt praktiseerida loengute ja vestluste korraldamist ning brošüüride ja artiklite ettelugemist maailmaruumi ehituse, maa ja päikese tekkimise, põhiliste astronoomiliste nähtuste, elu tekkimise, inimese kehaehituse, haiguste põhjuste ja haiguste vastu võitlemise, põllunduse ja loomakasvatuse teaduslike aluste, põllukultuuride viljakuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmise abinõude, energia ja selle kasutamise jne. kohta.

¹⁸ ВКП(б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, ч. I, стр. 595.

¹⁹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1952, lk. 500.

Niisama on vaja jutustada teaduse ja tehnika tänapäeva saavutustest, nende saavutuste kasutamisest NSV Liidu rahvamajanduse edasiarendamisel, anda materialistlik seletus ühiskondliku elu nähtustele ja näidata nende seaduspärasust. Kõik see aitab tõhusalt kaasa religioosse ebaususe väljajuurimiseks ja kindlustab sotsialistlikku ideoloogiat.

Üheks vahendiks võitluses kapitalistlike igandite, sealhulgas ka religioossete eelarvamuste vastu on kriitika ja enesekriitika. „Meie nõukogude ühiskonnas,“ ütleb A. A. Ždanov, „kus on likvideeritud antagonistlikud klassid, toimub võitlus vana ja uue vahel ja järelikult arenemine madalamalt kõrgemale mitte antagonistlike klasside ja kataklüsmide võitluse kujul, nagu see esineb kapitalismi puhul, vaid kriitika ja enesekriitika kujul, mis on meie arenemise tõeliseks liikumapanevaks jõuks, võimsaks instrumendiks partei käes. See on kahtlemata uus liikumise viis, uus arenemise tüüp, uus dialektiline seaduspärasus.“²⁰

Kritiseerides religiooni kui vana, kodanliku korra igandit ja paljastades tema reaktsioonilist iseloomu, kindlustab partei sellega sotsialistlikku teadvust rahvahulkades. Religiooni kritiseerimine pole tema puuduste, vaid tema reaktsioonilise ja ebateadusliku olemuse paljastamine, selle näitamine, et religioon on täielik vastand sotsialistlikule ideoloogiale. Paljastades religiooni kahjulikku, ebateaduslikku iseloomu ja vastandades sellele õige, materialistliku vaate loodusest ja ühiskonnast, saavutamegi selle, et usklikud pööravad selja religioossetele ideoloogiale.

Sotsialismi võit on loonud NSV Liidus kõik objektiivsed eeldused ja võimalused, et religioossetest ebausust ja eelarvamustest täielikult jagu saada. Kuid religioossed eelarvamused ei sure ise välja: nendega tuleb pidada visa võitlust päevast päeva. Kommunistliku ülesehitustöö praktika ja meie partei ning Nõukogude riigi poolt tehtav teaduslik ja usuvastane propaganda veenavad nõukogude inimesi üha enam religioossete uskumuste absurdsuses, soodustades sellega usklike vabanemist religioossetest ideoloogiadest. Mida kiiremini usklikud vabanevad religioossetest eelarvamustest, seda kõrgemale tõuseb nõukogude inimeste sotsialistlik teadvus, seda edukamalt kulgeb kommunistliku ühiskonna ülesehitamine.

²⁰ A. A. Ždanov, Diskussioonil peetud kõne G. F. Aleksandrovi raamatu „Lääne-Euroopa filosoofia ajalugu“ puhul, Tallinn, 1952, lk. 27.

Nõukogude teaduse prioriteedi küsimus ideoloogilise kasvatuse vahendina keemiatundides.

J. ERM,

Pärnu 2. L. Koidula nim. Keskkooli direktor.

(Lõpp. Algas vt. „Nõukogude Kool“ nr. 11, 1952.)

Väljapaistvate vene keemikute hulka kuulub kahtlemata Nikolai Nikolajevitš Zinin, kelle 140. sünniaastapäeva käesoleval aastal tähistasime. N. N. Zinini hiilgavad sünteesid on aluseks nüüdisaegsele aniliinitööstusele. Tema sai esimesena Kaasani ülikooli laboratooriumis aniliini ja teisi aromaatsed amiine aromaatsete nitroühendite taandamise teel väävlisammooniumi abil.

Zinin võttis aktiivselt osa kodumaa riigikaitselisest kindlustamisest. Ta soovitas nitroglütseriini tarvitusele võtta lõhkeainena ning kasutada seda granaatide täiteks. Järelikult mitte Alfred Nobel, nagu seda mõnikord kirjutatakse meie õpperaamatuis, vaid N. N. Zinin soovitas esimesena kasutada nitroglütseriini sõjaasjanduses.

N. N. Zinin sündis 25. augustil 1812. a. Venemaa kaugel piirimaal Pärsia piiri ääres Šuša linnakeses. Kõige varasemas nooruses kaotas ta vanemad ja jäi vanemate õdede kasvatada. Kuid ka need surid epideemiasse. Ta viidi Saraatovisse onu juurde. Saraatovis õppis ta gümnaasiumis, kus ta silma paistis oma ladina keele oskusega ja armastusega loodusteaduse vastu.

Peale gümnaasiumi lõpetamist astus Zinin Kaasani ülikooli matemaatikaosakonda. Ka siin oli ta esimesi kaasüliõpilaste hulgas. Oma andekusega äratas ta varsti õppejõudude tähelepanu: kuulus matemaatik Lobatševski, astronoom Simonov, õpperingkonna kuraator Mussin-Puškin jt. aitasid temas huvi äratada teaduse vastu. Zinin lõpetas ülikooli kuldmedaliga ning kandidaadi astmega ja jäeti ülikooli repetiitoriks füüsika professori juurde. Aasta hiljem hakkas ta loenguid pidama keemiast, kuid matemaatika jäi temale südamelähedaseks kogu eluajaks.

1837. a. komandeeriti N. N. Zinin välismaale end keemia alal täiendama. Kolm aastat töötas ta Saksamaal, Šveitsis, Prantsusmaal ja Inglismaal kuulsamate teadlaste juures.

1840. a. välismaalt tagasi jõudnud, kaitses ta Peterburi ülikooli juures doktori väitekirja „Bensooliühenditest ja bensooli ritta kuuluvatest uutest leiutatud ühenditest“.

1841. a. jõudis ta tagasi Kaasani, kus ta määrati professoriks tehnoloogiakateedri juurde. Kuigi Zinin pidi oma eriala — orgaanilise keemia — vahetama rakendusliku keemia vastu, jätkas ta siiski uurimisi

orgaanilise keemia alal. Umbes aasta peale Kaasanisse asumist ilmus „Teaduste Akadeemia Bülletäänis“ tema kuulus töö aromaatsete nitroühendite muutmisest amiinoühendeiks väävelvesiniku abil.

1847. a. kutsuti Zinin, Peterburi Meditsiinilis-Kirurgilisse Akadeemiasse, kus ta töötas algul korralise, siis teenelise professorina ning lõpuks „keemiliste tööde direktorina“. Teaduste Akadeemia liikmeks valiti Zinin 1855. a. Peale akadeemia oli Zinin nõuandjaks liikmeks paljudes riigiasutustes. 1886. a. valiti ta Vene Keemiaühingu presidendiks, kellena juhtis ühingut 10 aastat.

N. N. Zinini loenguid hinnati kõrgelt. Tema elav, pittlik kõne andis kuulajatele selge kujutluse ettekantavatest küsimustest. Kõrge toon, väga selge diktsioon, oskus küsimuste kõige olulisemad küljed selgelt välja tuua — kõik see veetles kuulajaid, äratas ja pingutas nende tähelepanu. Ta kõneles harilikult seistes ja hoidis algusest lõpuni kuulajaid oma kõne võlu all. Sügav, elav originaalne mõistus ühenduses haruldase vastutulelikkuse ja viisakusega tegid Zinini tsentriks, mille ümber grupeerusid nii keemikud kui ka füsioloogid, zooloogid, arstid jt. ning tegid ta kõigile kalliks nõuandjaks ja juhiks.

Mihhail Grigorjevitsš Kutšerovi nimi omab samuti väga väljapaistvat kohta orgaanilise sünteesi ajaloos. Tema poolt avastatud atsetüleenilise muutmise reaktsioon äädikhappealdehyüdiks elavhõbedasoolade juuresolekul (1881) pani aluse atsetüleenilisele kasutamisele lähtematerjalina paljude keemiliste produktide saamisel. Eriti ulatuslikult hakkas arenema Kutšerovi avastuse tulemusel sünteetilise äädikhappe tööstus. Nagu teada, kasutatakse sünteetilist äädikhapet sadade erisuguste ainete valmistamisel.

M. G. Kutšerov sündis 22. mail 1850. a. Ta õppis algul Poltaava kadettide korpuses, hiljem Mihhailovski kahurväekoolis. Siit läks ta üle Peterburi Metsa- ja Põllumajanduse Instituuti, mille ta lõpetas 1871. a. kandidaadi astmega.

Olles osa võtnud revolutsioonilisest tegevusest, oli tal raske edasi pääseda. Algul ei kinnitatud teda isegi laborandi kohale Metsainstituudi laboratooriumis. Alles 20 aasta pärast sai ta dotsendiks ja 1902. aastal erakorraliseks professoriks, kuigi tal olid suured teened keemia alal.

Kutšerovi töid ei hinnatud tsaari-Venemaal ega rakendatud töösse. Samal ajal hakati Inglismaal ja Saksamaal sünteetilist äädikhapet valmistama Kutšerovi meetodil.

Raske majanduslik olukord sundis Kutšerovi otsima kõrvalteenistust. Alates 1885. a. töötab ta laborandina ühes departemangus. See pärast on ta töodes rohkemasti rakenduslikku; ta uuris piirituse puhastamisviise, lisandeid toorpiirituses jne.

Vaatamata suurtele teenetele keemia alal ei saanud Kutšerov korraliseks professoriks. Kogu eluajal kannatas Kutšerov materiaalsete raskuste all, kuna ta palk oli väike. Kuid see ei murdnud Kutšerovi tahte jõudu. Ta teenis omakasupüüdmatult teadust ja aitas noorsool sellele teele asuda.

Kutšerov oli hiilgavaks lektoriks, kes ta õpilaste sõnade järgi „vaimustus ise ja vaimustas meid aine selge esitusega, julgete järeldustega, laialdaste üldistustega ning laia silmaringiga. Ta loengud olid nii hingestatud, et pakkusid mitte üksnes rahuldust, vaid lihtsalt naudingut.“

Mihhail Grigorjevitsš Kutšerov suri 1911. a., jättes endast mälestuse kui kõrgete vaimsete omaduste, suurte annete ja erakordse töövõimega inimesest, kes oli sügavalt andunud teadusele ja oma rahvale. Vene õpetlase M. G. Kutšerovi üle on uhke meie maa.

Nõukogude teaduse väljapaistvamate saavutuste hulka kuulub kahtlemata raske ja keeruka probleemi lahendamine, milleks oli sünteetilise kautšuki valmistamine. Kautšuk omab väga suurt tähtsust meie maa majanduses ja riigikaitstes. Tal on rida omadusi, millel on suur väärtus tehnikas: elastsus, mehaaniline vastupidavus, elektri isoleerimise võime, gaasi- ja veekindlus. Nende omaduste tõttu on kautšuk materjaliks, millest võib valmistada üle 30 000 mitmesuguse rahvamajanduses vajaliku asja. Kuni sünteetilise kautšuki leiutamiseni kasutasid kõik maad, ka Nõukogude Liit, looduslikku kautšukki, mida saadi troopika taime *Hevea* mahlast.

Nõukogude Liidul ei olnud oma looduslikku kautšukki ning ta pidi selle välismaalt sisse vedama. Et meie maad vabastada välismaisest sõltuvusest, hakati seltsimees Stalini ettepanekul oma kautšukibaasi looma.

Nõukogude teadlaste töö kandis head vilja. Oma kautšuki saamise probleem lahendati kahes suunas: 1) algasid energilised kautšukitaimede otsimised, mis andsid tulemusi. Avastati ja hakati kasvatama kautšukitaimi koksagõssi, krimsagõssi jt. Neist saame praegu tuhandeid tonne looduslikku kautšukki. 2) Leiutati esimesena maailmas sünteetilise kautšuki valmistamise viisid. Nüüdisaegne sünteetilise kautšuki tööstus võlgneb tänu Nõukogudemaa suurtele teadlastele Aleksei Jevgrafovitsš Favorskile ja Sergei Vassiljevitsš Lebedevile.

A. J. Favorski sündis 4. märtsil 1860. a. Nižni-Novgorodi kubermangus.

1882. a. lõpetas A. J. Favorski Peterburi ülikooli ja ta jäeti A. M. Butlerovi laboratooriumi, et ennast teaduslikuks tööks ette valmistada. Siin aga ei saanud ta kaua kuulsa teadlase juhatusel töötada, sest A. M. Butlerov suri.

Lähtudes orgaaniliste ühendite teooriast õppis ta tundma aatomite ümberpaigutusi orgaanilise aine molekulides. Väga suure ja viljastava tähtsusega on Favorski leiutatud atsetüleen-i reaktsioonid tahke sööbekaaliumiga. Ule viiekümne aasta töötas A. J. Favorski atsetüleen-i keemia valdkonnas. Kõik tema leiutised olid suunatud rahvamajanduse vajaduste rahuldamiseks ja tema tähtsamatel teaduslikel töödel on teoreetilise tähtsuse kõrval ka tööstuslik tähtsus.

Eriti suure tähtsusega on tema tööd isopreeni sünteesi alal kunstliku kautšuki probleemi lahendamisel, mille viis lõpule ta õpilane S. V. Lebedev.

A. J. Favorski tööd atsetüleen-i sünteesi alal tõid täieliku pöörde atsetüleen-i keemias. Atsetüleen-i ja atsetooni vastastikusel toimel sööbekaaliumi juuresolekul tekib reaktsioonide lõpptulemusena isopreen, mis on loodusliku kautšuki koostisosaks. Sünteetilise kautšuki valmistamise uue meetodi väljatöötamise eest määrati Favorskile 1940. a. I järgu Stalini preemia.

Palju uut tõi Favorski ka piirituste ja käärimisprotsesside selgitamisel.

Enne Oktoobrirevolutsiooni näis paljudele, et Favorski töödel puudub igasugune praktiline otstarve. Kuid meie ajal on nad suureks varasalveks paljude praktiliste ülesannete lahendamisel. See on seletatav sellega, et alles nõukogude korra ajal, stalinlike viisaastakute ajal hakati ehitama suuri tehaseid sünteetilise kautšuki, plastmasside, lakkide, kunstkiudainete, mitmesuguste lahustajate, purunematu klaasi jt. valmistamiseks, mis vajasis lähtematerjaliks sütt, vett, naftat ja looduslikke gaase. Selles uues olukorras leiab Favorski genius laialdase tegevusala.

A. J. Favorski ei olnud ainult suur teadlane, vaid ka hea pedagoog. Teda huvitas alati uue teadusliku kaadri, noorte spetsialistide kasvatamine. Palju aastaid oma elust pühendas ta nõukogude noorsoo kasvatamisele.

A. J. Favorski viljakas tegevus toimus peamiselt Peterburi ja hiljem Leningradi ülikooli seinte vahel. Samal ajal töötas ta Peterburi Tehnoloogilises Instituudis, kõrgemal kursustel naistele ja NSV Liidu Teaduste Akadeemias. 1929. a. valiti Favorski NSV Liidu Teaduste Akadeemia liikmeks. Tema algatusel asutati NSV Liidu Teaduste Akadeemia juurde Orgaanilise Keemia Instituut, mille esimeseks direktoriks oli ta ise.

NSV Liidu valitsus hindas A. J. Favorski teeneid I järgu Stalini preemiaga, nelja Lenini ordeniga ja Töö Punalipu ordeniga. 8. augustil 1945. a. katkes suure vene õpetlase-keemiku elu. A. J. Favorski surm oli suureks kaotuseks nõukogude teadusele.

Suured teened keemiatööstuse, eriti sünteetilise kautšuki valmistamise alal on ühel kõige väljapaistvamal Favorski õpilasel Sergei Vassiljevitsš Lebedevil. Favorski ettepanekul alustas ta küllastumatute ühendite polümeerisatsiooni uurimist ning töötas sel alal kuni surmani.

1926. a. kuulutas NSV Liidu Rahvamajanduse Kõrgem Nõukogu välja ülemaailmse konkursi parimale sünteetilise kautšuki valmistamise viisile. Sellest konkursist võttis osa S. V. Lebedev ühes grupi oma õpilastega. Konkursis määratud tähtjaks (1. jaan. 1928. a.) esitas ta paki 2 kg laboratooriumis sünteesitud kautšukiga. Selle juurde kuulus kirjeldus kautšuki sünteetilise valmistamise kohta viinapiiritusest. Nüüdisajal on kogu maailmas sünteetilise kautšuki valmistamisel võetud aluseks Lebedevi meetod.

S. V. Lebedev sündis 25. juulil 1874. a. Ljublinis. Peale isa surma asus perekond Varssavisse. Siin õppis S. V. Lebedev Varssavi I gümnaasiumis, kus tal tekkis huvi keemia vastu. Peale gümnaasiumi lõpetamist astus S. V. Lebedev Peterburi ülikooli füüsika-matemaatika fakulteeti, kus tol ajal oli professoriks A. J. Favorski, kelle juhatusel ta asus töötama orgaanilise keemia alal.

1899. a. võttis S. V. Lebedev osa üliõpilasliikumisest, mille tõttu ta areteeriti ja saadeti Peterburist välja.

1900. a. lõpetas S. V. Lebedev ülikooli esimese järgu diplomiga, kuid uurimistööd pidi ta ajutiselt katkestama, kuna teda ei jäetud ülikooli juurde.

1902. a. tuli S. V. Lebedev tagasi Peterburi ülikooli, kuhu ta kutsuti laborandiks tehnilise ja analüütilise keemia laboratooriumi. Lühemat aega täiendas ta oma teadmisi ja tegi läbi praktikumi füüsikas, keemias Pariisis Sorbonne'i ülikoolis. Välismaalt tagasi jõudnud, alustas

S. V. Lebedev küllastumatute süsivesinike polümeriseerumise uurimist. See ala oli laialdane, väheuuritud ja nõudis palju tööd ja eksperimenteerimise oskust. Uurimuste eest sel alal määras Vene Teaduste Akadeemia temale 1914. a. I. D. Tolstoi nimelise preemia ja kuldmedali.

1916. a. valiti S. V. Lebedev Sõjaväe Meditsiinilise Akadeemia professoriks. Siin avanesid tal suuremad võimalused iseseisvaks uurimistööks. Sõjaväe Meditsiinilise Akadeemia keemiakateedril oli kuulus minevik. Siin olid töötanud N. N. Zinin ja A. P. Borodin. Kuid vahepeal oli kateedri autoriteet langenud, uurimistöö soikunud ja õppetöö halvasti korraldatud.

S. V. Lebedev hakkas siin temale omase temperamendi ja kindlusega tööd ümber korraldama ja seadis selle mõne aasta jooksul täiesti korda ning tõstis õppe- ja teadusliku uurimistöö kõrgele tasemele.

1925. a. tehti S. V. Lebedevile ülesandeks organiseerida Leningradi ülikooli juures laboratoorium nafta ümbertöötamise uurimiseks, mis pidi ette valmistama keemikuid naftatööstusele. Selles laboratooriumis tegi ta rea väga tähtsaid uurimusi nafta puhastamise, fraktsioneerimise ja fraktsioonide muutmise alal isopreeniks ja divinüülks, millest saadakse sünteetilist kautšukki.

Naftalaboratoorium muudeti 1928. a. sünteetilise kautšuki laboratooriumiks, mille ülesandeks oli S. V. Lebedevi juhtimisel rajada alus sünteetilise kautšuki tööstusele.

1926.—1928. a. toimusid ülalmainitud uurimused sünteetilise kautšuki valmistamise alal, mis andsid hiilgavaid tulemusi.

1930. a. asutati sünteetilise kautšuki valmistamiseks katsevabrik ja selle juurde rikkalikult sisustatud laboratoorium. S. V. Lebedev oli vabriku ja laboratooriumi tööde juhatajaks ja innustajaks.

NSV Liidu valitsuse määrusega 7. aug. 1931. a. autasustati S. V. Lebedevi Lenini ordeniga „eriti väljapaistvate teenete eest sünteetilise kautšuki saamise probleemi lahendamise alal“.

1928. a. valiti S. V. Lebedev NSV Liidu Teaduste Akadeemia korrespondentliikmeks ja 1932. a. tegevliikmeks ning tema juhtimisel loodi Teaduste Akadeemia juurde kõrgemolekulaarsete ühendite laboratoorium.

S. V. Lebedevi tööind ei vähenenud aastatega, vaid kasvas.

Ta töörohke elu katkes 2. mail 1934. a.

VI.

11. klassi keemiaprogrammis on metallid. Ühenduses metallide käsitlemisega tutvustatakse õpilasi N. S. Kurnakovi tööde tähtsusega metallide ja sulamite uurimisel. Akadeemik N. S. Kurnakov omab tähtsat kohta keemia arengus. Ta oli ülemaailmselt tunnustatud teadlane, üldises keemias uue ala — füüsilis-keemilise analüüsi — rajaja. N. S. Kurnakovi ja tema koolkonna poolt loodud meetodid annavad uurija kätte tõhusa vahendi niisuguste keerukate süsteemide analüüsiks, nagu seda on soolade lahused ja metallide sulamid. N. S. Kurnakovi uurimused soolade lademete tekkimisest looduses ning järvedes leiduvate soolade kristallisatsioonitingimuste selgitamine etendasid tähtsat osa nende otsimisel kui ka soolade leiukohtade ekspluateerimisel. Ta uuris mudade keemilist koostist Musta mere limaanides ning soolalahuseid Krimmi järvedes. Kara-Bogaz-Goli lahe soolade lahuste

kohta koostas ta klassikalise diagrammi, mida eeskujuna kasutatakse laialdaselt NSV Liidu vete uurimisel.

Juba 1916. a. näitas Kurnakov, et kaaliumiühendite leiukohad on võimalikud Solikamski rajoonis. Peale Suurt Oktoobrirevolutsiooni viisidki uurimused Solikamskis maailma suurimate kaalisoola leiukohtade avastamisele.

N. S. Kurnakov tegeles palju kaalisoolade ümbertöötamise ja kasutamisega. Ta õppis tundma fosfori-ammoniaagi-kaaliumi ühendite segu-
sid väetisainetena, mis on taimedele kergesti kättesaadavad. Sellega aitas ta kaasa sotsialistliku põllumajanduse saakide tõstmisele.

N. S. Kurnakovi peetakse parimaks soola-asjanduse tundjaks meie maal. Tema tegevusele on iseloomustavaks jooneks teooria ja praktika oskuslik ühendamine sotsialismi ülesehitamise huvides.

N. S. Kurnakov sündis 6. detsembril 1860. a. Nolonski linnakeses Vjatka kubermangus. Ta õppis algul kodus, hiljem Nižni-Novgorodi sõjaväegümnaasiumis. 1877. a. astus ta Peterburi Mäeinstituuti. Peale selle lõpetamist jäeti ta instituudi keemialaboratooriumi juurde teaduslikule tööle valmistuma.

1885. a. kaitses N. S. Kurnakov väitekirja „Soolavabrikute aurutamissüsteemid“, mille eest talle anti adjunktprofessori nimetus. Sellest ajast peale kuni elu lõpuni töötas ta pidevalt Mäeinstituudis, algul praktiliste tööde juhatajana, kuid alates 1893. a. anorgaanilise keemia kateedri professorina. 1902.—1930. a. oli Kurnakov üldise keemia kateedri juhatajaks Leningradi Polütehnilises Instituudis. 1913. a. valiti ta Teaduste Akadeemia tegevliikmeks.

1930. a. sai N. S. Kurnakov esimese Mendelejevi preemia tööde eest keemia alal; 1939. a. autasustati teda Töö Punalipu ordeniga. 13. märtsil 1941. a. määrati talle Stalini preemia füüsilise keemia alal ja töö eest „Sissejuhatus füüsilis-keemilisse analüüsi“.

N. S. Kurnakov suri 19. märtsil 1941. a., 81. eluaastal. Kogu tema elu oli pühendatud teadusele ja kodumaale. Tema teaduslik töö on väljapaistvaks eeskujuks põhiliste teaduslike probleemide sidumisel rahvamajanduse aktuaalsete küsimustega.

Eesrindlike vene teadlaste iseloomustavaks jooneks oli nende püüe pühendada kogu oma tegevus kodumaa hüvanguks. Nad nägid rahva heaolus oma tööde eesmärki, tundsid selgesti oma ühiskondlikku kohustust ning pidasid oma teaduslikke saavutusi aardeks, mis kuulub kogu rahvale. Sellega seletub vene teadlaste huvi teaduste populariseerimise vastu, nende püüe teadust levitada rahva hulgas.

Rõhutatades teaduse ja praktika tihedat seost nägid eesrindlikud vene teadlased selles seoses teaduse arengu põhilist eeldust.

„Ma pean vajalikuks,“ rääkis omal ajal D. I. Mendelejev, „jõudu-mööda äratada noortes, värsketes jõududes visa püüdu teaduslike saavutuste poole, mis on üks rahva arenemise eeldusi.“

V. V. Markovnikov väljendas sama mõtte järgmiste sõnadega: „Mingisugune teadmine ei saa areneda, vaid jääb uhkuseasjaks, kui ta ei leia kasutamist rahva elus.“

Nõukõgude võimu kolmekümne viie aasta jooksul on keemiateadus tohutult kasvanud. Revolutsioonieelsel Teaduste Akadeemial oli üks-ainus keemialaboratoorium ja mõned laboratooriumid ülikoolide juures. Praegu on ainult Vene NFSV Teaduste Akadeemial 8 keemiainsti-
tuuti ja muid teaduslikke asutusi, millest igaüks oma tööde mahult kui

ka sisustuse ja töötajate arvu poolest ületab mitmekordselt omaaegse Vene Keiserliku Teaduste Akadeemia keemialaboratooriumi.

Nõukogude valitsuse ajal loodud vabariiklikel akadeemiatel on igalühel üks kuni kolm keemiainstituuti, kus töö areneb viljakalt. Peale selle on 32 ülikooli juures suured keemialaboratooriumid, kust võrsuvad tublid keemikud.

On loodud tihe teaduslike uurimisinstituutide ja laboratooriumide võrk keemiatööstuse mitmesuguste harude teenindamiseks.

Arvamatult on kasvanud teadlaste-keemikute hulk, kelle tööd on juhtival kohal maailma teaduses. Nõukogude keemikute saavutusi aitab mõnesugusel määral illustreerida trükitud tööde arvu kasvamine.

Isegi ajavahemikus 1918—1921, s. o. kodusõja perioodil, ei olnud väljaantud tööde arv väiksem kui sõjaeelsetel aastatel tsaari-Venemaal. Juba 1926. a. oli trükitud avaldatud artikleid keemia alalt viis korda rohkem kui 1915. a.; 1940. a. oli keemia-alaseid publikatsioone üle 200 korra rohkem kui 1914. aastal.

Meie ajal on loodud erakordselt soodsad tingimused teaduslikuks tööks. Partei, valitsuse ja seltsimees Stalini isiklik hoolitsus teaduse alal töötajate eest on kindlustanud kõigi teadusalade, nende hulgas ka keemia enneolematu kasvu.

Meie, nõukogude inimesed, oleme uhked oma teadlaste väljapaistvate saavutuste üle. Meil pole mingit põhjust lõmitada manduva kodanliku teaduse ees. Vastupidi, meie ülesandeks on võidelda taoliste negatiivsete nähtuste vastu ja need välja juurida.

Eesrindlik nõukogude teadus, pidades au sees progressiivse vene teaduse traditsioone, on määratult edasi arenenud peale Suurt Oktoobrirevolutsiooni. Geniaalsete üksikisikute asemele, kes töötasid tsaarirežiimi rasketes tingimustes, on astunud teadlaste suured kollektiivid, kes saavad alalist toetust ja abi meie valitsuselt.

Niisugustes avarates tingimustes täidavad nõukogude teadlased auga ajaloolise ülesande, mille seadis nende ette seltsimees Stalin: mitte ainult järele jõuda, vaid lähemal ajal ületada teaduse saavutused kapitalistlikes maades.

KASUTATUD KIRJANDUS:

1. Химия в школе, Методический сборник, вып. IV, Учпедгиз, 1950.
2. Книга для чтения по химии, часть II, Учпедгиз, 1951.
3. В. В. Некрасов, Удине keemia I—II, RK „Teaduslik Kirjandus“, 1946.
4. В. Степанов, Suure seaduse ajalugu, Eesti Riiklik Kirjastus, 1951.
5. М. Муратов, М. В. Ломоносов, RK „Teaduslik Kirjandus“, 1949.
6. Ф. Бubleйников, Maa aarded, RK „Teaduslik Kirjandus“, 1949.
7. И. Нетшажев, Jutustusi elementidest, RK „Teaduslik Kirjandus“, 1946.
8. А. И. Ферсман, Huvitav geokeemia, Eesti Riiklik Kirjastus, 1952.

Meie ülesandeks on saavutada lastekodudes kõrge õppeedukus.

J. ROSIN,

Haridusministeeriumi Lastekodude ja Eelkooliasutuste Osakonna juhataja asetäitja.

Kommunistlik partei, Nõukogude valitsus ja isiklikult seltsimees Stalin pööravad erilist tähelepanu laste kasvatusasutustele ja pedagoogidele, kes teostavad noore põlvkonna kommunistlikku kasvatamist ning õpetamist. Ennenägemata hoolitsuse osaliseks saavad vanemateta jäänud lapsed, kelle jaoks on asutatud laialdane lastekodude võrk. Nõukogude riik on usaldanud lastekodule vastutusriikka ning tähtsa ülesande kasvatada kasvandikest teadlikud kommunismiehitajad, kes on piiritult ustavad oma sotsialistlikule kodumaale ja kommunistlikule parteile ja varustada kasvandikud koostöös kooliga põhjalike ning püsivate teadmistega nõukogude teaduse põhialustest. Stalinlik hoolitsus lastekodude kasvandike eest peegeldub ilmekalt paljudes valitsuse määrustes lastekodude töö edasise parandamise abinõude kohta. Määrustes ettenähtud abinõud õppe-kasvatustöö taseme tõstmiseks ning lastekodude materiaalse baasi tugevdamiseks loovad kõik tingimused edukaks tööks lastekodudes.

Oma vastutusrikkas töös on meie vabariigi lastekodud saavutanud märkimisväärseid tulemusi. Ent saavutuste kõrval esineb lastekodude töös veel suuri puudusi. Suurimaks puuduseks paljudes meie lastekodudes on madal õppeedukus. Möödunud õppeaasta tulemuste alusel ei saa nimetada ühtki lastekodu, kus oleks täielikult likvideeritud kasvandike-õpilaste edutus ja istumajäämine. Parema õppeedukusega lastekodude (Viiratsi, Tallinna 3.) kõrval, kus esines ainult üksikuid istumajääjaid, oli mitmes lastekodus (Raikküla, Konguta, Prääma) üsna madal õppeedukus.

Nüüd, kus partei XIX kongress on vastu võtnud direktiivid NSV Liidu arendamise viienda viie aasta plaani kohta aastaks 1951—1955, milles on ette nähtud laialdane programm rahvahariduse alal, ei saa leppida seniste saavutustega ka õppeedukuse alal. Peame jõudma selleni, et kasvandike-õpilaste hulgas ei esineks edutust ning istumajäämist. Selleks on lastekodudes kõik võimalused. Olgu tähendatud kas või seda, et lastekodu kasvandik koduste õppeülesannete täitmisel on palju paremas olukorras kui vanemate juures elavad õpilased. Tal on alaline abistaja ning juhendaja kasvataja näol, kogu tema töö toimub kindla, teaduslikult põhjendatud päevarežiimi alusel, ajakulu koordinekuks ja sealt tulekuks ei ole nimetamisväärt. Seda arvesse võttes peaksid kõik lastekodude kasvandikud olema eesrind-

likud õpilased. Kui see praegu veel nii ei ole, siis eeskätt sellepärast, et lastekodudes ei ole õppeedukuse küsimusele küllaldast tähelepanu pühendatud.

Tekib muidugi küsimus, mis põhjustel ei jõua kõik kasvandikud koolis normaalselt edasi? Miks enamus lapsi omandab hästi õpitava materjali, aga üksikud jäävad maha õppetöös? Millega seletada seda, et mõnes lastekodus on eriti madal õppeedukus? Analüüsinud möödunud õppeaasta töö tulemusi lastekodudes, selguvad madala õppeedukuse peamised põhjused:

1) süsteemita ning puudulik kasvatus töö, mistõttu esineb negatiivseid nähteid distsipliinis ja laste suhtumises õppetöösse;

2) töös kasvatusrühmaga joondutakse keskmise kasvandiku järgi, kusjuures unustatakse töö üksikute lastega;

3) mõnigi kord kasvataja ei valmista õppimistundi põhjalikult ette, mistõttu selles esineb puudusi;

4) mitmed kasvatajad töötavad ebarahuldavalt enese ideelis-teoreetiliste teadmiste tõstmiseks ning kvalifikatsiooni täiendamiseks;

5) mitte alati pole küllaldast sidet kasvatajate ja õpetajate ning lastekodu ja kooli vahel;

6) mitte alati ei osata õigesti organiseerida tööd õppetöös maha jäädud lastega või siis tehakse seda ebaküllaldaselt;

7) mitte igas lastekodus ei võidelda tõsiselt kõrge õppeedukuse eest.

Koolides ja lastekodudes töötab veel üksikuid õpetajaid ja kasvatajaid, kes õigustavad oma halba tööd laste iseärasustega. On aga teada, et samal ajal, kui õpilane on mitteedukas ühe õpetaja aines, jõuab ta rahuldavalt edasi teiste õpetajate poolt õpetatavais aineis. Sedasama võib öelda kasvatajaist: ühe kasvataja juhtimisel õpivad kasvandikud edukalt, teise kasvatajaga aga õpivad halvasti. Tähendab, küsimuse raskuspunkt ei seisne üksikute laste iseärasustes, vaid õpetaja ja kasvataja töös, kooli ja lastekodu töös. Sellest tõest lähtudes peamegi vaatlema meie ees seisvaid ülesandeid ebaedukuse likvideerimisel.

Mitteedukuse ja klassikursust kordamajäämise vältimine on üks kõige tähtsamaid ülesandeid mitte ainult koolile, vaid ka lastekodule. Lastekodu kasvataja, juhtides laste ettevalmistumist õppetundideks, jätkab õpetaja tööd. Järelikult on vajalik luua väga tihe side kooli ja lastekodu vahel. Ainult kooskõlastatud tööga saavutatakse tulemusi võitluses kõrge õppeedukuse eest.

Esrindlikud lastekodud loovad kooliga, kus õpivad lastekodu lapsed, tiheda sideme alates õppeaasta esimesest päevast. Kasvatajad, kes saadavad lapsi kooli, näevad iga päev õpetajaid. Vestluses õpetajatega ja klassijuhatajaga saab kasvataja teada nende arvamuse tema kasvandikest, nende ettevalmistusest õppetundideks, nende distsipliinist ja suhtumisest oma õppeülesandesse. Kontakti loomisel kooliga ei saa kasvatajad piirduda kõnealuste vestlustega, vaid on vajalik külastada süstemaatiliselt õppetunde vähemalt paar korda nädalas, et vaadelda oma lapsi õppetunnis, kontrollida oma töö tulemusi ning selgitada selle puudusi. Eriti vajalik on kasvatajal osa võtta õppetunnist, kus õpetaja seletab kontrolltöö või kirjandi vigu. Sellises tunnis selguvad kasvatajale tema kasvandike poolt tehtud vead ja lüngad nende teadmistes, mida ta jooksvas töös võib-olla ei ole märganudki. Igapäevane side õpetaja ja kasvataja vahel on lõpuks vajalik

selleks, et juba eos välja selgitada üksikute kasvandike töö puudused ja vältida õigeaegselt nende mahajäämist õppetöös.

Side lastekodu ja kooli vahel ei saa aga olla ainult lastekodu poolne. Õpetajad, kes tunnevad vastutust oma töö suhtes, külastavad sageli ka lastekodu, õpivad tundma oma õpilasi-kasvandikke nende koduses miljöös ja võtavad osa laste kodusest tegevusest.

Aeg-ajalt, eriti aga vajaduse korral, võtavad õpetajad osa ettevalmistustundidest lastekodus, et organiseerida täiendavat õppetööd või anda kasvatajale meetodilist abi. Kuna lastekodude kasvatajad on oma enamuses noored kogemusteta pedagoogid, pealegi suur osa neist on saanud pedagoogilise ettevalmistuse tööks eelkooliealiste lastega, siis on eriti tänuväärne kogenud õpetajate abi meetodilistes küsimustes. Vanemates vennasvabariikides on kujunenud selline lähedane side lastekodu ja kooli vahel ilusaks traditsiooniks, mille tulemusel on paljud lastekodud jõudnud täieliku õppeedukuseni.

Üheks sidemepidamise mooduseks on vastastikune osavõtt kooli ja lastekodu pedagoogilise nõukogu koosolekuist. Eriti on aga vajalik, et lastekodu direktor või õppealajuhataja võtaksid osa selle kooli igast pedagoogilise nõukogu koosolekust, kus õpivad lastekodu lapsed, ja kooli direktor või õppealajuhataja omakorda oleksid alalisteks külalisteks lastekodu pedagoogilise nõukogu koosolekuil. Peale selle on vaja aeg-ajalt, tingimata aga vähemalt õppepoolaastate alguses, organiseerida kooli ja lastekodu ühine pedagoogiline nõupidamine, millest võtavad osa kõik kooli ja lastekodu pedagoogid. Neil ühiseil koosolekuil on kohane arutleda rühmakasvataja ja klassijuhataja töö ühtlustamise ning mahajäänud kasvandikega tehtava töö küsimusi.

Kogemused näitavad, et niisugune side lastekodu ja kooli vahel, kusjuures kasvatajad ja õpetajad on muutunud sõsarasutustes oma inimesteks, annab efektiivseid tulemusi. Isiklik elav ning igakülgne side võimaldab lahendada ka kõige raskemad kasvatusküsimused, sest sel teel õpivad kasvatajad ja õpetajad paremini tundma laste individuaalseid iseärasusi ja oskavad neile individuaalselt läheneda.

* * *

Õppetöö perioodil on lastekodu oluliseks tööõiguks kasvandike õppetundideks ettevalmistamine, koduste õppeülesannete täitmine. Iseisva tööga ettevalmistustundides kordab kasvandik-õpilane koolis õpitud ainet, süvendab koolis omandatud teadmisi, seob neid varem õpituga ja teeb järeldusi. Seepärast oleneb ettevalmistustundide organiseerimisest ja nende läbiviimisest suurel määral õpilaste edasijõudmine õppetöös ja üldine arenemine. Õpetaja ja kasvataja ülesanded ning nende koht õppetöö protsessis, olgu see koolitunnis või lastekodu ettevalmistustunnis, on täie selgusega esitatud UK(b)P Keskkomitee 25. augusti 1932. a. otsuses, kus nõutakse, et õpetaja on kohustatud õpetama oma ainet süstemaatiliselt, õpetama lapsi iseisvalt lahendama mitmesuguseid kirjalikke ülesandeid, töötama kabinettides, laboratooriumides ja õppetöökodades. Rööbiti ülalnimetatuga on õpetaja kohustuseks korraldada katseid ja ekskursioone (vabrikutesse, muuseumidesse, põldudele, metsa jne.). Sealjuures peab õpetaja igal viisil aitama õpilasi, kui neil õppimisel tekib raskusi. Ta peab süstemaatiliselt õpetama lapsi iseisvalt töötama, laialdaselt

praktiseerides mitmesuguseid tööülesandeid antud kursuse ulatuses (ülesannete ja harjutuste lahendamine, mudelite valmistamine, herbaariumide koostamine jne.).

Koduste õppeülesannete täitmine omab suurt tähtsust ka lapse koolilises kasvatuses, sest ülesannete eeskujulik täitmine on õpilase aukohus Nõukogude riigi vastu.

Koduste õppeülesannete ettevalmistamiseks on määratud kindel aeg: 1.—2. kl. õpilastele 1—1,5 tundi, 3.—4. kl. õpilastele 1,5—2 tundi, 5.—7. kl. õpilastele 2—3 tundi päevas. Tegelikult kulutavad aga lapsed õppimiseks palju rohkem aega. Selle põhjuseks on harilikult asjaolu, et lapsed ei oska küllalt otstarbekohaselt oma tööd korraldada. Kasvataja ülesandeks on siin lapsi juhtida ja abistada. Õppimisaaja paigutus üldises päevarežiimis peab olema määratud nii, et kasvandikud tuleksid õppimisele vaimselt ning füüsiliselt puhanult. Järelkult ei või ettevalmistustunnid järgneda vahetult koolitundidele.

Laste ja kasvataja töö soodustamiseks tuleks luua õppetöoks vajalikud organisatsioonilised tingimused. Õppegrupp peavad kuuluma võimaluse korral ühe klassi õpilased. Igale õpilasele-kasvandikule grupis peab olema õpperuumis määratud kindel koht õppimiseks. On tingimata tarvilik, et õpperuumis oleksid vajalikud näitlikud õppevahendid, nagu geograafia- ja ajalookaardid, arvelaud, kirjanäidise tabel, jne. Vajalikud on ka 4.—7. kl. õpilastele geograafia ja ajaloo atlased. Lastele puhkuse võimaldamiseks ja ruumide tuulutamiseks tuleb teha õppetöös 1—3 vaheaega kestusega a 10 minutit. Kasvandikud tuleb paigutada istuma nii, et enam juhtimist vajavad lapsed istuksid kasvatajale hästi nähtaval kohal.

Kasvataja peab juhtima kasvandike iseseisvat tööd, ent ei tohi seda lapse eest ära teha. Tähelepanekud näitavad, et kasvataja töö ettevalmistustunnis võib kalduda kahte äärmusse. Ühed kasvatajad hoiavad õpilaste abistamisest ning juhtimisest, nad peavad ainult tunnis korda ja jälgivad, et õpilased õpiksid. Teised aga saavad oma ülesannetest aru nii, et kasvandikele tuleb alati ütelda ja näidata, kuidas lahendada antud ülesanne, kuidas kirjutada õigesti teatud sõna või lause jne. Nii üks kui teine teguviis pole õige ja viib seetõttu kahjulikele tagajärgedele.

Kasvataja peamiseks mureks olgu, kuidas kõige paremini organiseerida koduste õppeülesannete täitmist, kuidas luua selleks nõutavad tingimused. Et kasvandikke pedagoogiliselt õigesti abistada, selleks tuleb kasvatajal silmas pidada järgmisi põhinõudeid:

1. Abi, mis antakse lastele nende koduste ülesannete lahendamisel, peab õpetama neid iseseisvalt töötama. Õigesti osutatud abi lastele peab viima selleni, et mõne aja pärast nad ei vajagi seda.

2. Lastele antav abi peab olema üldreeglina individuaalne. Paljudele pole see peaaegu vajalikki, üksikute õpilaste juures mängib see aga olulist osa, ilma milleta nad langeksid mahajääjate ridadesse. See pärast peab kasvataja tundma iga õpilase töötahet, võimeid ja teadmiste puudujääke iga aine järgi eraldi.

3. Õppijaile peab andma abi õigel ajal. Liiga varane abi segab lapse iseseisvat tööd ja takistab lapses töövisaduse arenemist. Liiga hilja antud abi aga ei suuda sageli enam asja parandada.

4. Abistamisega tuleb olla tagasihoidlik, kui kasvandik püüab antud abi kasutada ainult selleks, et oma õppeülesandeid kiiremini ette val-

mistada, kusjuures ta ise on võimeline ülesandeid iseseisvalt sooritama. Last peab juhtima sel juhul iseseisvale tööle.

5. Andes abi õppeülesannete ettevalmistamisel, tuleb silmas pidada kasvatuslikke eesmärke ja esimeses järjekorras laste ideelis-poliitilist kasvatust.

Kasvandikke iseseisvalt töötama õpetamisel peab kasvataja esmajoones nõudma, et nad tunnis kõike hästi tähele paneksid.

Kasvataja tähtsamaks ülesandeks on õpetada lapsi õppima, tähen-dab õpetada lapsi mõistma, iseseisvalt kasutama raamatuid ja täitma kirjalikke ülesandeid. Lastele tuleb selgitada, kuidas kirjutada kirjandit, kuidas õppida luuletusi pähe, kuidas lahendada ülesandeid matemaatikas jne.

Kui kasvandikel on raskusi tekstülesannete lahendamisel, on tarvis tingimata veenduda selles, kas nad saavad aru ülesande mõttest ja nõudeist. Ülesannetes võib näiteks esineda sõnu, mida lapsed ei tunne. Sellised sõnad ja väljendid vajavad selgitust enne ülesande lahendamisele asumist. Kolmandas klassis asuvad õpilased tüüpülesannete lahendamisele. Siin võib algul esineda raskusi üksikutel õpilastel. Iga tüüp ülesandeid toob endaga kaasa kindla probleemi, mispärast on tähtis, et lapsed saaksid aru sellest probleemist ja oskaksid leida õige tee selle lahendamiseks.

Võtame näiteks järgmise ülesande: „Üks tööline valmistab 120 detaili, teine aga 140 samasugust detaili. Teine tööline sai töö eest 5 rbl. rohkem kui esimene. Kui palju teenis kumbki tööline?“

Mõningaile õpilastele valmistab raskusi sellise ülesande lahenda-mine. Nende abistamiseks on kasvatajal otstarbekohane korraldada näit. järgmine arutus: Miks teine tööline teenis rohkem esimesest? — Ta valmistab rohkem detaile. Mitme detaili eest ta sai 5 rbl. roh-kem? — 20 detaili eest. Mida võime siit teada saada? — Kui palju maksis üks detail. Jne.

Selgitanud lapsele konkreetse tüüpülesande lahendamise käigu, järg-neb saadud teadmiste kinnistamine ja üldistamine.

Geograafia, ajaloo jt. ainete ettevalmistamise abistamisel ning kontrollimisel tuleb peamine rõhk asetada küsimusele, kas kasvandik on õpitud aru saanud ja kas ta on õpitu teadlikult omandanud. Ei saa seepärast rahulduda lapse jutustuse kuulamisega, kuna ka ladus jutustus ei taga alati õpitu teadlikku omandamist. Kuna ajapuudusel ei ole kasvatajal võimalik kõiki õpilasi üksikasjaliselt küsitleda, siis tuleb üksikute, hästi läbimõeldud küsimustega selgitada, kas kasvan-dikud on õpitud aru saanud. Lastele huvitavamad ning aktiivsemad on kontrollvestlused 4—5 õpilasega korraga.

Üheks kontrollimise võimaluseks on õpilaste omavaheline kontroll. Sel juhul üks õpilane kontrollib teise õpilase õppimise tulemusi. Sel-line kontroll on vajalik eriti seepärast, et tavaliselt vähese enesekrii-tika tõttu õpilane arvab, et tal on õppeülesanne selge, kuigi see pole tegelikult selge. Vastastikuseks kontrolliks lubab kasvataja lapsed gruppide-na laiali minna (hea distsipliini korral ka väljapoole õppe-ruumi). Üksteist küsitelles selguvad nõrgad kohad õpitud ja täienda-takse üksteist.

Suure osa kodustes ülesannetes moodustavad kirjalikud härjutused ja ülesanded. Kuna nimetatud õppeülesannete täitmine on seotud küllaltki suure ajakuluga, siis peab kasvataja aegsasti juhtima tähele-

panu ühe või teise harjutuse või ülesande raskematele punktidele. Kui aeg lubab, selgitagu kasvataja, enne kui lapsed asuvad kirjaliku harjutuse või ülesande täitmisele, kas ülesanne on neile selge.

Samuti nagu õpetaja koolis, nii peab ka kasvataja lastekodus olema ette valmistatud kasvandike abistamiseks nende koduste õppeülesannete täitmisel. Juba enne õppeaasta algust peab kasvataja tutvuma kooli õppeprogrammidega ja õpetajate tööplaanidega, et olla teadlik selles, mida tema kasvandikud hakkavad koolis õppima ja selleks, et kasvataja ka ise saaks programmi raskemad küsimused läbi töötada. Tarvilik on kasvatajal tunda ka kõiki neid õpikuid, mida tema kasvandikud koolis kasutavad.

Õpetaja, valmistudes igaks tunniks, koostab tunni tööplani. Kuigi kasvataja ei võta ettevalmistustunnis edasi uut ainet, on siiski kasvatajal vajalik teha ettevalmistusi nendeks tundideks. Kasvataja tutvub hoolikalt õpiku vastavate osadega, ülesannetega ja harjutustega, koostades iga päeva õppetöoks (kas või nädala tööplani raamides) plaani, kus on ära näidatud enesele võetud põhimised õppealased ülesanded antud päeval nii tunnis kui ka ajal väljaspool tundi.

Toogem siin 3 päeva näited:

I päev

1. Läbi vaadata 7. klassi õpilaste-kasvandike päevikud kokkuvõtte tegemiseks rühmakoosolekul.

2. Jälgida, kuidas Olga N. ja Viktor M. lahendavad algebra ülesandeid ettevalmistustunnis ja kontrollida nende töötulemusi algebras nädala ulatuses.

3. Kontrollida Jaan N-i tööd kõikide õppeainete õppimisel.

4. Abistada Aino M-i füüsikaülesannete lahendamisel.

II päev

1. Harjutada 7. klassi tütarlastega füüsikaülesannete lahendamist soojuse alal (kontrolltöoks ettevalmistumine).

2. Abistada Leida K-d ülesande lahendamisel (koos läbi lugeda ülesanne, koostada lahenduse plaan).

3. Kontrollida, kuidas Helgi O. lahendab ülesanded võõrkeeles alal.

4. Korraldada pärast õhtusööki vene keeles etteütlus harjutamiseks.

III päev

1. Kontrollida, kuidas 7. klassi poisid täidavad kirjalikke ülesandeid vene keeles (õpetaja teatas, et poisid täidavad kirjalikke harjutusi lohakalt).

2. Abistada geomeetrias Aleksander M-i ja Boris T-d.

3. Läbi vaadata Veera K. kirjalikud tööd, lohakalt tehtud tööd lasta ümber kirjutada.

4. Anda Liidia V-le lisaülesanne i-mitmuse osastava alal (tegi sellekohases etteütluses 5 viga).

Töö mahajäänud ja mõnes aines nõrgalt edasijõudvate lastega on tähtsaks ülesandeks nii koolile kui ka lastekodule. Enne tööle asumist õppetöös mahajäänud või nõrgalt edasijõudvate kasvandikega tuleb selgeks teha mahajäämuse või nõrga edasijõudmise põhjused. Tavaliselt on põhjuseks kasvandiku ebaküllaldane tähelepanu, lohakus, üks-

kõikne suhtumine õppetöösse ja koolist ajutine puudumine. Ent põhjuseks võib ka olla aine pealiskaudne või üksluine esitamine õpetaja poolt. Mahajäämus tekib õpilasel tavaliselt tema pikemaajase puudumise tõttu õppetööst. Töö mõnes aines nõrgalt edasijõudvate õpilastega ei nõua tavaliselt erilist täiendavat õppust. Seda saab likvideerida harilikult ettevalmistustundides, kui neile õpilastele pööratakse enam tähelepanu. Neile õpilastele võib organiseerida abi ka kaasõpilaste poolt, ent see peab olema vabatahtlik ja reeglina ainult lühiajaline. Mahajäänud kasvandikega tuleb aga õpetajal või kasvatajal täiendavalt töötada kuni õpilase jõudmiseni teistega ühele tasemele.

On selge, et nõrga edasijõudmise või mahajäämise põhjuste selgitamisel ja abi organiseerimisel peab kasvatajal olema tihe side õpetajaga ja selles töös peavad mõlemad teineteist aitama. Grammatikas, ortograafias või aritmeetikas esinevate nõrkade kohtade selgitamiseks ja nende raviks on soovitatav kasvatajail pidada süstemaatiliselt vigade arvestust. Selleks avab kasvataja igale lapsele, kellel esineb sellealaseid puudusi, individuaalse kaardi, kuhu ta märgib järjekindlalt lapse töodes esinenud tüüpilised vead. Sel teel on kasvataja iga lapse tüüpilistest vigadest teadlik ja saab töö käigus neile alati tähelepanu juhtida, vajaduse korral aga nende likvideerimiseks harjutusi teha.

Võitluses kõrge õppeedukuse eest on vähe hästi organiseeritud ettevalmistustundidest ja individuaalsest tööst nõrgalt edasijõudvate või õppetöös mahajäänud lastega, kui sellega ei käi kaasas tugev kasvatustöö rühmades ja kogu lastekollektiivis. Kasvatustöö kaudu tuleb tõsta laste vastutust oma õppetöö suhtes kogu lastekollektiivi ees. Tuleb näidata ja veenda lapsi selles, et iga halb hinne madaldab kogu kollektiivi autoriteeti. On vaja tõsta laste huvi ja püüdlust võidelda kõrge õppeedukuse kui kogu lastekollektiivi au eest. Koosolekuil ja vestlustes näitab kasvataja, et iga halb hinne, samuti kui iga distsipliinirikumine madaldab lastekodu autoriteeti ja au.

Õppeedukuse küsimuse viimiseks kogu lastekollektiivi ette ja võitluseks madalate hinnete vastu on soovitatav läbi viia rühma- ja kogu lastekollektiivi koosolekuid. Moskva oblasti lastekodudes korraldatakse peale tavaliste iganädalaste rühmakoosolekute igas rühmas kord kuus laiendatud rühmakoosolekuid. Nendest koosolekutest võtavad osa peale rühma kasvandikkude kõik kasvatajad ja õpetajad, kes selle rühma kasvandikega töötavad, lastekodu direktor ja lasteorganisatsioonide esindajad. Lisaks sellele praktiseeritakse lastekollektiivi üldkoosolekuid samuti kord kuus. Koosolekute korraldajaiks on lapsed ise (välja arvatud 1. ja 2. kl. õpilased). Neil koosolekutel teeb rühmavanem või kasvandike nõukogu esimees kokkuvõtte möödunud perioodi õppetöö tulemustest. Kriitika abil näidatakse esinevate vigade põhjus. Lastekollektiivi nõrgalt edasijõudvatele või õppetöös mahajäänud kaaslastele saab sellisel koosolekul pakkuda kollektiivi abi. Ühtlasi näitab koosolek, et rühma üksik õpilane, kes ei jõua edukalt õppetöös edasi, või terve selline rühm teeb häbi lastekollektiivile, et kollektiiv tunneb vastutust nende eest. See omakorda aga mobiliseerib lohakalt õppetöösse suhtujaid pingsamale ning tõsisemale tööle.

Sel juhul, kui lastekodus on üldiselt madal õppeedukus, annab positiivseid tulemusi igaõhtune laste kokkutulek, et teha kokkuvõtte päevast tööst. Kokkutulekul esinevad rühmavanemad ettekannetega

päeva jooksul tehtud töö tagajärgedest. Koosolek lõpeb lühikese sõnavõtuga direktori poolt. Sellised koosolekud saavad olla muidugi õige lühikesed (10—15 min.).

Võitluses õppeedukuse tõstmise eest saab lastekodu pedagoogilisele kollektiivile osutada tõhusat abi lastekodu pioneeriorganisatsioon ja kasvandike nõukogu. Nii pioneeriorganisatsiooni kui ka kasvandike nõukogu põhimiseks ülesandeks kõrge õppeedukuse taotlemisel on võitlus kindlate, sügavate ning püsivate teadmiste eest, igapäevane võitlus õppetunni osatähtsuse tõstmise eest. Pioneeriorganisatsioon ja kasvandike nõukogu peavad võitlema selle eest, et iga pioneer ja kasvandik valmistuksid õppetundideks korralikult, et tundides valitseks täielik distsipliin, et tundi kasutataks maksimaalselt, et laste poolt ei esineks ebaausat suhtumist koolitöösse (mahakirjutamist, etteütlemist). Need ülesanded seisku lasteorganisatsioonide tegevuses esikohal.

Seni on aga lastekodudes pioneeriorganisatsioonide ja kasvandike nõukogude töö teravik õppetöö alal olnud pööratud just teisejärgulistele küsimustele. Olgu tähendatud, et seltsimeheliku abi osatähtsust ei tohi ülehinnata. See on küll vajalik, ent annab tõhusaid tulemusi ainult sel juhul, kui abi antakse õpetaja-kasvataja juhtimisel ja kui see on ajutine.

Lastekodu direktioon ja kasvatajad peavad nägema pioneeriorganisatsioonis oma esimest abilist, mispärast nende kohus on organisatsiooni abistada.

Võitluses õppetaseme tõstmise eest ei tohi unustada seinalehe osatähtsust. Kriitilised artiklid seinalehes aitavad tõsta laste vastutus-tunnet ja neil aru saada oma vigadest. Artiklites peegeldub kollektiivi hinnang üksikute oma liikmete tegevuse kohta, mida lapsed arvestavad.

Sügavate ning püsivate teadmiste kindlustamisele, huvi äratamisele õppimise vastu ning seoses sellega õppeedukuse tõusule saab kaasa aidata kooliväliline töö. Selle töö vormideks on ainealased ringid (ajaloos, geograafias, füüsikas, matemaatikas, vene keeles jt. ainetes). Neis ringides demonstreeritakse diafilme, diapositiive ja kitsasfilme, peetakse vastavaid vestlusi ja ettekandeid, loetakse vastavat populaarteaduslikku kirjandust, tehakse katseid ning valmistatakse õppeabinõusid.

Ei saa alahinnata kasvatustöös ka klassivälise lugemise tähtsust. Kirjandus on kasvataja käes tähtis vahend laste kommunistlikuks kasvatamiseks ja nende teadmiste laiendamiseks. Raamatute lugemine avar-dab laste silmaringi, tekitab õppimise vastu huvi, arendab väljendust, mõtlemist ja keeleoskust. Seepärast on klassivälise lugemise organi-seerimine kasvataja tähtsaks ülesandeks.

Juhtiv osa lastekodu õppe-kasvatustöös kuulub kasvatajale. Kasva-taja ettevalmistusest ja tema isiklikest omadustest sõltuvad kasvatus-ja õppetöö tulemused, s. t. laste maailmavaade, nende teadmiste kvali-teet ja nende käitumine. Selleks, et edukalt täita kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse poolt pedagoogidele pandud vastutusrikast ülesannet — kasvatada meie noortest kommunistliku ühiskonna iga-külgselt haritud ja aktiivsed ülesehitajad, on vaja, et pedagoogid ise oleksid varustatud suurte teadmistega, et nad tunneksid põhjalikult pedagoogikat, laste psühholoogiat, laste tervishoidu, et nende teadmi-sed oleksid mitmekülgsed. Pedagoog peab töötama pidevalt enda

kallal, et ta teadmiste ja oskuste tase kasvaks päevast päeva. Ta peab õppima tundma Marxi, Engelsi, Lenini ja Stalini töid, omandama marksistlik-leninliku teooria. Pedagoog peab meeles pidama seltsimees Stalini poolt UK(b) Partei XVIII kongressil öeldud sõnu: „Tuleb tunnustada kui aksioomi, et mida kõrgem on ükskõik missuguse riigi- või parteitöö ala töötajate poliitiline tase ja marksistlik-leninlik teadlikkus, seda kõrgem ja viljakam on ka töö, seda efektiivsemad on töö tulemused, ja, vastupidi, mida madalam on töötajate poliitiline tase ja marksistlik-leninlik teadlikkus, seda tõenäolisemad on äpardused ja nurjumised töös, seda tõenäolisem on töötajate eneste kidunemine ja mandumine väiklasteks tegelinskiteks, seda tõenäolisem on nende degenerereerumine.“*

Suurt tähtsust pedagoogilise kollektiivi meisterlikkuse tõstmisel ja seega ka õppe-kasvatustöö parandamisel omab metoodiline töö lastekodus. Eriti seetõttu, et pedagoogid, kes töötavad lastekodudes, ei ole saanud erialast ettevalmistust tööks kasvandikega lastekodus, on vajalik vahetada töökogemusi ja tegelda lastekodu kasvatustööst tulenevate pedagoogiliste küsimustega. Seepärast on lastekodudes tingimata vaja kasutada intensiivselt ning loovalt kõiki metoodilise töö vorme, nagu pedagoogilisi ja metoodilisi nõupidamisi, lahtisi tunde ja metoodilist nurka.

Lõpuks tuleb märkida, et lastekodu õppe-kasvatustöö kvaliteedi tõstmisel ja seoses sellega võitluses kõrge õppeedukuse eest on otsustav tähtsus lastekodu direktsioonil, kelle põhimiseks ülesandeks on juhtida, abistada ning kontrollida pedagooge nende töös.

Teema „Kohalikud riigivõimu organid“ käsitlemine konstitutsioonitunnis.

(Tallinna õpetajate töökogemuste alusel.)

Antud teema käsitlemine peab näitama: 1) et NSV Liidu administratiiv-territoriaalse jaotuse aluseks on rahvamajanduse plaanipärase juhtimise ning elanikkonna materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste maksimaalse rahuldamise printsiip, 2) et kohalikud nõukogud on täieõiguslikud riigivõimu organid kohtadel, 3) et kohalike nõukogude ja nende täitevkomiteede suur jõud ja tähtsus seisavad just selles, et sinna on valitud rahva kõige paremad esindajad, kes oma tegevuses tuginevad töörahva laiade hulkade toetusele, tungivad sügavalt rahva ellu ja täiendavad ning rikastavad oma teadmisi ja kogemusi rahvahul-

* J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1952, lk. 557.

kade kogemustega ja 4) et kohalike nõukogude suureks ja vastutusrikkaks ülesandeks on rahvahulkade organiseerimine ja juhtimine kommunistliku ülesehitustöö konkreetsete ülesannete täitmisel.

Vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni õppeprogrammile kasutatakse selle teema käsitlemiseks 2 õppetundi.

1. õppetund: „Kohalikud tööraha saadikute nõukogud“.

2. õppetund: „Kohalike nõukogude täitevkomiteed“.

1. õppetund: „Kohalikud tööraha saadikute nõukogud“.

Tunni eesmärk: Varem õpitud teemade („NSV Liidu kõrgemad riigivõimu organid“, „NSV Liidu riiklik korraldus“ ja „Liidu- ja autonoomsete vabariikide kõrgemad riigivõimu ja -valitsemise organid“) kordamise ja uue, õpetaja poolt esitatava materjali alusel anda õpilastele õige arusaamine administratiiv-territoriaalse jaotuse vajalikkusest ja tähtsusest Nõukogude riigis; anda ülevaade kohalike nõukogude kui riigivõimu organite moodustamisest ja ülesannetest ning näidata kohalike nõukogude tihedat seost rahvahulkadega.

Tunni plaan: Enne tunni materjali juurde asumist esitab õpetaja varemõpitu kordamiseks ja eelmise teema uue materjaliga sidumiseks näiteks niisuguseid küsimusi:

1. Missugune on meie Nõukogudema rahvusriiklik korraldus?

2. Näidake kaardil kõik liidu- ja autonoomsed vabariigid ja võrrele üldjoontes nende suurust.

3. Missugused on NSV Liidu, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kõrgemad riigivõimu organid ja kuidas need moodustatakse?

4. Missugused on liidu- ja autonoomsete vabariikide riigivalitsemise organid?

Pärast küsitlemist esitab õpetaja uue materjali järgmise plaani alusel:

1. Nõukogude riigi administratiiv-territoriaalne jaotus.

2. Kohalike tööraha saadikute nõukogude moodustamine.

3. Kohalike riigivõimu organite koht teiste riigivõimu organite seas.

4. Kohalike nõukogude tihe seos rahvahulkadega.

Uue materjali esitamine toimub jutustuse ja vestluse vormis, kusjuures kasutatakse näitlikke õppevahendeid: NSV Liidu poliitilist kaarti, tabelleid kohalike riigivõimu organite kohta, pilte kohalikkudest nõukogudest ja saateainena kirjutusi kohalikkudest ajalehest.

Kokkuvõtte tegemiseks ja õpetajate poolt esitatud materjali kinnistamiseks esitatakse tunni lõpul õpilastele näiteks järgmisi küsimusi:

1. Mis põhimõtetele rajaneb Nõukogude riigi administratiiv-territoriaalne jaotus? 2. Missugune on administratiiv-territoriaalse jaotuse põhiüksus? 3. Mis on riigivõimu organiks administratiiv-territoriaalses üksuses? 4. Kuidas toimub kohalike tööraha saadikute nõukogude moodustamine? 5. Kes on kohalike nõukogude saadikuiks? 6. Missugused on kohalike nõukogude volitused? 7. Milleks moodustatakse alalise komisjonid?

Tund lõpetatakse koduste ülesannete andmisega: 1. NSV Liidu Konstitutsiooni peat. VIII, paragrahvid 94—98. 2. V. Karpinski, NSV Liidu Konstitutsioon, 1952, lk. 100 ja 101. 3. Õpilastel koostada skeem „Administratiiv-territoriaalne jaotus Eesti NSV-s“.

Uue materjali selgitamine.

Algul õpetaja, vesteldes õpilastega varem õpitud materjali üle, märgib, et Stalinliku Konstitutsiooni alusel kuulub kogu võim Nõukogude Liidus linna ja maa töörahvale, kes teostab oma võimu nõukogude kaudu; et NSV Liidu kõrgemaks riigivõimu organiks on NSV Liidu Ülemnõukogu, liidu- ja autonoomsetes vabariikides on kõrgemaks riigivõimu organiks vastava liidu- või autonoomse vabariigi ülemnõukogu; et kõik need nõukogud on valitud otseselt rahva poolt ja rahva hulgast maailma kõige demokraatlikuma valimissüsteemi alusel ning et nõukogude tööd jälgivad ja abistavad laialdased rahvahulgad.

Edasi juhib õpetaja vestluse NSV Liidu majanduslikule alusele ning märgib lühidalt, et Nõukogude Liidus on põhimised tootmisvahendid üldrahvalikuks omandiks (loetakse NSV Liidu Konstitutsiooni § 6) ja et rahvas võtab osa tootmise ja selle saaduste jaotamise juhtimisest oma esindajate kaudu riigivõimu ja riigivalitsemise organites.

Et laiadel töörahvahulkadel oleks võimalik otseselt osa võtta riigi poliitilise, majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö juhtimisest, on Nõukogude Liidu vabariigid jaotatud väiksemateks osadeks, administratiiv-territoriaalseteks üksusteks, kus on riigivõimu organiteks kohalikud töörahva saadikute nõukogud.

Nüüd peatub õpetaja lähemalt administratiiv-territoriaalse jaotuse kõikide vormide juures (krai, oblast, rajoon jne.) ning märgib, et administratiiv-territoriaalse jaotuse põhivormiks on rajoon ja rajoonidest koosnev oblast, kuid autonoomsetes vabariikides ja väiksemates liiduvabariikides (Armeenia, Moldaavia jt.) puuduvad oblastid ja need liiduvabariigid jagunevad otseselt rajoonideks, nagu Eesti NSV enne 1952. aastat. Kõige väiksemaks administratiiv-territoriaalseks üksuseks on külanõukogu territoorium.

Siinjuures toonitab õpetaja, et Nõukogude administratiiv-territoriaalne jaotus pole juhuslik, vaid selle aluseks on rahvamajanduse plaanipärase arendamise seadus, meie rahva materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste maksimaalse rahuldamise kõrged põhimõtted ning kohalikud rahvamajanduslikud iseärasused. Nii on Eesti NSV kolmel oblastil igaühel oma erinev rahvamajanduslik põhibaas: Tallinna oblastisse kuuluvad meie vabariigi suuremad tööstused Tallinnas, põlevkivibasseinis ja Narvas, kuna kalandus ja põllumundus etendavad selle kõrval väiksemat osa; Pärnu oblast oma ulatusliku rannapiiriga ja arvukate saartega on meie vabariigi põhiliseks kalanduse baasiks; Tartu oblasti põhiliseks tootmisalaks on aga põllumajandus.

Edasi peatub õpetaja linnadel ja märgib, et suured linnad ja administratiivsed keskused, nagu Tallinn meie vabariigis, alluvad otseselt vabariiklikele organitele, teised suuremad administratiivsed või tööstuslikud keskused on oblastilise alluvusega, näiteks meie vabariigis Tartu, Pärnu, Kohtla-Järve ja Narva linn; väikesed linnad aga alluvad otseselt rajooniorganitele. Siin näidatakse ka, et suured linnad jagunevad veel linnarajoonidesse, nii on Moskval 25 rajooni ja Tallinnal, meie vabariigi ainukesel rajoniseeritud linnal, 4 rajooni jne.

Administratiiv-territoriaalse jaotuse käsitlemisel joonistab õpetaja klassitahvlile Eesti NSV, Tallinna linna või oma maarajooni administratiiv-territoriaalse jaotuse skeemi või kasutab juba varem valmistatud skeemi.

Siis juhib õpetaja õpilaste tähelepanu konkreetsete näidetega sellele, et kohalikud administratiiv-territoriaalsed üksused on üksteisega tihedas seoses. Nii näitavad Tallinna õpetajad Tallinna linna rajoonide tihedat omavahelist seost järgmiste näidetega: Kalinini rajoonis asuv elektrivabrik varustab elektrienergiaga linna kõiki rajooni, Keskrajoonis olev veevärk aga varustab kõiki rajooni veega ning Keskrajooni haiglad teenindavad peamiselt kogu linna jne. Samuti on võimalik seda seost märkida iga rajooni ja külanõukogu kohta.

Selgitanud administratiiv-territoriaalse jaotuse põhimõtted ja vormid Nõukogude riigis, siirdub õpetaja kohalike töörahva saadikute nõukogude selgitamisele. Siin peatub ta eelkõige lähemalt oma rajooni töörahva saadikute nõukogu juures, vaatleb selle saadikute arvu, nende volituste tähtaega, peatub rajooninõukogu saadikute juures, näitab, kes nad on, mis alal nad töötavad, toob esile nende teeneid kodumaa ees ning teeb siis kokkuvõtte oma rajooni saadikute koosseisust tööala, vanuse ja soo järgi, kusjuures jõutakse tulemusele, et rahvas valib kohalikku töörahva saadikute nõukogusse kõige tublimaid inimesi kõikidelt elualadelt. Saadikute arvu kohta võiks märkida, et see on 9 väikestes külanõukogudes ja tõuseb 1000-ni suurtes oblastites. Edasi jutustab õpetaja, et oma ülesannete täitmiseks kogunevad kohalikud töörahva saadikute nõukogud istungjärkudeks: kraides, oblastites ja vabariikliku alluvusega linnades mitte vähem kui neli korda aastas, maarajoonides kuus korda aastas ja linnarajoonides ning külanõukogudes üks kord kuus. Neil istungjärkudel arutatakse ja otsustatakse majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö olulisemaid küsimusi antud nõukogu territooriumi ulatuses, võetakse vastu kohalik eelarve ja arutatakse selle täitmist. Samuti kuulatakse neil istungjärkudel kohaliku nõukogu töötajate aruandeid, siin näitavad saadikud puudusi üksikute nõukogu organite töös ja annavad näpunäiteid olukorra parandamiseks.

Kohalikel nõukogudel on laialdased õigused majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö juhtimisel oma territooriumi ulatuses, samuti kindlustavad nad kohtadel riikliku korra ja kodanike õiguste kaitset ning on kõrgemate riigivõimu organite korralduste elluviijaiks vastavalt kohalikele iseärasustele. Oma ülesannete täitmiseks kohalikud nõukogud võtavad vastu otsuseid ja annavad korraldusi vastavalt õigustele, mis neile on antud NSV Liidu, liiduvabariigi ja autonoomse vabariigi seadustega.

Nüüd peatub õpetaja rajooni tähtsamate asutuste ja ettevõtete juures, vaadeldes mõne tegevust lähemalt, ning märgib, et nende juhtimist, korrashoidu ja otstarbekohast kasutamist juhendab ja kontrollib kohalik nõukogu.

Edasi märgib õpetaja, et elanikkonnaga tihedama sideme pidamiseks ja kodanike soovide ning vajaduste parema rahuldamise otstarbel moodustavad kohalikud töörahva saadikute nõukogud alalised komisjonid kõikide tähtsamate majandus- ja kultuurialade järgi. Need saadikute hulgast kogu nende volituste ajaks valitud alalised komisjonid tõmbavad kohalike nõukogude tööle kaasa ka laialdase aktiivi elanikkonna keskel.

Siin vaadeldakse nüüd ühe või kahe alalise komisjoni tööd lähemalt ja näidatakse peale muu, et alalised komisjonid aitavad istungjär-

kudel arutatavaid küsimusi ette valmistada ja nende esimehed esinevad seal kaasarünnakuga.

Lõpuks märgib õpetaja, et kohaliku tööraha saadikute nõukogu kõik saadikud peavad tihedat sidet oma valijatega, tööraha laialdaste hulkadega. Peale oma igapäevase töö, kus saadikud puutuvad otseselt kokku rahvaga, esinevad nad valijate ees koosolekuil kõnedega ja arünnakuga kohaliku nõukogu tööst ning võtavad oma valijaid vastu kindlatel kellaaegadel ja kindlaks määratud kohtades, mis tehakse teatavaks kõikidele valijatele. Neil kohtumistel rahvaga saavad saadikud oma valijailt juhendeid ja abi tööks kohalikus nõukogus.

Kokkuvõttes juhib õpetaja õpilaste tähelepanu Nõukogude Liidu administratiiv-territoriaalse jaotuse otstarbekohasusele ja kohalike nõukogude tähtsale osale Nõukogude riigi organisatsioonis.

Lõpuks märgib õpetaja, et autonoomsetes oblastites ja rahvusriikide kirkades on riigivõimu organiteks tööraha saadikute nõukogud ja et neis puudub kõrgem riigivõimu organ — ülemlõukogu, nagu seda on liidu- ja autonoomsetes vabariikides.

Teine õppetund: „Kohalike nõukogude täitevkomiteed“.

Tunni eesmärk: Näidata õpilastele, et kohalike tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteed on kohalike riigivõimu organite täidesaatvaks ja korraldavaks organiks, ning tutvustada õpilasi täitevkomitee osakondade tööga. Näidata õpilastele kohalike nõukogude kahekordset alluvust ning nende põhjalikku erinevust kodanlike maade omavalitsustest. Lõpuks anda lühike kokkuvõtte kohalike nõukogude ülesannetest meie maa järkjärgulisel üleminekul kommunismile.

Tunni plaan: Enne tunni materjali esitamist annab õpetaja õpilastele eelmise teema „Kohalikud tööraha saadikute nõukogud“ kontrollimiseks ja uue materjaliga sidumiseks näiteks niisuguseid küsimusi: 1. Missugune on Nõukogude Liidu administratiiv-territoriaalne jaotus? 2. Kuidas moodustatakse kohalikud tööraha saadikute nõukogud ja missugused on nende volitused? 3. Missugused on kohalike nõukogude ülesanded? 4. Kuidas kohalikud nõukogud peavad sidet laialdaste rahvahulkadega?

Pärast küsitlemist esitab õpetaja uue materjali järgmise plaani järgi: 1. Kohaliku nõukogu täitevkomitee kui tööraha saadikute nõukogu otsuste ja korralduste elluvii ja ning nõukogu istungjärgude vaheajadel jooksvat riiklikku tööd tegev organ. 2. Kohalike nõukogude ja nende täitevkomiteede kahekordne alluvus. 3. Kohalike nõukogude erinevus tsaari-Venemaa ja kodanlike riikide omavalitsustest. 4. Kohalike nõukogude ülesanded kommunismile järkjärgulisel üleminekul.

Uue materjali esitamine toimub samuti nagu eelmiseski tunnis jutustuse ja vestluse vormis, kasutades eelmises tunnis märgitud näitlikke õppevahendeid.

Kokkuvõtte tegemiseks ja õpetaja poolt esitatud materjali kinnistamiseks esitab õpetaja õpilastele näiteks järgmisi küsimusi: 1. Missugused on kohaliku tööraha saadikute nõukogu täitevkomitee ülesanded? 2. Kellele allub kohalik tööraha saadikute nõukogu täitevkomitee ja tema osakonnad? 3. Iseloomustage kohaliku nõukogu täitevkomitee

tegevust. 4. Mille poolest erinevad meie kohalikud nõukogud kapitalistlike maade kohalikest omavalitsustest, 5. Missugused tähtsad ülesanded on kohalikel nõukogudel praegu, kommunismile järkjärgulise ülemineku ajajärgul?

Tund lõpetatakse koduste ülesannete andmisega: 1. NSV Liidu Konstitutsioon, VIII ptk., paragrahvid 99—101. 2. V. Karpinski, NSV Liidu Konstitutsioon, 1952, lk. 102 ja 103. 3. Õpilastel koostada skeem „Kohalike nõukogude ja nende osakondade kahekordne alluvus“.

Uue materjali selgitamine.

Õpetaja märgib eelkõige, et kohalikud tööraha saadikute nõukogud, käies tervikuna koos ainult istungjärgudel, valivad igapäevaseks jooksvaks riiklikuks tööks ja nõukogu otsuste elluvijaks saadikute hulgast täidesaatva ja korraldava organi — täitevkomitee koosseisu täitevkomitee esimees, tema asetäitjad, sekretär ja liikmed. Täitevkomitee suurus oleneb vastava nõukogu suurusest, väikestes asulates ja külanõukogudes on ainult esimees, tema asetäitja ja sekretär.

Edasi jutustab õpetaja, et kohalikud nõukogud, välja arvatud külanõukogu, moodustavad oma täitevkomitee juurde osakonnad, kes juhivad üksikuid riigivalitsemise alasid antud nõukogu territooriumil, ning loetleb oma rajooni täitevkomitee osakondi. Lähemalt ja üksikasjalisemalt vaadeldakse ühte või kahte täitevkomitee osakonda, tema koosseisu ja ülesandeid, näiteks haridusosakonda kui oma tegevuselt õpilastele kõige lähemat ja arusaadavamamat. Sel puhul peatutakse lähemalt haridusosakonna üksikute konkreetsete tegevusalade juures: koolide ja lasteaedade tegevuse juhtimine ja kontrollimine, nende hoonete ehitamine ja remontimine, küttega varustamine jne. Samuti vaadeldakse veel mõnda teist täitevkomitee osakonda.

Nüüd selgitab õpetaja, et kohaliku nõukogu täitevkomitee ja tema osakonnad kui tööraha saadikute nõukogu otsuste ja korralduste tegelikud elluvijad alluvad otseselt kohalikule tööraha saadikute nõukogule ja annavad talle aru oma tegevusest, kuid samal ajal kohalike nõukogude täitevkomiteed ja nende osakonnad viivad ellu ka kõrgemal seisvate riigivalitsemise organite korraldusi ning on alluvad ja aruandekohuslikud ka neile. Nii näiteks allub rajooni haridusosakond otseselt rajooni tööraha saadikute nõukogule kui ka oblasti (rajoniseeritud linnas linna) haridusosakonnale ning need omakorda alluvad oma tööraha saadikute nõukogule kui ka liiduvabariigi haridusministeeriumile. Sellega on kohalike nõukogude täitevkomiteed ja nende osakonnad kahekordse alluvusega.

Küsimuse näitlikustamiseks joonistab õpetaja klassitahvlile skeemi kohalike nõukogude ja nende täitevkomiteede alluvusest või kasutab selleks varem valmistatud tabelit. Siinjuures märgib õpetaja, et kõrgemal seisval täitval organil pole õigust allpool seisva nõukogu otsuseid tühistada, vaid võib neid ainult seisma panna, kui nad on vastuolus üldriiklike huvidega. Sellest näeme, et kõrgemal seisev täidesaatev organ ei saa piirata allpool seisva nõukogu õigusi.

Peale kohalike nõukogude täitevkomiteede ja nende osakondade koosseisu ja ülesannete selgitamist peatub õpetaja võrdluseks (kui seda pole varem kõrvuti kohalike nõukogude käsitlemisega tehtud)

kohalikel omavalitsustel tsaari-Venemaal, kodanlikus Eestis ja nüüdisaegseis kapitalistlikes riikides, näidates, et tsaari-Venemaal kohalikud „omavalitsused“ olid täielikult allutatud keskvõimule ja töötasid sealt saadud direktiivide järgi. Samuti oli see ka kodanlikus Eestis, kus 1938. a. „Linnaseaduse“ ja „Maaseadusega“ linnapead ja maavanemad määrati presidendi poolt, kuna maanõukogu moodustasid määratud vallavanemad. Seejärel toob õpetaja näiteid mõnest nüüdisaegsest kodanlikust riigist ning märgib nende omavalitsuste eemalseismist rahvast, seda, et ka neid väikesi võimalusi, mis neil omavalitsustel on, ei rakenda nad laialdaste rahvahulkade, vaid kitsa ekspluateriva klassi huvides. Siin tuleks õpetajal peatuda ka seltsimees Stalini kõnel Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XIX kongressil, kus ta iseloomustab kapitalistlike maade demokraatiat.

Tehes kokkuvõtte läbivõetud materjali ulatuses näitab õpetaja neid suuri õigusi, mis on kohalikel nõukogudel ja nende täitevkomiteedel Nõukogude riigis ja et nad on tõelisteks riigivõimu organiteks kohtadel, et kohalike nõukogude suur jõud ja tähtsus seisnevad just nende lahutamatus sidemes rahvahulkadega, mis võimaldab neil tungida sügavalt rahva ellu, kuid võimaldab ka rahvahulkadel kohalikele nõukogudele tõhusat abi anda. Siin peatub õpetaja konkreetsetel kohalikel näidetel. Nii toovad Tallinna õpetajad elavaid näiteid, kuidas ühiskondliku abiga on Tallinnas tehtud ära suur töö sõjajälgede likvideerimisel, rajatud laialdased haljasalad, ümber ehitatud ja elektrifitseeritud Kopli tramm jne.

Lõpuks märgib õpetaja, et kohalikud nõukogud, olles oma tegevuses vastutavad rahva, partei ja valitsuse ees, rakendavad kogu jõu nende suurte ülesannete täitmiseks, mida neilt nõuab praegune sotsialismilt kommunismile ülemineku ajajärk, ning peatub lühidalt Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XIX kongressi poolt meie maa ette seatud uutel grandioossetel kommunistliku ülesehitustöö ülesannetel, mis tulevad teostada juba käesoleval viisaastakul, ja kohalike nõukogude kui rahvahulkade loovate jõudude organiseerija osal ja ülesannetel selles.

Klassivälise tööna organiseerib konstitutsiooniõpetaja peale esimest tundi õpilastele kohtumise mõne kohaliku nõukogu saadikuga, võimalikult alalise komisjoni liikmega, ja peale teist tundi korraldab ekskursiooni mõnda kohaliku töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee osakonda. Mõni kool kasutab siin moodust, kus õpilased tutvuvad gruppina mitme täitevkomitee osakonna tööga ja teevad sellest kokkuvõtte ekskursioonile järgneval õpilaste konverentsil.

СОЮЗЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ.

Проф. М. Н. Петерсон

I. Союзы и их разновидности

Союзы вместе со связкой, предлогами и частицами относятся к разряду служебных (несамостоятельных) слов, которые противопоставляются знаменательным (самостоятельным) словам — частям речи: существительным, прилагательным, числительным, местоимениям, глаголам, наречиям.

Главное различие между этими категориями слов заключается в том, что знаменательные части речи могут быть словами-предложениями и членами предложения. Служебные слова употребляются в речи только в соединении со знаменательными словами.

Служебные слова более позднего происхождения, чем знаменательные, и произошли из знаменательных. В зависимости от потребностей общения служебные слова продолжают развиваться, выражая всё новые и новые смысловые отношения между знаменательными словами. Во многих случаях вполне ясно происхождение служебных слов из знаменательных. Ср., например, союз *что* и местоимение *что*, предлог *около* и наречие *около*. Труднее это установить для таких союзов, как *и*, *а*, *но*.

Союзы — служебные слова, выражающие смысловые отношения

между однородными членами предложения¹ или между частями сложного предложения (главными или придаточными предложениями).

Союзы по их строению можно разделить на простые и составные.

Простые союзы в свою очередь можно разделить на непроизводные для данной эпохи, или первообразные, такие, как *и*, *ни*, *а*, *но*, и производные — такие, как *что*, *чтобы*, *когда*, *хотя*, *если*.

Составные союзы: потому что, оттого что, для того чтобы, вследствие того что, так что, так чтобы, так как и др. Количество составных союзов всё возрастает.

Из всех этих союзов наиболее древние по происхождению — простые непроизводные; за ними следуют — простые производные; позднее всех появились составные союзы.

По употреблению союзы бывают одиночные, повторные и парные:

одиночные: *и*, *а*, *но*, да и др.

повторные: *и — и*, *ни — ни*, *то — то*, *то ли — то ли*, *не го — не то*, или — или и др.

парные: *не только — но и*, *хотя — однако*, *хотя — но*, *если — то* и др.

Союзы по их роли в предложении можно разделить на два раз-

¹ Кроме союзов как, чем и чтобы, о чём см. ниже.

ряда: одни союзы выражают смысловые отношения между отдельными словами в предложении (**и, ни, да, а, но, то, не то, или**), другие союзы выражают смысловые отношения между частями сложного предложения.

Между теми и другими союзами есть сходство и различие.

Такие союзы, как **и, а, но**, употребляются и для соединения частей сложного предложения. Значение их одинаково и в том и в другом случае. Например:

*И соберись, и уложись,
И в час беды такой
Ещё хозяйкой окажись
Проворной и лихой.*

(Твардовский.)

*И поля цветут,
И леса шумят,
И лежат в земле
Груды золота.*

(Никитин.)

Здесь в обоих случаях — перечисление.

Такие же параллельные примеры можно привести и для других союзов. Однако различий между теми и другими союзами больше.

Есть много союзов, употребляющихся только для выражения смысловых отношений между частями сложных предложений: **что, если, потому что, когда, хотя** и др.

Смысловые отношения, выражаемые сложными предложениями с союзом **и**, гораздо богаче, чем смысловые отношения, выражаемые тем же союзом между отдельными словами предложения (примеры см. ниже).

Союзы, выражающие смысловые отношения только между частями сложного предложения, — более позднего происхождения. Вместе с ростом употребительности сложных предложений, что вызывается потребностью выра-

жения всё более сложных отношений между явлениями, количество союзов всё увеличивается, значение их становится разнообразнее.

Возрастает и количество союзов, выражающих смысловые отношения между отдельными словами в предложении, но далеко не в такой степени.

Таким образом, те и другие союзы находятся в постоянном взаимодействии.

Смысловые отношения, выражаемые и теми и другими союзами, могут быть подробно изложены только в синтаксисе. Здесь будут даны самые необходимые сведения сначала о значении союзов, соединяющих отдельные слова в предложении, а затем — о значении союзов, соединяющих части сложных предложений.

II. Союзы, выражающие смысловые отношения между отдельными словами в предложении

Наиболее употребителен союз **и**. Более половины всех случаев приходится на сочетания с этим союзом. Те смысловые отношения, которые выражаются союзом **и**, наиболее часто встречаются в нашей языковой практике, тесно связанной с нашей общественной деятельностью.

По выражаемому ими смысловым отношениям союзы можно подразделить на четыре группы: 1) союзы, выражающие перечисление (**и, ни, да, или, то**); 2) союзы, выражающие противоположение (**а, но, не только — но и др.**); 3) союзы, выражающие сравнение (**как, чем**); 4) союзы, выражающие цель (**чтобы**).

Некоторые из этих союзов выражают и другие смысловые отношения, что будет показано дальше.

1. Союзы, выражающие перечисление.

В эту группу входят соединительные и разделительные союзы.

И

Союз **и** выражает перечисление слов, находящихся в однородных отношениях и обозначающих различные предметы, признаки, явления.

*И жить хочу, и пить, и есть,
Хочу тепла и света . . .*

(Твардовский.)

При повторном союзе **и** — **и**, кроме перечисления, выражается усиление.

*И пращ, и стрела, и лукавый кинжал
Шадят победителя годы.*

(Пушкин.)

Союз **и** может иметь значение противоположения (см. ниже).

НИ

Союз **ни** (повторный) выражает такое же перечисление в отрицательных предложениях (с усилением):

*Потом увидел ясно он,
Что и в деревне скака та же,
Хоть нет ни улиц, ни дворцов,
Ни карт, ни балов, ни стихов.*

(Пушкин.)

*Люблю отчизну я, но странною любовью!
Не победит её рассудок мой,
Ни слава, купленная кровью,
Ни полный гордого доверия покой,
Ни тёмной старины заветные преданья
Не шевелят во мне отрадного мечтанья.*

(Лермонтов.)

ДА

Союз **да** обычно придаёт высказыванию разговорный характер.

*Собака, человек, да кошка, да сокол
Друг другу поклялись однажды
в дружбе вечной.*

(Крылов.)

Этот же союз употребляется при повторении слова для усиления:

— Ты знаешь, все ругают нашу степь, говорят, она скучная, рыжая, холмы **да** холмы, будто она бесприютная, а я люблю её.

(Фадеев.)

Союз **да** служит также для выражения противоположения (см. ниже).

Союз **да и** имеет присоединительный оттенок значения.

Смотритель постоял, постоял — **да и** пошёл.

(Пушкин.)

ИЛИ

Союз **или** служит для выражения перечисления с оттенком выбора из двух или нескольких возможностей:

Это наши «лаги» (*или «миги», или «яки»*), — говорили они.

(Фадеев.)

С тем же значением употребляются повторные союзы **либо** — **либо, ли** — **ли, ли** — **или**:

С чужими я **либо** робел, **либо** важничал.

(М. Горький.)

Уездный чиновник пройди мимо — я уже задумывался, куда он идёт: на вечер **ли** к какому-нибудь своему брату **или** прямо к себе домой.

(Гоголь.)

ТО

Союз **то** (повторный) служит для выражения перечисления предметов или явлений, существующих не одновременно, а попеременно:

Лейтенанты **то** появлялись в городе, **то** исчезали, всегда наезжало много новых . . .

(Фадеев.)

Все девушки, подняв головы, прислушивались к прерывистому, **то** тонкому, осиному, **то** низкому, урчащему, рокоту, стараясь разглядеть самолёт в раскалённом добела воздухе.

(Он же.)

НЕ ТО

Союз **не то** (повторный) выражает перечисление предметов или явлений, существование которых предполагается и одно из которых исключает другое:

Во всех её движениях замечалась **не то** небрежность, **не то** усталость.

(Тургенев.)

И сама будто ожила, а у самой родилась какая-то **не то** надежда на что-то, **не то** замысел.

(Гончаров.)

С тем же значением употребляется повторный союз **то ли**:

... и пахло от свежего находившегося *рта то ли* ветром, *то ли* далёким еле уловимым запахом свежего степного сена.

(Шолохов.)

Значение перечисления выражается некоторыми парными союзами, например как — так и:

У Сибири есть много особенностей. Как в природе, так и в людских нравах.
(Гончаров.)

2. Союзы, выражающие противоположение

(а, но, да, однако, зато и др.)

Ведь она не мраморная, не алебастровая, а живая, но какая холодная!
(Фадеев.)

На ель ворона взгромоздась, Позавтракать совсем было уж собралась, Да призадумалась . . .
(Крылов.)

Я немножко поколебался, однако сел.
(Тургенев.)

Они немножечко дерут, Зато уж в рот хмельного не берут.
(Крылов.)

Хотел объехать целый свет, И не объехал сотой доли.
(Грибоедов.)

Различные оттенки противоположения и сопоставления выражаются парными союзами **не только — но (и), не только — а (и), не столько — сколько** и др.

Они уже *не только* по обличью, а *и* по звуку различали свои и немецкие самолёты.

(Фадеев.)

3. Союзы, выражающие сравнение

(как, чем)

Эти союзы выражают отношения не между однородными членами предложений.

Серёжа Тюленин был самым младшим в семье и рос, как трава в степи.
(Фадеев.)

И отец, который хрипел, свистел и дудел на него больше, чем на кого-либо из детей своих, любил его больше, чем кого-либо из остальных.

(Он же.)

4. Союзы, выражающие цель (чтобы)

Девочку оставили с Гришей в кабинке. Юрий стал сзади на грузовик, чтобы поглядеть на небо.
(А. Толстой.)

Союз **чтобы** тоже выражает отношение не между однородными членами предложения.

III. Союзы, выражающие смысловые отношения между частями сложного предложения

На первом месте по употребительности и здесь стоит союз **и**, за ним следует **а, но, что, чтобы** и другие. Преобладание союза **и** связано с его многозначностью. Употребительность отдельных союзов изменяется в зависимости от характера текста. Материал сгруппирован по значению.

1. Перечисление

Предложения с союзом **и** обозначают перечисления или одновременных, или последовательных событий.

Лица их среди листвы сошлись так близко, что дыхание их смешивалось, и они прямо глядели в глаза друг другу.
(Фадеев.)

И вот этой весной они окончили школу, простились со своими учителями и организациями, и война, точно она их ждала, глянула им прямо в очи.
(Он же.)

Сложные предложения с союзом **и** могут иметь и другие значения.

1) Первая часть сложного предложения выражает основание, причину, другая — следствие.

Мало было надежды у бедного Ашика-Кериба получить её руку, и он стал грустен, как зимнее небо. (Лермонтов.)

2) Первая часть сложного предложения выражает условие, вторая — следствие:

Он знак подаст — и все хлопочут.
(Пушкин.)

3) Вторая часть выражает противоположение тому, что выражает первая:

Я тебя люблю, и ты никогда не будешь
моєю.

(Лермонтов.)

Все её знали, и никто не замечал...
(Пушкин.)

Перечисление выражается также союзами **да** (употребительность этого союза очень невелика), **да и** (с присоединительным значением), повторным **ни — ни** (в отрицательных предложениях), **ли — ли, или, либо — либо** (со значением выбора, разделительности), **то — то** (указывает на чередование), **не то — не то** (с оттенком предположения и исключения одного из явлений), **также, тоже и др.**

Гремят тарелки и приборы,
Да рюмок раздаётся звон.

(Пушкин.)

Борис не хочет помочь мне, **да и** я не хочу обращаться к нему. (Л. Толстой.)
Ни стрелы не летали, *ни* пушки не гремели. (Крылов.)

Виноват *ли* был учитель, *или* виновата была ученица, но каждый день повторялось одно и то же. (Л. Толстой.)
То холодно, *то* очень жарко,
То солнце спрячется, *то* светит слитком

ярко.
(Крылов.)

Станный старичок заговорил очень протяжно, звук его голоса *также* изумил меня. (Тургенев.)

2. Противоположение

Сложные предложения с союзами **а, но, да, однако, же, зато, хотя** обозначают противоположение разной силы.

Союз **а** употребляется при сопоставлении различных явлений:

Такой же разительный контраст и в развитии культуры в Советском Азербайджане и в Иране. В Азербайджане неграмотность ликвидирована, **а** в Иране неграмотные составляют около 85 процентов населения. В Азербайджане одно высшее учебное заведение приходится на 163 тыс. человек населения, **а** в Иране — на 3,4 млн. человека. В Азербайджане один врач приходится на 525 чел. населения, **а** в Иране — на 11,3 тыс. человек. («Правда», 30 декабря 1949 г. — «Союз нерушимый Советских республик», стр. 1.)

Более сильное противопоставление выражается союзом **но**; оно усиливается отрицанием, которое почти всегда находится в одной из частей сложного предложения.

Ты знаешь, я ничего не боюсь на свете, я не боюсь никакой борьбы, трудностей, мучений, *но* если бы знать, как поступить... (Фадеев.)

Довольно сильное противопоставление выражает союз **да**:

Владимир и писал бы оды,
Да Ольга не читала их.

(Пушкин.)

Лучше было бы мне его бросить и скрыться в лесу, *да* жаль было с ним расстаться — и пророк наградил меня. (Лермонтов.)

Оттенок усиления придают союзы **однако, же, зато**:

Глаз жадно ищет огонька, *однако* каждый поворот реки обманывает наши надежды. (Короленко.)

В доме окна были притворены, дверь же на крыльцо была раскрыта настежь. (Гончаров.)

Положим, он знает лесные дорожки. Гарцует верхом, не боится воды, *зато* беспощадно едят его мошки, *зато* ему рано знакомы труды.

(Некрасов.)

Противопоставления различной силы выражаются союзом **хотя** (**хоть**):

И хоть было беспокоино —
Оставался невредим
Под огнём косым, трёхслойным,
Под навесным и прямым...

(Твардовский.)

Сильнее противопоставление, когда во второй части — **но, да**:

Хотя в её взглядах я читал что-то дикое и подозрительное, *хотя* в её улыбке было что-то неопределённое, но такова сила предубеждения... (Лермонтов.)
Хоть видит око, *да* зуб неймёт.

(Крылов.)

Союз **хоть** называют уступительным, но, раскрывая значение этого термина, обычно указывают на противопоставление.

3. Содержание речи и мысли

Союзы **что, чтобы** и значительное более редкие **будто, будто бы, как будто** обыкновенно называют и з ъ я с н и т е л ь н ы м и, связывая этот термин с глаголом *изъясняться*.

Смысл этого термина заключается в том, что сложные предложения с этими союзами выражают содержание речи, мысли или чувства, приписываемых тому или другому персонажу, в противоположность «чужой речи», передаваемой дословно.

Сочетания с союзами **будто, будто бы, как будто** передают это содержание предположительно.

ЧТО

В сени... вышла толстая баба и на вопросы мои отвечала, *что* старый смотритель с год как помер, *что* в доме его поселился пивовар, а *что* она жена пивоварова. (Пушкин.)

Сложное предложение с союзом **что** обозначает также степень проявления какого-нибудь признака:

Боевые товарищи встретили его такой искренней радостью, *что* у него отвалилось от души то, что не давало ни спать, ни есть, ни дышать. (А. Толстой.)

ЧТОБЫ

Между тем лошади пришли, и смотритель приказал, *чтобы* тотчас, не кормя, запрягли их в кибитку приезжего. (Пушкин.)

— Шоколад? — удивился капитан и вынул трубочку изо рта. — Первый раз слышу, *чтобы* старшему лейтенанту в голо степи понадобился шоколад. (А. Толстой.)

Сложные предложения с союзом **чтобы** обозначают также цель:

А *чтоб* мышиный род ему не навредил, так он полицию из кошек учредил. (Крылов.)

Чаще это значение встречается в сочетаниях с неопределённой формой глагола:

Донецкие калёные ветры и палящее солнце *будто нарочно, чтобы* оттенить

физическую природу каждой из девушек, у той позолотили, у другой посмуглили, а у иной прокалили, как в огненной купели, руки и ноги, лицо и шею до самых лопаток. (Фадеев.)

БУДТО

Глядишь, и не знаешь, идёт или не идёт его величаявая ширина, и чудится, *будто* весь вылит он из стекла, и *будто* голубая зеркальная дорога, без меры в ширину, без конца в длину, реет и льётся по зелёному миру. (Гоголь.)

Ей снится, *будто бы* она идёт по снеговой поляне.

(Пушкин.)

Вдруг мне показалось, *как будто* в комнате слабо и жалобно прозвенела струна. (Тургенев.)

4. Временные отношения

Сложные предложения с союзами **когда, как, пока, едва** выражают временные отношения с различными оттенками. Те же отношения выражаются большим количеством составных союзов: **как только, как вдруг, как скоро, с тех пор как, после того как, лишь только, едва только, по мере того как, прежде чем** и др. Одни из этих союзов указывают на одновременность двух действий, другие — на предшествующее действие, третьи — на последующее действие (иногда с добавочным оттенком быстрого следования одного действия за другим). Значения временной соотнесённости действий могут быть весьма разнообразными. Приводим примеры только на некоторые из союзов (с более простыми значениями).

КОГДА

Когда же пойдут горами по небу синие тучи, чёрный лес шатается до корня, дубы трещат, и молния, изламываясь между туч, разом осветит целый мир, — страшен тогда Днепр! (Гоголь.)

КАК

Я *как* посмотрела на степь, где мы столько песен спели, да на этот закат, и еле слёзы сдержала. (Фадеев.)

ПОКА

Сложные предложения с союзами **пока, покуда, покамест** выражают, что одно событие совершается раньше другого:

И одинокая фигура Николая Ивановича долго ещё маячила в глубине улицы, *пока* его не закрыл трамвай. (А. Толстой.)

Пока не требует поэта
К священной жертве Аполлон,
В заботы суетного света
Он малодушно погружён.
(Пушкин.)

ЕДВА

Сложные предложения с союзом **едва** выражают события, быстро следующие одно за другим:

Но *едва* он вошёл, как зрелище нового чуда заставило его схватиться рукой за кожаное пальто командира кобля.

(В. Катаев.)

5. Причинные отношения

Сложные предложения с союзами **так как, потому что, ибо, благодаря тому что, вследствие того что** и некоторыми другими выражают причину:

Папа даже пожалел, что на меня надели пальто, *потому что* было совсем жарко, как летом. (В. Катаев.)

Переезжая быстрые речки, не должно смотреть на воду, *ибо* тотчас голова закружится. (Лермонтов.)

6. Условие

Сложные предложения с союзами **если, коли, ли — ли, раз, ежели, когда, коль скоро** и др. выражают условие и вытекающее из них следствие. Союзы с частицей **бы** выражают предположительное условие:

Он — мой отец,
И *если* мне придётся,
Всю кровь свою я за него отдам.
(А. Кулешов.)

Как хорошо могли бы жить люди на свете, *если бы* они только захотели, *если бы* они только понимали! (Фадеев)

— Не связывайся ты с ней. *Коли* она уже такой колпак надела, ты её не переколпачишь, — сказала Шура Дубровина Майе. (Он же.)

Мы с ним прошли десятки сёл,
Где как, где смертным лазом.
И *раз* он шёл, да не дошёл,
Так я дойти обязан.

(Твардовский.)

А *когда* весь народ поднимается на освободительную отечественную войну — тогда горе врагу! Горе! (В. Катаев.)

Сравнительно меньшую роль для выражения смысловых отношений между частями сложного предложения играют другие союзы: уступительные (**пусть, пускай, правда, даром что, несмотря на то что**), сравнительные (**как, чем, нежели, будто, словно, точно, подобно тому как**), следствия (**так что**), пояснительные (**то есть, а именно**). Приведём некоторые примеры:

Пускай я слаб, мой меч силён.
(Жуковский.)

Он был ясно виден, *даром что* ехал
в тени.
(Тургенев.)

Словно как мать над сыновней
могилой,
Стонет кулик над равниной унылой.
(Некрасов.)

Засмеялся он, *точно* сталь зазвенела
(М. Горький.)

Слова хозяйки были прерваны странным шипением, *так что* гость было испугался.

(Гоголь.)

Наш сад погибает, в нём хозяйничают уже чужие, *то есть* происходит то самое, чего так боялся бедный отец.
(Чехов.)

Союзы в начале предложения

Речь идёт не о повторных и парных союзах, а об одиночных, которые обычно в начале предложения не употребляются.

Чаще всего союзы в начале предложения встречаются в диалогической речи, выражая отношение к тому, что сказано собеседником:

«Как Таня выросла! Давно ль
Я, кажется, тебя крестила?
А я так на руки брала!
А я так за уши драла.
А я так пряником кормила!»
(Пушкин.)

— Тише. Слышь?

— Слышу. Это снег шуршит. Почему хорошо, если норд-ост?

— Потому что на дворе теперь зги не видать.

(В. Катаев.)

Русский характер! Поди-ка опиши его... Рассказывать ли о героических подвигах? Но их столько, что растеряешься, который предпочесть.

(А. Толстой.)

Последний пример — монолог, но ведётся он, как диалог. Таким путём союзы в начале предложения могли проникнуть и в диалогическую речь. Предложение и в диалогической речи редко употребляется изолированно. Чаще

оно входит в соединение с другими предложениями. Союзы в начале предложений и выражают отношения к соседним предложениям:

Александр Фёдорович был старый донецкий шахтёр, чудесный плотник. Ещё молодым парнем, выходящем из Тамбовской губернии, он начал ходить на шахты на заработки. И в глубоких недрах донецкой земли, в самых страшных сыпях и ползунах, немало закрепил выработок его чудесный топорик, который в руках у него играл и пел, и поклёвывал, как золотой петушок.

(Фадеев.)

Они подобрали её на дороге. Сначала подумали, что девочка лежит мёртвая, и Гриша вильнул рудём, чтобы не раздавить её босые ноги. Но она приподняла голову, ветер встрепал её волосы, как выжженную траву.

(А. Толстой.)

Таковы важнейшие союзы и их роль в русском языке. Более подробное раскрытие смысловых отношений, выражаемых отдельными союзами, может быть дано, как указано выше, на конкретном материале синтаксиса простого и сложного предложения.

Perspektiivi õpetamisest 3. ja 4. klassis.

M. KÕVA,

Tallinna 17. Keskkooli joonistusõpetaja

Sõna perspektiiv on võetud ladina keelest ja tähendab „hästi nägema e. tähele panema“ (perspicere, perspectum). Niisiis tähendab joonistamine perspektiivis seda, kuidas esemete nähtavat kuju tasapinnale üles joonistada, kuidas ruumi ja ruumilisi kehasid tasapinnale joonistada.

Üldtuntud perspektiivireegleid tuleb õpilastele tutvustada juba alates 1. klassist. Neid õpetatakse nägema joonistatava eseme reaalselt kuju, suurust jne. Nagu teada, asetab joonistaja kõik esemed ühele tasapinnale, s. o. paberile, joonistades ligemal olevad esemed suurematena, kaugemal olevad väiksematena. Et õpilased sellest aru saak-

sid, tuleb vaatlemiseks asetada lauale vormilt ja suuruselt ühesugused esemed, ühed ettepoole, teised tahapoole. Õpilastele selgitatakse, et kõigil esemeil on kindel kuju ja suurus. Kuna aga joonistaja vaatleb eset kaugusest, siis näeb ta eseme nähtavat suurust ja kuju. Joonistatav ese võib asetseda rõhtsas (horisontaalses) või loodis (vertikaalses) asendis vaatepiiri kohal, sellest all- või ülalpool.

Eseme joonistamiseks tarvitavat paberit nimetatakse pildi pinaks. Kohta, kus joonistaja silm asub, kutsutakse vaatepunktiks. Vaatepunkti ja vaadeldava eseme kõige lähema osa vahet nimetatakse vaatekauguseks. Vaatepunkti kaugusest oleneb esemete nähtav suurus. Ese on seda väiksem ja üksikasjad seda vähem nähtavad, mida kaugemal asub ese vaatepunktist.

Kuna eseme nähtav suurus on muutlik, siis võib väiksem ese läheduses paista suuremana kui suurem ese kauguses. Selline nähtus on tingitud meie nägemisorgani — silma — ehitusest.

Joonistaja peab asuma kindlal kohal. Kui joonistaja muudab oma asukohta, siis muutub ka vaatepunkt joonistatava eseme suhtes ja ese paistab teistsugusena.

Millest alata perspektiivi õpetamisel? Otstarbekam on alata silindri-, kuubi-, risttahuka-, kera- või püramiiditaolistest kehadest. Laud, tool, kapp, maja on põhivormilt risttahukataolised; tass, pudel, inimene jt. silindritaolised; katus püramiiditaoline, ämber — tüvikoonuse sarnane jne.

Perspektiivi õpetamine peab toimuma otsekohe looduse järgi, s. o. konkreetsete esemete ja asjade vaatlemise kaudu. Pikkadest teoreetilistest seletustest tuleks hoiduda, sest lastel on nendest raske aru saada.

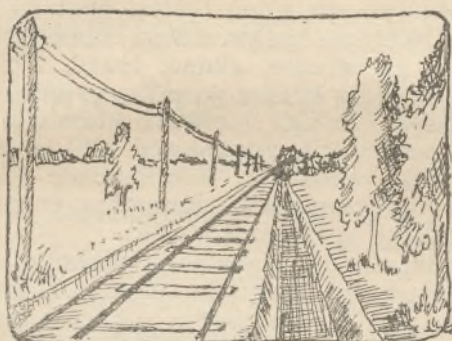
Perspektiivi tutvustamist alustan väljas, vabas looduses, kus perspektiivinähtused on õpilastel silmade ees, mistõttu õpilased omandavad need suurema vaevata ja õpivad neid ka praktiliselt kasutama.

Väljas looduses lasen õpilastel asetada mingisuguse tasapinna (paberilehe) rõhtsas asendis silmade kõrgusele. Sel viisil selgub õpilastele, et maa-taeva piir on just silmade kõrgusel. Siinkohal seletan õpilastele, et maa-taeva piirjoont nimetatakse vaatepiiriks e. silmapiiriks (rahvusvahelise sõnaga horisondiks), mis asetseb kõikjal just silmade kõrgusel, ja et joonisel märgitakse vaatepiir ära HH tähega. Nii olengi viinud õpilased esimese perspektiiviseaduse tundmisele: vaatepiir (horisont) on rõhtne sirgjoon, mis läbib vaatepunkti. Nii vaatepunkt kui ka vaatepiir asetsevad vaateleja-joonistaja silmade kõrgusel.

Lasen õpilastel toimetada vaatlusi puiesteel, tänaval, maanteel. Nende vaatluste alusel veenduvad õpilased, et tänava, puiestee või maantee ääres asetsevad puud, majad, elektri- ja telefonipostid näivad kauguses vähenevat. Sel viisil juhin õpilased teise perspektiiviseaduse tuletamisele: vaateleja silmist kaugenedes paistavad ühesuurused esemed järk-järgult väiksematena.

Nii saab arusaadavaks ka kolmas perspektiiviseadus: rõhtsad sirgjooned ülalpool vaatepiiri näivad kauguses langevat kaugemate otstega allapoole, allpool vaatepiiri olevad rõhtsad sirgjooned näivad aga kaugemate otstega tõusvat ülespoole, nagu selles lapsed veenduvad puude, postide, majakatuste jne. vaatlemisel (joon. 1).

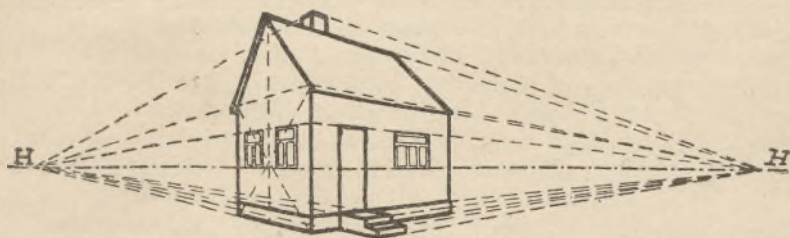
Õpilastele kergesti arusaadavalt on võimalik selgitada ka neljandat perspektiiviseadust: püstloodis seisvad jooned jäävad kõikjal lood-sirgelt püsti. Vaatluste abil selgitan õpilastele ka seda, et punkti, kuhu koonduvad vaatepiiril vaatlejast ettepoole suunduvad jooned,

Joon. 1.

nimetatakse koondumispunktiks ja et viimane asub vaatepiiril sil-made kõrgusel (viies perspektiiviseadus).

Lapsed teavad, et näiteks raudtee peab igal pool olema ühelaiune, kuid ometi näib silmale, et kaugenedes raudtee muutub kitsamaks, kuni vaatepiiril paistab väikese punktina. Vaatluste najal selgitan lastele ka selle asjaolu, et paralleeljooned, mis suunduvad vaatlejast ettepoole, ühinevad vaatepiiril koondumispunktis (kuues perspektiivi-seadus). Laste tähelepanekud ja vaatlused on aluseks ka siis, kui sel-gitan seitsmendat perspektiiviseadust: risttahukataoline ehitis, mida näeme kahest küljest, omab kaht koondumispunkti (joon. 2).

Joon. 2.

Silindritaoliste esemete perspektiivi käsitlemisel asetan eseme vaate-piirile, üles- ja allapoole vaatepiiri. Vaatluste puhul klassis kasutan harilikult silindrikujulist klaasist purki, mis on pooleni täidetud värvilise veega. Hoian purgi ülemise ääre õpilaste silmade kõrgusel, mille puhul värvitud vee pind ja silindri põhi asuvad õpilaste vaatepiirist allpool. Siis paistab õpilastele silindri ülemine äär täiesti sirgjoonena, värvitud vee pind kitsa ovaalina, mille esiserv näib allapoole ja taga-serv kaares ülespoole tõusvat. Samal ajal on silindri põhja joon laiem

ovaal ja tema tagaserva tõus on suurem kui värvilise vee pinna tagaserva oma.

Kuna õppeprogrammis ettenähtud aeg perspektiivi käsitlemiseks (10., 11., 12. tund õppeaasta algusest arvates) ei ole alati soodus tähelepanekute tegemiseks väljas looduses kas kliimaatiliste olude tõttu või muul põhjusel, siis tuleb õpilasi õpetada tähele panema ja perspektiiviseadusi tuletama iga ruumilise eseme juures. Selleks pakuvad häid võimalusi klassiruum, aknad, lauad, tool, kapp jne. Neid esemeid vaatleme mitmest kohast ja mitmest kõrgusest. Klassiruumi vaadeldes teeme peagi kindlaks vaatepiiri klassis ja selle, missugused esemed asetsevad vaatepiiril, missugused all- ja ülalpool vaatepiiri. Akende rida kõrvvalt vaadatuna, koolilaudade rida, lauad, toolid, pildid jne. — kõiki neid esemeid kasutame ära, et viia õpilasi perspektiiviseaduste tundmisele ja rakendamisele.

Ruudu, ringi, kuubi, silindri, koonuse ja püramiidi perspektiivi nende põhivormide mitmesuguseis asendeis selgitan lihtsate vaatluste abil.

Papist valmistatud ruudu, sõõri asetan mitmesse asendisse silmapiiril, all- ja ülalpool silmapiiri. Sel puhul kasutan ka papist lõigatud ruutu, millele on maalitud värviline ring.

Perspektiivi rakendamisele juhin õpilaste tähelepanu mitte üksnes programmis ettenähtud tundide ajal, vaid igas joonistamistunnis. Nõuan joonistatava eseme täpset, reaalselt kujutamist tema vormis, suurusevahekordades ja ka materjalis ning värvuses. Joonistamisõpetaja ärgu jäägu ootama aega, millal ta plaani kohaselt peab perspektiivi käsitlema, vaid tehku seda juba esimesel ja teisel õppeaastal, kuna õpilased hakkavad juba siis joonistama lihtsamaid geomeetrilisi figuure mitmesuguseis asendeis. Juba siin andku ta õpilastele juhatusi esemete reaalseks kujutamiseks. Nii järk-järgult teadlikult ja oskuslikult õpilasi suunates ei peaks tekkima raskusi perspektiivi käsitlemisel joonistamise tundides.

Õpilaskomitee on kooli abiline õppe-kasvatustöös.

A. TÕLDSEPP.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XIX kongressi direktiivid viienda viie aasta plaani kohta näevad ette ülemineku kohustuslikule keskharidusele kõigis liiduvabariikide pealinnades, vabariikliku alluvusega linnades, oblastite ja kraide keskustes ning suuremates tööstuskeskustes ja tingimuste loomise üldisele kohustuslikule keskharidusele üleminekuks järgmisel viisaastakul, samuti polütehnilise õpetuse teostamise. Nende ajalooliste otsuste elluviimine kohustab meie koole ja õpetajaid veelgi suurema vastutustundega täitma oma ülesandeid nõukogude noorsoo õpetamisel ja kasvatamisel.

Nõukogude kooli vastutusrikkaks ülesandeks on anda oma kasvandikele sügavaid ja kindlaid teadmisi, siduda nende teoreetilised teadmised kindlalt praktikaga, arendada igakülgselt nende võimeid, kasvatada nendes visadust ja püsivust tööülesannete täitmisel, armastust oma sotsialistliku kodumaa, kommunistliku partei ja tema juhtide vastu, anda neile iseseisva töö vilumusi ja harjutada neid organisatsioonilise tööga.

Selle ülesande täitmisel on nõukogude koolil kasutada väga mitme-
guseid vahendeid ja abilisi.

Üheks tõhusaks abiliseks koolile õppe-kasvatustöös on õpilasorganisatsioonid ja õpilaste isetegevuslik töö. Õpilaskomitee põhimääruses on öeldud: „Õpilaskomitee koos kommunistlike noorte ja pioneeriorganisatsiooniga abistab kooli ja õpetajaid õpilaste kommunistliku kasvatuseteostamisel, õpilastes teadliku suhtumise kasvatamisel oma kohustusesse, kooli distsipliini kõvendamisel, õpilaste ühiskondliku algatusvõime ja isetegevuse kasvatamisel, neile kultuurse käitumise harjumuste sisendamisel ja kõigi õpilaste ühendamisel sõbralikuks, teadlikuks kollektiiviks, kes peab kalliks oma kooli au.“

Iga koolidirektor, õppealajuhataja, klassijuhataja ja aineõpetaja teab, kui tähtis tegur distsipliini loomisel ja tugevdamisel, niisama ka õppeedukuse tõstmisel on klassi- ja koolikollektiivi ühiskondlik arvamus. Seepärast on vajalik, et õpilaskomiteesse valitaks eranditult eesrindlikud õpilased, kellel õpilaskollektiivis on suur autoriteet. Sellised õpilased suudavad tõhusalt kaasa aidata terve ühiskondliku arvamuse loomisele kollektiivis. Kollektiiv, olles kantud tervest ühiskondlikust arvamusel, mõistab hukka igasugused väärnähtused koolielus ja suhtub leppimatult üksikute õpilaste puudustesse.

Õeldust järgneb, et kooli direktsioon ja klassijuhatajad peavad tõsis-
t huvi tundma õpilaskomitee valimiste vastu, laskmata neil omapead minna. On tarvis, et klassijuhatajad enne valimisi selgitaksid õpilas-

tele õpilaskomitee tähtsust ja arutleksid üksikute õpilaste kandidatuuri küsimust, samuti, et kooli direktsioon hoolega jälgiks valimiste õiget teostamist. Õpilaskomitee õigeks tööerakendamiseks ja kasutamiseks abilisena õppe-kasvatustöös on tarvis, et direktor või õppealajuhataja, aeg-ajalt ka klassijuhatajad — siis, kui kõne all on vastava klassi küsimus — võtaksid osa õpilaskomitee koosolekuist. Alati koosolekuid ja teostatavaid üritusi jälgides on kooli direktsioon pidevalt kontaktis õpilaskomitee tegevusega, suudab teda juhendada õigeaegselt ja näidata kätte puudused mõnedes tööloikudes.

Need õpilaskomiteed, kus töö toimub tihedas kontaktis õpetajaskonnaga, on niihästi õpilastele heaks ühiskondliku ja organisatsioonilise töö kooliks kui ka tõhusaks abiks koolile õppeedukuse ja distsipliini tõstmisel.

Koolil tuleb õpilaskomitee tegevuse abistamisel ja suunamisel hoiduda kahest äärmusest: hoolimatusest selle vastu ja liigsest hooldamisest. Direktor või õppealajuhataja peab osa võtma igast koosolekust ja suunama seda vajaduse korral taktiliselt, niisama nõuga abiks olema tööplaanide koostamisel. Õpilaskomitee ja klassiorganisaatorite ühistel koosolekutel on klassijuhatajate osavõtt vajalik.

Teiselt poolt tuleb pedagoogidel alati silmas pidada, et õpilaskomitee töös säiliks õpilaste endi initsiatiiv, mida tuleb ainult kasvatada, ergutada ja juhtida õigeisse rööpmeisse.

Õpilaskomitee lähim aktiiv on klassiorganisaatorid, kellega komiteel tuleb olla pidevalt kontaktis, instrueerida neid, kuulata nende aruandeid koosolekul, millest võtab osa ka klassijuhataja, aidata tõsta nende autoriteeti õpilaste hulgas, levitada nende paremaid kogemusi.

Komitee ülesandeks on muuhulgas ka jälgida, et õpilased, kellel on edasijõudmisega raskusi, ei puuduks tundidest, et õpilased ei oleks üle koormatud ringide ja ühiskondliku tööga, et kõigis üritustes ei oleks tegevad ühed ja samad õpilased, vaid et isetegevusküle ja ühiskondlikule tööle oleks kaasa tõmmatud kogu kooli õpilasperere.

Koos komsomoliorganisatsiooniga kasvatab õpilaskomitee õpilastes visadust ja püsivust teadmiste omandamisel, ergutab nende aktiivsust ja jälgib, et õpilased valmistuksid tundideks korralikult ja käituksid distsiplineeritult. Mõlemad, niihästi kooli komsomoliorganisatsioon kui ka õpilaskomitee, võitlevad ühiselt mahakirjutamise, etteütlemise ja muude ebaaususe nähtuste vastu õpilaskonnas. Komsomolikomitee juhib õpilaskomitee tegevust ja enamalt jaolt on õpilaskomitee esimees tublimata ja autoriteetsemata kommunistlike noorte hulgas, samuti on suurem osa komitee liikmeid kommunistlikud noored.

Kooli komsomolikomitee ja õpilaskomitee korraldavad ühiseid koosolekuid mitmesuguste küsimuste arutlemiseks, toimetavad ühiselt kooli seinalehte ja valmistuvad ühiselt ülekooolilisteks üritusteks, nagu tähtpäevade tähistamine jne. Et vältida parallelismi nende töös, on vajalik, et komsomolikomitee ja õpilaskomitee tööplaan oleksid kooskõlastatud.

On väga soovitatav, et ka klassiorganisaatori ja komsomoli grupiorganisaatori vahel oleks lähem koostöö, sest mõlema ülesandeks on võidelda klassikollektiivis terve ühiskondliku arvamuse ja õige töösse-suhtumise kasvatamise eest.

Õpilaskomitee töö on väga mitmekülgne ja laialdane.

Suurtes koolides on õpilaskomitee töö jagatud sektoreiks. Sektorite arv ja iseloom on tingitud antud kooli olukorrast ja vajadustest. Enamasti on õpilaskomiteel kõigis suuremais koolides õppe-, kultuurmassilise töö, korrapidamise, sanitaarne ja majanduslik, ühiskondliku töö ja kehakultuuri sektor. Sektoreid juhatavad õpilaskomitee liikmed, kelle komitee on määranud sellele tööle. Sektori juhataja koondab enda ümber aktiivi, kellega töötab pidevalt käsikäes. Õpilaskomitee korraldab tavaliselt kaks korda kuus koosoleku, kus sektorite juhatajad annavad lühikese ülevaate oma sektori tööst ja olukorrast sel alal koolis.

Õppekasvatustöö sektori ülesandeks on pidevalt jälgida kogu kooli õppeedukust ja distsipliini, vajaduse korral tõsta üles üksikute klasside või individuaalselt üksikute õpilaste edukuse- ja distsipliiniküsimus, arutleda neid küsimusi õpilaskomitee koosolekuil, taotleda, et kõigil õpilastel oleks välja töötatud kindel päevarežiim ja et nad seda täidaksid, organiseerida vajaduse korral mahajäänud õpilaste abistamist ja mõjutada neid suhtuma õigesti õppetöösse.

Tallinna 10. Keskkoolis jälgib igas klassis üks õpilane oma klassi õpilaste hindeid ja informeerib olukorrast õpilaskomitee õppesektorit. Nendest andmetest näeb õpilaskomitee, kellele õppesektori juhataja omakorda aru annab kogu kooli õppeedukusest, missuguses klassis nõuab olukord õpilaskomitee vaheleastumist. Neis klassides kutsus siis klassiorganisaator kokku klassikoosoleku, kus leitakse omavahelelises arutluses põhjused, mis on tinginud edutuse. Tavaliselt on selleks haigus või hooletu suhtumine õppetöösse. Vastavalt põhjusele leitakse ka vahend mahajäämuse kaotamiseks. Käesoleva õppeaasta esimesel veerandil oli raskusi eriti 8-ndail klassidel. Klassikoosolekuil arutleti puudulikult edasijõudvate õpilaste küsimust. Eriti oli kõne all õpilane N., kes, nagu klassikoosolekul selgus, oli teistest palju maha jäänud hooletu suhtumise tagajärjel õppetöösse ja tööaja ebaõige jaotamise tõttu. Sel õpilasel lasti koostada päevarežiim, vaadati see ühiselt läbi ja otsustati ühtlasi abistada mahajäänut seega, et suunati ta õppima koos teiste, paremate õpilastega. Need vahendid andsid häid tulemusi.

Kogu kooli ulatuses oli õppeedukuse küsimus arutusel ka õpilaskomitee ühisel koosolekul koos komsomolikomiteega, grupiorganisaatoritega ja klassiorganisaatoritega.

Töötades komsomoliorganisatsiooniga tihedasti käsikäes tegelevad õppeedukuse küsimusega ka paljude teiste koolide õpilaskomiteed. Näiteks Tallinna 7. Keskkooli õpilaskomitee korraldab sageli komsomoliorganisatsiooniga ühiselt koosolekuid koolielu tähtsamate küsimuste arutlemiseks. Esimesel õppeveerandil oli üks selliseid koosolekuid, millest võtsid osa ka klasside aktiivid, pühendatud 8-ndate klasside õppeedukuse parandamisele.

Mõned koolid praktiseerivad moodust, kus õpilaskomitee teeb ühele oma liikmele ühekordseks ülesandeks uurida teatud klassi õppeedukuse seisundit ja põhjusi, millest on tulnud üksikute õpilaste mahajäämus. Selle ülesande täitmisel toetub õpilaskomitee liige klassiorganisaatori abile ning vestleb klassijuhatajaga. Kui küsimus on igakülgset läbi töötatud, teeb ta sellest ettekande õpilaskomiteele. Seejärel korraldatakse klassikoosolek, kus on aruandjaks klassiorganisaator ja kaasaruandjaks küsimusega tutvunud õpilaskomitee liige.

Kultuur-massilise töö sektori ülesandesse kuulub õpilaste üldisele arenemisele kaasaaitamine, tähtpäevade tähistamine, õpilaste vaba aja organiseerimine ja nende lülitamine ringide töösse. Õpilaskomitee, eeskätt selle kultuur-massilise töö sektor, peab püüdma aktiveerida selleks tööks võimalikult kõiki õpilasi, ühtlasi jaotama nende töökoormust, nii et ülesanded poleks kuhjatud ühtedele ja samadele õpilastele, vaid jaguneksid enam-vähem ühtlaselt kõigi vahel.

Tallinna 17. Keskkooli õpilaskomitee kultuur-massilise töö sektori perspektiivtööplaanis on antud suur osa ringide tööle, kuna ringide töö polnud saavutanud veel küllalt hoogu ega polnud seepärast küllalt populaarne õpilaste hulgas. Käesoleval õppeaastal on sektoril kavas ringide organiseerimine ja nende töö elustamine ning kontroll, teadusliku olümpiaadi organiseerimine, kirjanduslik võistlus kahes rühmas (5.—7. kl. ja 8.—11. kl.), lugejate konverents, kunstialase olümpiaadi organiseerimine, kooli seinalehe väljaandmine koos komsomolikomiteega, kinode ja teatrite ühisküllastamine ning arutelu jm.

Igal koosolekul annab sektori juhataja õpilaskomiteele aru oma sektori tööst, mistõttu õpilaskomitee on hästi informeeritud sellest tööloigust. Koosolekul arutletakse läbi sektori töö ja abistatakse nõuannelega. Nii leiti õpilaskomitee koosolekul 10. oktoobril, et kirjandusringi töö kannatab ühekülgsuse all, ning otsustati töö mitmekülgsemaks ja huvitavamaks muutmiseks tööplaanis võtta rohkem ühiseid teatriküllastusi ja arutlusi.

Õpilaskomitee koosolekul 24. oktoobril selgus, et koolis ei töötanud veel ajalooring. Otsustati korraldada ajaloo-õhtu õpilastes sügavama huvi äratamiseks selle õppeaine vastu, kusjuures ajalooringi organiseerimine tehti ülesandeks ühele õpilaskomitee liikmele.

Samasuguse hoolega jälgib õpilaskomitee kõigi oma tööplaanis olevate ürituste ettevalmistusi. Teadusliku olümpiaadi (füüsika, keemia, matemaatika, astronoomia ja mehaanika alal) ettevalmistamine ei rahuldanud õpilaskomiteed, mistõttu õpilaskomitee esindajale tehti ülesandeks hoogustada tööd teadusliku olümpiaadi organiseerimise komitees ja luua tihedam kontakt ülnimetatud ainete õpetajatega.

Korduvalt oli õpilaskomitees arutusel ka Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 35. aastapäeva tähistamise puhul esitatavate ettekannete ettevalmistamise käik, niisama ka ühiskondliku töö sektori osas tehnikaringi poolt teostatav koolimaja radiofitseerimine, mis lõpetatigi oktoobripühadeks.

Tallinna 7. Keskkoolis töötavad komsomolikomitee ja õpilaskomitee tihedasti käsikäes ka õpilaste üldkultuurilise taseme tõstmisel. Sel alal tegutseb komsomolikomitee rohkem loengute korraldamisega, kooli seinalehte toimetatakse ühiselt, kuna teatrite ja kinode ühisküllastamist organiseerib õpilaskomitee kultuur-massilise töö sektor.

Esimesel õppeveerandil küllastati ühiselt järgmisi lavastusi: „Äbärik“, „Revident“, „Ei sinu ega minu, vaid meie“, „Küpsustunnistus“, „Tormide rand“, „Sinu kõrval“, „Lola“, „Noorus“, „Don Juan“. Kinosaali käidi üheskoos vaatamas filme „Põhjas“, „Maksim Gorki noorus“, „Tee ellu“, „Inimeste seas“, mis õpilasi eriti huvitasid, kuna nad kõik on tuttavad M. Gorki eluga ja ta vastavate teostega. Töö puuduseks selles loigus on siiski asjaolu, et mitte kõigile küllastustele ei järgnenud arutelu, vaid arutelude korraldamine kandis teatud määral juhuslikku ilmet.

Kehakultuurisektorid aitavad tavaliselt korraldada kehakultuuriseksioonide tööd, korraldavad sellealaseid loenguid õpilastele ja organiseerivad koos komsomolikomiteega spordivõistlusi.

Tallinna 17. Keskkooli õpilaskomitee kehakultuuritöö sektor aitas läbi viia kooli sügisspartakiaadi ja edasi seisab ta tööplaanis kooli liuvälja valmistamine ja korrastamine ning abi talispartakiaadi korraldamisel.

Tallinna 7. Keskkooli õpilaskomitee korraldas käesoleval õppeveerandil spordiõhtu, mille kavas oli loeng teemal „Kehakultuuriliikumine NSV Liidus“ ja sportlikke ettekandeid. Õpilaskomitee korraldab kohtumisi nimekate sportlastega ja on pidevas kontaktis spordiseksioonidega koolis.

Ühiskondliku töö sektorid organiseerivad õpilaste esinemisi väljaspool kooli, näiteks šeff-käitistes, juhivad ühiskondlikke aktsioone kooli piirides, näit. vanametalli kogumine, seemnete kogumine, ravimitaimede kogumine jne. Ühiskondliku töö sektor aitab kaasa ka suvise töö korraldamisel kooliaias. Nii oli Habersti Seitsmeklassilise Kooli õpilaskomitee möödunud õppeaastal koolile suureks abiks õpilaste suvise töö organiseerimisel kooliaias ja kooliümbruse ning spordiväljaku korrashoidmisel. Õpilaskomitee määras kindlaks töötamise aja igale õpilaserühmale ja hoolitses, et õpilased ilmuksid kohale määratud ajaks. Sama sektori ülesandeks võib olla näiteks õppevahendite parandamise ja korrastamise organiseerimine ja palju muidki töid.

Korrapidamiste sektor korraldab õpilaste korrapidamist koolis. Edukalt kasutas Harju rajooni Habersti kool õpilaskomitee abi korrapidajaina ka õpilaste kojuminekul. Õpilaskomitee liikmed võtsid oma ülesandeid väga tõsiselt ja et neil oli autoriteeti õpilasperes, siis kuulati neid. Juhtus sedagi, et nad tõid koduteelt kooli tagasi rühma distsiplineerimatult käitunud õpilasi.

Habersti kooli õpilaskomitee pühendas möödunud õppeaastal suurt tähelepanu ka õpilaste omavahelisele suhtlemisele, distsipliinile koolis ja käitumisele väljaspool kooli. Õpilaskomitee abil lahendatigi mitmed väärnähtused õpilaskollektiivis. Näiteks oli rühmal õpilastel kombeks kujunenud üht õpilast kiusata ja narrida. Õpilaskomitee kutsus asjaosalised välja ja arutas küsimuse läbi. Süüdlased õpilased andsid õpilaskomitee ees sõna, et nad muudavad oma käitumist — ja nad pidasid antud sõna.

Sanitaarse ja majandusliku sektori ülesannete hulka kuuluks ruumide korrashoiu järelevalve, õpilaste käitumise järelevalve einelauas, abi vihikute ja õpikute muretsemisel, õpilaste mobiliseerimine võitluseks ühiskondliku omandi hoidmise eest jne.

Õpilaskomitee suudab mõjutada kasvatavalt kollektiivi üksnes siis, kui ta tõmbab sellele tööle kaasa aktiivi, kui ta kasvatab ja koondab enda ümber aktiivi, töötab temaga ja suunab teda. Iga õpilaskomitee peab võtma seda oma kohustusena.

Klassiorganisaatorid on õpilaskomitee lähimaks aktiiviks. Paljud komiteed korraldavad neile nõupidamisi ja seminare. Nendel nõupidamistel jagatakse sageli oma kogemusi ühtse klassikollektiivi kasvatamise ja mõjutamise alal. Õpilaskomiteede tööplaanides on nendel üritustel kindel koht. Nii on Tallinna 7. Keskkooli õpilaskomitee tööplaanis teisel õppeveerandil ette nähtud õpilaskomitee nõupidamised kom-

munistlike noorte ja klassiorganisaatoritega ning nõupidamine spordisektsioonide juhatajatega.

Rapla Keskkooli õpilaskomitee tööplaan näeb ette klassiorganisatorite seminaride korraldamise, kus käsitletakse teemasid: Klassiorganisaatori tööplaan, Võitlus kõrge õppeedukuse eest, Kuidas ette valmistada ja läbi viia klassiorganisaatori tööd klassi aktiiviga.

Tallinna 10. Keskkooli õpilaskomitee töötab pidevalt klassiorganisaatoritega. Kui 11. klassi organisaator korraldas oma klassis hästiõnnestunud koosoleku õppeedukuse küsimuses, mille tulemusena kaotati viimased puudujäägid üksikute õpilaste töös ja saavutati 1. õppeveerandi lõpuks klassis täielik õppeedukus, korraldas õpilaskomitee instrueerimiskoosoleku klassiorganisaatoreile. Sellel koosolekul rääkis 11. klassi organisaator, kuidas tema korraldas koosoleku, kuidas sellel koosolekul läheneti õpilase mahajäämuse küsimusele ja kuidas mõjutati mõnd õpilast muutma oma senist hooletut suhtumist õppetöösse.

Uldse korraldas 10. Keskkooli õpilaskomitee 1. õppeveerandil klassiorganisaatoreile 2 seminari ja 2 koosolekut.

Kuid kaugeltki kõigis meie vabariigi koolides ei ole õpilaskomitee töö korraldatud nii, et see oleks abiks kooli õppe-kasvatustöös ja annaks õpilastele organisatsioonilise töö kogemusi.

Paljud direktorid ja õppealajuhatajad kipuvad õpilaskoosolekuil kasutama ebaõiget tooni, mis ei soodusta õpilaste huvi organisatsioonilise töö vastu — antakse sageli kuiv aruanne õppeedukuse kohta ainete ja klasside kaupa, millele järgneb mahajääjate „läbivõtmine“. Samuti toimitakse ka distsipliini küsimuses. Sellised „manitsuskõned“ halvavad õpilaste aktiivsust, suruvad alla nende initsiatiivi ja annavad mahajääjate juures vähe tulemusi.

Paljudel juhtudel on suuri puudusi ka õpilaskomitee töö planeerimisel, ei osutata ühtlast tähelepanu õpilaskomitee peamiste sektorite tööle: näiteks, jälgides ja arendades suure innu ja tähelepanuga klassivälisest tööst koolis, unustatakse sageli õpilaskomitee ülitähtis tööloik — õppe-kasvatustöö, või ümberpöörduvalt.

On teada, et õpilaste initsiatiivi ja ühiskondliku aktiivsuse arendamine on olulise tähtsusega hoovaks kooli õppe-kasvatustöö taseme tõusule. Seepärast tuleb kõigil koolidel vajalikke samme astuda õpilaskomitee aktiivsele tööle rakendamiseks ja selle töö õigeks suunamiseks ning kontrollimiseks.

Õpikus olgu kaalutud iga sõna ja iga definitsioon.

H. RUUBEL,

Tartu Õpetajate Instituudi õppejõud.

Kõnealune õpik¹ sisaldab lauseõpetuse, jooni stalinlikust keeleõpetusest, hääliku- ja sõnaõpetuse kordamiskursuse ning käsitleb kõiki programmis loetletud teemasid. Teoreetiliste teadmiste rakendamise õpetamiseks on harjutusi igas peatükis ja kordamisharjutusi raamatu lõpus. Harjutustes esinevate õpilastele võõraste sõnade seletamiseks on raamatu lõpus sõnastik.

Autorid on püüdnud anda teose, mis õpetaks lapsi keelt kui suhtlemisvahendit, arenemise ja võitluse tööriista õigesti mõistma ja tarvitama ning kasvataks neid ideoloogiliselt. Kuid allpool ei kõnelda õpiku väärtustest, vaid juhitakse tähelepanu mõningatele puudustele, et õpiku väärtust veelgi tõsta.

Seltsimees Stalini keeleteaduslikud tööd on tõstnud grammatika tähtsuse nii kõrgele, nagu see kunagi varem pole olnud. Seltsimees Stalin ütleb, et „... just tänu grammatikale saab keel võimaluse rüütada inimõtet materiaalsesse keelelisse kesta“² ning täita suhtlemise tööriista, ühiskonna võitluse ja arenemise tööriista ülesandeid, sest ilma keeleta lõpetab ühiskond tootmise, laguneb ja lakkab olemast ühiskonnana. Grammatika tähtsus asetab grammatikaõpikule eriti kõrged nõuded.

¹ J. Valgma — R. Reiman, Eesti keele grammatika VII klassile. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1952.

² J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused. Tallinn, 1952, lk. 20.

Meie keeleõpetuse aluseks on stalinlik keeleõpetus, seepärast grammatikaõpikut arvustades peame kõigepealt vaatama, kuidas selles on teostatud stalinliku keeleõpetuse põhimõtted.

Grammatika, nagu ütleb seltsimees Stalin, „... määrab sõnade muutmise reeglid, sõnade lauseteks ühendamise reeglid ja annab seega keelele harmoonilise, mõtestatud iseloomu“.³

Kõnealuse grammatika autorid on püüdnud anda reegleid sõnade muutmise ja ka nende lauseteks ühendamise kohta, kuid mitmete reeglite esitus ja sõnastus jätavad soovida, pealegi pole reegleid kõigi vajalike küsimuste kohta.

Reegleid ei ole näiteks järgmistel juhtumitel:

1. Rindlause käsitlemisel vaadeldakse küll, missuguste sidesõnadega lauseid seotakse ja kuidas tarvatakse vahemärke, aga ei kõnelda sõnagi sellest, missugused tähenduslikud erinevused on sõnadel „kuid“, „vaid“ jne. ja millal igaühte neist tuleb lausete sidumiseks tarvitada.

2. Programm nõuab kõrvallause sõnade järjekorra käsitlemist, aga õpik piirdub ainult peenes kirjas märkusega, milles üteldakse, et on ebasoovitav paigutada kõrvallause öeldis lause lõppu.

3. Selleks, et grammatilisi vorme lauses õigesti tarvitada, on tarvis tunda, mida nad väljendavad. Auto-

³ Sealsamas, lk. 19.

rid ütlevad küll, et „vormiõpetuse eesmärgiks on õpetada õigesti moodustama ja tarvitama sõnavorme“, aga nad ise ei täida seda nõuet. Näit. tegusõna kordamisel ei anta mingit juhendit tegusõna kõneviiside ja aegade tarvitamisest lauses. Ka 6. klassi õpikus ei kõnelda sellest. Tuleb välja, et 7-klassilise kooli lõpetaja ei ole kuulnudki, mida tähendavad sõnad „täisminevik“, „enneminevik“ jne., aga ometi tarvitavad nad igas lauses mingit tegusõna vormi.

Selleks, et reegleid õigesti rakendada, on tarvis hästi tunda mõisteid, mis nendes esinevad, kuid mõistete seletamine ja täppis sõnastus jäta- vad mitmes peatükis soovida.

Nii näiteks defineeritakse alust järgmiselt: „Alus väljendab tegijat või olijat ja vastab küsimusele kes? mis? keda? mida? (5. lk.). Selle definitsiooni järgi peaks lauses „Kolhoosi kutsuti linnast kartulivõtjaid“ sõna „kartulivõtjaid“ olema aluseks, sest ta kui tegijanimi väljendab kindlasti tegijat ning vastab selles lauses küsimusele keda?, kuid ta on sihitis.

Õeldise definitsioon on samuti liiga avar. Õpikus öeldakse: „Õeldis väljendab tegevust või olekut“ (lk. 5). Et tegevust ja olekut väljendavaid sõnu esineb lausetes alusena, sihitisena, täiendina jne., ei ole õpiku järgi võimalik öeldist määrata. Näit. lauses „Uni ei anna uuta kuube, magamine maani särki“ tuleks alus „magamine“ teonimena määrata öeldiseks.

Õeldistäite mõiste seletus on niivõrd ebamäärane, et selle järgi on lapsel võimatu öeldistäidet ära tunda. Öeldakse, et käändsõna on siin öeldise tähenduse kandjaks ja seda nimetatakse öeldistäiteks ja tuuakse näiteid „Vili kasvas hea“ jt. Mida tahetakse öelda sõnadega „öeldise tähenduse kandja“, on lapsele raskesti arusaadav. Neis lausetes on öeldis olemas. Miks öeldis „kasvas“ oma tähendust ei kannab,

vaid laseb sõna „hea“ seda teha? Lk.-l 5 kuulsime, et öeldis väljendab tegevust või olekut, aga mispärast tegevust väljendav „kasvas“ ei kannab öeldise tähendust, vaid seda teeb omadussõna „hea“, millel öeldise definitsiooni järgi ei ole selleks mingit õigust? Allpool (lk. 13) kutsuvad autorid õpetada öeldistäidet eristama määrusest ja kaudsihitisest, kuid nad ei võta arvesse, et 7. klassi õpilane öeldistäidet õppides määrust ega kaudsihitist veel ei tunne.

19. lk-l tuuakse näide „Kaevasime peenra ümber“ ja antakse reegel: „Täissihitis väljendab lõpetatud või tulevikus lõpetatavat tegevust“. Endastmõistetavalt ei väljenda sihitis „peenra“ mingit tegevust: tegevuse väljendamiseks on lauses tegusõna „kaevasime“.

Täissihitise tarvitamise reegel (lk. 21) on sõnastatud järgmiselt: „Ainuslik täissihitis on omastavas“ käändes. See on muidugi väär. Ainuslik täissihitis võib olla kas nime- tavas või omastavas käändes.

Täissihitise definitsioonil „Sihitist, mis väljendab tervikut või lõpuleviidud tegevust jaatavas lauses, nimetatakse täissihitiseks“ on mitu puudust: 1) siin üteldakse samuti nagu eelpool toodud reeglis, et sihitis väljendab tegevust; 2) täissihitist tarvitatakse, kui tegusõna väljendab lõpetatud või tulevikus lõpetatavat tegevust, kuid definitsiooni järgi võib täissihitis esineda ainult lõpetatud tegevuse puhul, järelikult lauses „Tellin endale tulevaseks aastaks ajakirja „Nõukogude Kool“ ei ole täissihitist, sest tegevus ei ole veel lõpetatud. 3) Sõna „või“ lauses, „mis väljendab tervikut või lõpuleviidud tegevust jaatavas lauses“ ütleb, et täissihitise tarvitamise eeltingimuseks on, et üks neist tingimustest oleks täidetud, kuid see on väär. Paragrahvi lõpus üteldakse küll, et täissihitist saab tarvitada ainult juhtumil, kui kõik kolm tingimust on täidetud, kuid definitsiooni see ei paranda.

Lisandi definitsioon (32. lk.) ja lisandi tarvitamise reeglid ei ole kooskõlastatud ning nad on sellepärast ebaselged. Definitsiooni järgi lisand väljendab oma põhisõna mõistet teisendatult. Allpool kõneldakse lisandi ühildumisest ja mitteühildumisest oma põhisõnaga ja antakse reegel: „Teisendust väljendav lisand ühildub oma põhisõnaga arvus ja käändes“, nagu oleks see mingi lisandi eriliik. Missuguses tähenduses tarvitatakse sõna „teisendust väljendav“, on seda raskem mõista, et ühildumise kui ka mitteühildumise näites on lisandina sõna „õpetaja“. („Vanal õpetajal Rebasel...“ ja „Õpetaja Rebast nägime...“).

Lk. 34 antakse reegel: „Teoste, asutuste jne. jutumärkides esinevad pärisnimed ei muutu, kuna lisand käändub“, aga ometi üteldakse: „Loen „Noorte Häält“, meie noorte häälkandjat.“ Tähendab, et jutumärkides esinev pärisnimi võib käänduda.

Koondlauset defineeritakse järgmiselt: „Lihtlauset, milles on mitu samanimelist ning samaliigilist lauseliiget, nimetatakse koondlauseks.“ Kui see definitsioon oleks õige, siis peaks lause „Pioneer kannab punast kaelarätikut valgel pluusil“ olema koondlause, sest „punast“ ja „valgel“ on samanimelised ning samaliigilised lauseliikmed.

Juure definitsioon „Seda tüve osa, mis paljudel sõnadel on ühine, nimetatakse juureks“ (lk. 109) on ebamäärane. Selle järgi võiks sõnades „kirjutus“, „kirjutamine“, „kirjutaja“, „kirjutis“ jne. „kirjut“ pidada juureks, sest ta on paljudel sõnadel ühine, aga ta pole juur.

Sõnavälte kohta üteldakse: „Sõnad, mille sisehäälikud on esimeses vältes, on I-vältelised“. See on vää. Sõnas „lodjad“ on sisehäälikud esimeses vältes, aga sõna on sellest hoolimata teises vältes.

Reeglite ja definitsioonide ebatäpne sõnastus on selle õpiku sageda-

mini esinev puudus. See takistab grammatika õppimist, selle rakendamist, kuid kahjustab ka õpilaste marksistliku maailmavaate kujundamist õppeprotsessis. Kui laps õppides või hiljem aru saab, et reeglid ja definitsioonid pole õiged, siis ei saa ta vaadata neile kui reaalsuse peegeldusele, nagu õpetab marksism. Mitte asjata ei nõua programm definitsioonide ja reeglite täpset formuleerimist.

Sõnaliikide mõistest üldse ei kõnelda (lk. 104), vaid antakse ainult küsimused, millele iga sõnaliik lauses oles harilikult vastab.

Raamatu alguses (lk. 4) jaotatakse kõik laused jutustavateks, hüüd- ja küsilauseteks, aga VIII peatükis (lk. 76) on neile lisaks antud käsk- ja soovlause.

Lk. 9 üteldakse: „Aluseks võib olla nimi-, omadus-, arv- ja asesõna (või nende tähenduses tarvitatud sõna) ning da-tegevusnimi“, aga lk. 10: „Aluseks võib olla ka mõnd muud liiki sõna, kui see on tarvitatud nimisõna tähenduses.“

Lk. 131/132 on toodud tabel ühendtegevusõnade kokku- ja lahkukirjutamise seletamiseks. Selles on ma-tegevusnime ilmaütlev tegevusnimede hulgast välja jäetud ning antud mingi eri kategooriana.

Õpikute autorid peaksid kokku leppima tüüpsõnade suhtes, et õpilasel ei tuleks vanemates klassides ümber õppida. Praegustes õpikutes ühtlust ei ole:

7. klass:	8. klass:
loetelu	käsitelu
habe	ese
kolmas	kaheksas
vastus	katus
sepp jne.,	jalg jne.

Lk. 9 üteldakse, et alus võib olla kas täis- või osaalus, aga lk. 14 esineb uue aluse liigina rühmalus ja arvalus. Neid mõisteid ei ole kuskil seletatud.

Ka aine käsitluses on mõningaid puudusi stalinliku keeleõpetuse ja

programmi nõuete seisukohalt. Seltsimees Stalin ütleb, et „... abstraherudes üksikust ja konkreetsest nii sõnades kui ka lausetes, võtab grammatika selle üldise, mis on sõnade muutmise ja sõnade lauseteks ühendamise aluseks, ja ehitab sellest grammatika reeglid, grammatika seadused“.⁴ Programm nõuab samasugust aine käsitlemist ning hoiatab tuupida laskmise eest (lk. 6). Õpiku autorid esitavad küll enamiku definitsioone ja reegleid näidetest lähtudes, kuid osa annavad ilma eelneva keelelise vaatluseta, osa puhul on vaatlusmaterjal õpikus reegli või definitsiooni seletamiseks liiga napp ning ebakohane.

Nii näiteks öeldakse lk. 9: „Aluseks võib olla nimi-, omadus-, arv- ja asesõna (või nende tähenduses tarvitav sõna) ning da-tegevusnimi“, aga näidete hulgas, mille alusel nii väidetakse, pole ühtegi, kus aluseks oleks sõna, mida on tarvitatud arv- või asesõna tähenduses.

Reegli tuletamiseks, mille järgi osasihitist tarvitatakse juhtumil, kui sihitis väljendab osa või ebamäärast hulka, võetakse kaks lauset: „Ema tõi lauale leiba, suhkrut, võid ja piima“ ja „Tuuakse riiet, niiti ja nõelu“. Nende lausete alusel väidetakse, et osasihitis väljendab osa või ebamäärast hulka tegevuse all olevatest esemetest. Missuguse õigusega autorid seda teevad, ei ole arusaadav inimesele, kes grammatikat on õppinud, veel vähem lapsele. Me võiksime samasuguse õigusega väita, et neis lausetes tegusõna väljendab lõpetamata tegevust, sest mõlemal juhtumil tarvitatakse osasihitist. Tähendab näide on halvasti valitud: see võimaldab kahesuguse järelduse tegemist. Autorid on seda isegi märganud ja esimesele näitele lisanud sulgudes „osa“, teisele „ebamäärane hulk“. Järelikult siin ei ole abstrakt-

siooni stalinliku keeleõpetuse mõttes, vaid dogmaatiline reegli õpetamine.

Veel halvem on teise osasihitise reegli käsitus. Võetakse samuti 2 lauset, vaatleme neist üht: „Kaevasime peenart (mida? lõpetamata tegevus)“. Lapsed teavad, et „kaevasime“ on minevikus ja on kuulnud, et seda tarvitatakse, kui kõneldakse tegevusest möödunud aegadel. Kuidas võivad nad aru saada, et minevikus toimunud tegevus on lõpetamata? Et nad aru ei saa, sellepärast ongi autorid vastuse sulgudes ette ütelnud. Asi on veelgi keerukam, näidetele järgnev reegel ütleb, et „osasihitis väljendab lõpetamata, kestvat või korduvat tegevust“. Mispärast sõna „peenar“ peab väljendama tegevust, aga tegusõna „kaevasime“ seda ei ütle, sellest õpik ei kõnele sõnagi. Järelikult dogmaatiline õpetus veelgi halvemal kujul.

Täissihitise käsitus ei ole parem, kuid ruumi säästmiseks me sellel ei peatu.

Lisandi kohta üteldakse:

„Isikunime ees seisev elukutset, aunime või sugulust väljendav laiendita lisand, samuti eesnimi perekonnanime ees jääb ainsuse nimetavasse käändesse“ (lk. 33), aga näidete hulgas ei ole sugulust ega aunime väljendavat lisandit.

Liitlause käsitlust ei saa pidada otstarbekohaseks. See ei õpeta lapsi aru saama liitlause olemusest ja ülesannetest keeles. Rindlauset defineeritakse järgmiselt: „Liitlauset, mis koosneb iseseisvatest lausetest, nimetatakse rindlauseks“. Seletuseks üteldakse allpool: „Rindlauset moodustavad lihtlauseid on niivõrd iseseisvad, et neid võib eraldada punktiga ja lahutada seega rindlause lihtlauseiks, ilma et mõte muutuks“. Tekib küsimus, milleks keeltes on hakatud tarvitama liitlauseid, kui lihtlauseid ütleksid sedasama. Tõeliselt rindlause ütleb rohkem kui suudaksid väljendada tema koosseisu kuuluvad laused iseseisvate lausetena. Seepärast rind-

⁴ J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused, Tallinn, 1952, lk. 20.

lause käsitlemisel tuleks rõhutada lausete ühtekuuluvust ja õpetada aru saama mõttevarjundeist, mille väljendamist võimaldab lausete liitmine.

Ka lauseliikide määramiseks annab nimetatud tunnus vähe abi. Definiitsiooni järgi koosneb rindlause iseseisvatest lausetest, mida saab ka üksikult tarvitada, aga põimlause on ainult pealause iseseisev, kuna kõrvallause on pealausest täielikult sõltuv, mistõttu teda ei saa iseseisvalt tarvitada. Kuivõrd see on õige, näitavad järgmised laused:

1. Klassivanem küsis: „Kas kõigil on ajakirjad uueks aastaks tellitud?“

2. Klassivanem küsis, kas kõigil on ajakirjad uueks aastaks tellitud.

Lause „Kas kõigil on ajakirjad uueks aastaks tellitud“ on teises näites kõrvallause, aga esimeses näites iseseisev.

Peatükis „Jooni stalinlikust keeleõpetusest“ kõneldakse keele grammatilise struktuuri muutumisest ilma ühegi näiteta, kuigi programm nõuab konkreetsete tekstide ja näidete varal seletamist (lk. 10). Võimalusi selleks oleks olnud. Rohkesti materjali selleks pakub näit. rahvalaulude keel, millega õpilased on tutvunud kirjandustundides.

Programm nõuab lastes lugupidamise kasvatamist emakeele vastu. Grammatika õpetamisel teeme seda, kui näitame, missuguseid võimalusi mõtete väljendamiseks pakub meie keele grammatiliste vahendite oskuslik tarvitamine.

Autorid lähtuvad harilikult reeglite käsitlemisel näidetest, aga peaaegu kunagi nad ei anna nende kohta seletusi. Näit. aluse puhul ei ole kerge mõista, mida tähendavad sõnad „osa“ ja „tervik“, kuna osa ja tervik moodustavad dialektilise ühtsuse ja sama hulk võib ühes lauses esineda osana, aga teises tervikuna.

7. klassi õpilased peaksid harjuma mõnda osa iseseisvalt õpiku järgi läbi töötama, kuid konseptiivset käsitlust on raskem mõista.

Õpikus on 145 harjutusülesannet, nende hulgas 47 seotud teksti. Allakirjutatul polnud võimalik harjutusi põhjalikult läbi töötada, seepärast piirduakse siinkohal vaid üksikute märkustega.

Esiletõstmist väärib, et harjutustena tarvitatavad seotud tekstid käsitlevad suure kasvatusliku väärtusega teemasid NSV Liidu ajaloost, teadusest, ülesehitustööst, aga ka laste endi tööst ja tegevusest.

Harjutuste puudustest olgu nimetatud järgmised:

1. Seotud tekstide arv peaks olema lauseõpetuses veelgi suurem, sest need võimaldavad paremini seletada süntaktilisi küsimusi ning on suurema kasvatusliku väärtusega.

Juhtumil, kui peab tarvitama üksiklauseid, tuleks rohkem hoolitseda nende temaatilise ühtsuse eest. Autorid on sellele küljele vähe tähelepanu pööranud ning seepärast on harjutustes palju hüplemist ühelt teemalt teisele.

Olgu selle kohta näiteks 10. harjutus lihtlause aluse ja öeldise määramiseks. Harjutuses, mis koosneb 8 lausest, kõneldakse miitingule minemisest, ratsionaliseerimisettepanekust, põllutööde algusest, kohtuniku ilmumisest ja linna piiramisest eestlaste poolt 1343. a.

Parem oleks koondada tähelepanu ühele teemale või lähedastele teemadele.

Üksiklauseste sisukusele ning kasvatuslikule mõjule on vähem tähelepanu pööratud kui seotud tekstide valikule. Nende hulgas esineb sisukehvi ja isegi halbu lauseid.

Järgnegu selle kohta mõned näited:

Lk. 9. Miski puudub. Kolmas leidis. Esimeest ei ole toas. Lk. 30. Ma kohtasin (koolisõber). Palusin (sina) (aken) kinni panna. Lk. 32. (Vana tädi) Mallele tulid külalised. Lk. 35. Laps (väikseke) ei ulatunud veel üle aia vaatama. Lk. 44. Kirjutada oli tal kergem kui kõnelda.

On harjutusi, mis pole kooskõlas reeglitega, mille rakendamiseks nad on määratud.

Näit. nud-tegusõna kokku- ja lahukirjutamise käsitlemisel ei kõnelda des-inf., aga harjutuses 121 antakse ülesandeid, kus see vorm esineb.

Lk. 136 antakse ülesanne võõrsõnade silbitamiseks, aga õpikus sellest ei ole kõneldud.

Ilukirjandusest ja rahvaluulest on üsna harva näiteid, olgugi et sõna-

meistrite tööd esindavad kirjakeelt kõige täielikumal kujul.

Harjutuste arv paistab olevat küllalt suur, kuid olen kuulnud õpetajatelt, et nad vajavad harjutusi veel rohkem.

Puuduste loetelu ei ole täielik, kuid arvan sellegi põhjal ütelda võivat, et õpik vajab enne uut trükki hoolikat läbivaatamist, sest õpikus peab iga sõna ja iga definitsioon olema kaalutud.

SISUKORD

Juhtkiri. Uuel aastal uutele edusammudele	721
S. Hudjakov. Religioossete igan-dite reaktsioonilisus ja teed nende võitmiseks	727
J. Erm. Nõukogude teaduse prio-riteedi küsimus ideoloogilise kasvatuse vahendina keemia-tundides	736
J. Rosin. Meie ülesandeks on saa-vutada lastekodudes kõrge õppeedukus	745
* * * Teema „Kohalikud riigivõi-mu organid“ käsitlemine kons-titutsioonitunnis	751
M. Peterсон. Союзы в русском языке	758
M. Kõva. Perspektiivi õpetami-sest 3. ja 4. klassis	765
A. Tõldsepp. Õpilaskomitee on kooli abiline õppe-kasvatus-töös	769
H. Ruubel. Õpikus olgu kaalutud iga sõna ja iga definitsioon	775

СОДЕРЖАНИЕ

Передовая. К новым успехам в но-вом году	721
С. Худяков. Реакционный характер религиозных пережитков и пути их преодоления	727
Ю. Эрм. Вопрос о приоритете советской науки, как средство идеологического воспитания на уроках химии	736
Я. Розин. Наша задача добиться полной успеваемости в детских домах	743
* * * Изучение темы «Местные ор-ганы власти» на уроках кон-ституции	751
M. Петерсон. Союзы в русском языке	758
M. Кыва. Как изучать перспективу в III и IV классах	765
A. Тылдсепп. Ученический коми-тет — помощник школы в учебно-воспитательной работе	769
X. Руубель. В учебнике каждое слово и определение должны быть взвешены	775

Toimetuse kolleegium: R. Meriloo (toimetaja), J. Tohver, A. Valsiner, R. Kalling, M. Salum, M. Leitsalu.

Toimetuse aadress: Tallinn, Tõnismägi 11, telef. 307-96. Ladumisele antud 15. XI 1952. Trükkimisele antud 9. XII 1952. Trükiarv 3377. Paber 70×108, 1/16. Trükipoognaid 4. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 5,48. Arvutuspoog-naid 5,69. MB-21431. Tellimise nr. 2192. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk 54/58.

Eesti Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus.

Ilmub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 5 rubla.

Tellimishind: 6 kuud — 30 rubla.

«Ныукогуде кооль» («Советская школа»). Орган Мин. Просв. ЭССР. На эстонском языке.

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

X AASTAKÄIK

1952

EESTI AJALEHTEDE-AJAKIRJADE KIRJASTUS

Juhtkirjad ja ühiskondlik-poliitilised artiklid.

* * *	Esimese õppeaasta tööst ja teise õppeaasta ülesannetest	65
V. Ljubimov.	Koolide ettevalmistus N. V. Gogoli 100. surma-aastapäevaks	70
* * *	Rohkem tähelepanu õppematerjali kordamisele	129
* * *	Lõpetada õppeaasta edukalt ja tagada õpilastele kosutav suvepuhkus	193
J. Saat.	Lenini-Stalini partei ustav poeg (4. mail k. a. möödus 30 aastat Viktor Kingissepa roimarlikust tapmisest eesti kodanluse poolt)	202
* * *	Valmistugem hästi uueks õppeaastaks	257
* * *	Suvised õppeülesanded bioloogias ja sügised järeleksamid on tõsiseid pedagoogilisi küsimusi	321
* * *	12 aastat Nõukogudema rahvaste õnnelikus peres	385
* * *	Joonduda õppe-kasvatustöös eesrindlike saavutuste järgi	449
* * *	Ajaloo õpetamise lähimad ülesanded J. V. Stalini keeleteaduslike tööde valguses	470
* * *	Koolisest kontrolli on vaja tõhustada	514
* * *	Nõukogude kool — Oktoobrirevolutsiooni võidu vili	619
* * *	Stalinliku Konstitutsiooni õpetamine kõrgemale tasemele	657
L. Hallop.	Täidame auga partei XIX kongressi poolt püstitatud ülesanded hariduse alal	663
* * *	Uuel aastal uutele edusammudele!	721
S. Hudjakov.	Religioossete igandite reaktsioonilisus ja teed nende võitmiseks	727

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XIX kongressi materjalid.

	Teadmiseks kõigile UK(b)P organisatsioonidele	513
	Bolševike partei XIX kongress	577
G. Malenkov.	UK(b)P Keskkomitee aruanne partei XIX kongressile	578

Nõukogude pedagoogikast ja didaktikast.

N. Boldõrev, M. I. Kalinin	kommunistlike vaadete ja veendumuste kujundamisest nõukogude õpilastel	211
N. Boldõrev, B. Jessipov, N. Konstantinov, F. Korolev, P. Titkov, P. Šimbirev.	Kokkuvõtte diskussioonist kasvatuse kui ühiskondliku nähtuse spetsiifika küsimuses	335, 407
P. Šimbirev.	Kommunistliku moraali kasvatamise printsiibid	399, 456

Pedagoogika ajaloost.

A. Pint.	Suure vene revolutsioonilise demokraadi A. I. Herzeni pedagoogilisi vaateid (A. I. Herzeni 140. sünni-aastapäeva puhul)	135
----------	---	-----

Abiks õpetajale.

A. Reiman. Kasvatuse füsioloogilisi aluseid I. P. Pavlovi õpetuse valguses	83
A. Pärl. Mõningaid psühholoogia õpetamise küsimusi	234
J. Kahk. Liivi sõjad ühe etapina eesti ja vene rahva ajaloolise sõpruse kujunemise protsessis	263
J. Saarma. Akadeemik I. P. Pavlovi õpetus teisest signaalsüsteemist	390
R. Kalling. Mõõduühikute süsteemid füüsikas	417
J. Kahk. 1812. a. Isamaasõda	519
Г. Тукумцев. Побудительные глаголы в эстонском и русском языках	634
J. Erm. Nõukogude teaduse prioriteedi küsimus ideoloogilise kasvatuse vahendina keemiatundides	690, 736
М. Петерсон. Союзы в русском языке	758

Didaktilis-metoodilised materjalid.

M. Dobrõnin. Lenini artiklid L. Tolstoi üle on kirjandusteoste analüüsi metodoloogiliseks ja metoodiliseks aluseks	1
J. Valgma. J. V. Stalini keeleteaduslikud tööd eesti keele õpetamise alusena	9
A. Emma, A. Vihman. Kommunismi suurehituste käsitlemine füüsika- ja matemaatikaülesannetes	41
E. Janno. Õppetund	95, 222
V. Ordlik. Tööst ühekomplektlises algkoolis	108
E. Noor. Kuidas õpetada õpilasi kirjandeid kirjutama	146
A. Lints. Näitlikustamisest matemaatika õpetamisel algklassides	174
R. Merilo. Käsitlemisest ajalootunnis	247
K. Golubeva. Inimese anatoomia ja füsioloogia kursuse käsitlemisest I. P. Pavlovi õpetuse valguses	288
П. Иванов. Знакомство учащихся с элементами лексики на уроках русского языка	304, 356
A. Vihman. Omavalmistatud õppevahenditest matemaatika õpetamisel	370
I. Salistra. Emakeelele toetumise printsiibist võõrkeelte õpetamisel koolis	430
P. Gurevitš. Võrdlused majandusgeograafia õpetamisel koolis	476, 627
T. Žukova. Kohus ja prokuratuur	484
A. Lints. Peastarvutamisest algkoolis	497
K. Boguševski. Matemaatikatunni organiseerimisest	552
K. Ramul. Katseid keskkooli psühholoogiatundides	565, 697
J. Valgma. Nõukogude keeleteaduse põhiküsimuste käsitlemisest koolis	675
V. Kartsov. Kuidas käsitleda kultuuriküsimusi 4. klassi ajalootunnis	707
* * * Teema „Kohalikud riigivõimu organid“ käsitlemine konstitutsioonitunnis	751

Koolide töökogemusi.

E. Janno. Pedagoogilisest praktikast Tallinna Õpetajate Instituudis	30
М. Шелобнева. Как я провожу повторение по русскому языку в VII классе	153
L. Oništšenko. Stalinlik looduse ümberkujundamise plaan ja geograafia-tunnid 7. klassis	158
V. Edula, H. Jõgisalu. Märjamaa Keskkooli kogemusi kooliaia rajamisel ja selle kasutamisel õppe-kasvatustöös	164
B. Rea. Kuidas õpetan kaardivõrgu tundmist	308

A. Pikarin. Tööst seitsmeaastaste lastega	380
E. Einasto. Ekskursioon Otepää ümbrusse	536
M. Kõva. Perspektiivi õpetamisest 3. ja 4. klassis	765

Klassi- ja kooliväline töö.

D. Vardja. Keemiaring koolis	45
N. Smirnova. Vanempioneerijuhi koht koolis	89
V. Jakovlev. Klassijuhatajate ja komsomoliorganisatsioonide ning pioneerijuhtide koostöö alused	274
N. Makajev. Rohkem tähelepanu pioneeritööle!	344
* * * Ainealastest pioneerikoondustest	442
M. Leitsalu. Kooli kommunistliku noorsooühingu algorganisatsiooni koosolek	529
S. Jürgenson. Klassivälise lugemise juhendamisest	714
A. Tõldsepp. Õpilaskomitee on kooli abiline õppe-kasvatustöös	769

Kodu ja kooli koostöö.

M. Sintškovskaja. Kuidas ma töotan lastevanematega	38
A. Tiki. Tööst lastevanematega	312
L. Skatkin. Algklasside lastevanemate koosolekuist	506

Koolitöö juhtimise küsimusi.

N. Setsenko. Inspektor ja pioneeriorganisatsioon	183
* * * Oblastite haridusosakondade tööstilist ja lähemaist ülesandeist	331

Lasteaedade ja lastekodude tööst.

A. Piirma. Nõukogude patriotismi kasvatamisest eelkooliea vanemal astmel	348
J. Rosin. Meie ülesandeks on saavutada lastekodudes kõrge õppeedukus	743

Rahvahariduse tõus sotsialismileeri maades.

A. Marov. Rahvaharidus Saksamaal	56
--	----

Kriitika ja bibliograafia.

* * * Ilmunud pedagoogilist kirjandust	64
* * * Tõsised vead teadusliku teose tõlkes	123
* * * Ülevaade uuest eestikeelsest laste ilukirjandusest	186
L. Hallop. Illustratsioonid aidaku teose ideelisi väärtusi esile tuua	510
* * * Ilmunud pedagoogilist kirjandust	575
R. Lahi. Märkusi kirjaõpetuse kohta aabitsakursuse ajal	650
* * * Ilmunud pedagoogilist kirjandust	655
H. Jõulma. Muudatustest eesti keele aabitsakursuses	717
H. Ruubel. Õpikus olgu kaalutud iga sõna ja iga definitsioon	775

Mitmesugust.

* * * Õpetajad, tõstke oma kvalifikatsiooni!	126
R. Tani. Puudustest keemia õpetamisel Eesti NSV keskkoolides	646

4122
15

[Handwritten signature]

TKO
ENSV

